

Трейсі Шевальє

Дівчина
з перловою
сережкою

Моєму батькові

Мама не попередила мене про їхній прихід. Не хотіла, щоб я розхвилювалася, — пояснила згодом. Мене це здивувало — думала, що вона добре мене знає. Чужі люди вважали б, що я спокійна. Я і в дитинстві плаксивою не була. Тільки мама зауважила б, як напружилася моє підборіддя, а очі, що й без того великі, стали б іще більшими.

Я нарізала овочі на кухні, коли почула голоси за вхідними дверима: жіночий, яскравий, як начищена мідь, і чоловічий — низький та темний, мов дерево столу, за яким я працювала. Такі голоси рідко лунали в нашому домі. Мені в них вчувалися гарні килими, книжки, перли та хутро.

Я зраділа, що раніше так старанно вимила сходи перед вхідними дверима.

Голос моєї матері — каструля, графин — наближався з вітальні. Вони йшли на кухню. Я згребла цибулю, яку нарізала, поклала ніж на стіл, витерла руки об фартух, а потім стиснула губи так, щоб вони розгладилася.

Мама з'явилась у дверях, її очі застережно горіли. Жінці, яка увійшла за нею, довелося нахилити голову, бо вона була дуже висока, вища за чоловіка, що ступав позаду.

У нашій сім'ї всі, навіть мій батько та брат, були низького зросту.

Жінка мала такий вигляд, наче її зненацька застав

буревій, хоча погода того дня була погідна. Очіпок сидів косо, тому маленькі біляві кучерики вибилися і висіли на лобі, надокучаючи їй, ніби бджоли, бо вона декілька разів намагалась їх змахнути. Комірця не завадило б розпрасувати, та й накрохмалити можна було б краще. Жінка відкинула з плечей сіру накидку, і я побачила, що під темно-синьою сукнею в її лоні росте дитина. Народиться наприкінці року або й раніше.

Обличчя гості нагадувало овальну тацю — в деяких місцях блискуче, а в деяких — матове. Її очі були подібні до двох світло-брунатних гудзиків — такий колір очей у білявок я бачила нечасто. Жінка показово мене розглядала, але їй не вдавалося зупинити на мені погляд, який блукав по кімнаті.

— Значить, оце та дівчина, — промовила вона раптом.

— Це моя донька, Гріт, — відповіла мама. Я схилила голову в бік гостей на знак поваги.

— Ну, вона не дуже міцна. Впорасться з важкою роботою? — гостя озирнулася на чоловіка, скинувши при цьому складкою накидки зі столу ніж, яким я працювала, і аж той закрутився на підлозі.

Жінка верескнула.

— Катарино, — спокійно промовив чоловік. Він вимовив її ім'я так, ніби мав у роті корицю. Жінка змовкла, змушуючи себе заспокоїтися.

Я ступила вперед і підняла ніж, протерла лезо об фартух, перш ніж покласти його знову на стіл. Падаючи, ніж зачепив овочі. Я повернула на місце шматочок моркви.

Чоловік не зводив з мене очей, сірих, як море. Його худе видовжене обличчя було врівноважене, на відміну від дружининого, що спалахувало й згасало, мов свічка. Він не мав ні бороди, ні вусів, і мені це сподобалося, бо так він акуратно виглядав. На чоловікові була чорна накидка, що спадала з плечей, і біла сорочка з гарним мереживним комірцем. Капелюх притискав його волосся, руде, мов вимита під дощем цегла.

— Що це ти тут робила, Гріт? — запитав він.

Запитання мене здивувало, але я знала, що не можна було себе виказати.

— Нарізала овочі, пане. На суп.

Я завжди викладала нарізані овочі колом, наче розкраяний на кусні пиріг: кожен із них мав свою секцію. Секцій було п'ять: червона капуста, біла цибуля, цибуля-порей, морква та ріпа. Я їх згрупувала кінчиком ножа, а в центрі поклала кільце моркви.

Чоловік постукав пальцями по столу.

— Овочі розкладено так, як їх зазвичай додають до супу? — припустив він, розглядаючи моє коло.

— Ні, пане, — я змовкла, бо не могла пояснити, чому розклала овочі саме так. Просто цей порядок мені видавався правильним, але сказати про це вельможі я боялася.

— Бачу, ти відокремила білі, — продовжував він, вказуючи на цибулю та ріпу. — Ага, а оранжева морква і червона капуста не лежать поруч. Чому так?

Він взяв шматки моркви та капусти та струснув їх у кулаці, як гральні кубики.

Я зиркнула на маму, та злегка кивнула.

— Ці кольори разять очі, коли поруч, пане.

Він звів брови, ніби не чекав на таку відповідь.

— А багато часу доводиться витратити на те, щоб так розкласти овочі на суп?

— Зовсім ні, пане, — відповіла я збентежено. Не хотіла, щоб він думав, ніби я схильна байдикувати.

Краєм ока я зауважила рух. Моя сестра Агнес визирнула з-за дверей і похитала головою, почувши мою відповідь. Обманювала я нечасто. Я опустила очі додолу.

Чоловік трохи повернув голову, й Агнес зникла. Він поклав на місце шматочки моркви й капусти. Капуста трохи змістилась і заповзла на цибулю. Мені кортіло простягнути руку й усе впорядкувати, але я стрималася, хоч він і знав, що мені хотілось. Він мене випробовував.

— Досить балачок, — рішуче промовила жінка. Хоч сердилася вона на чоловіка за надмірну увагу до мене, та її розгніваний погляд дістався саме мені. — Отже, завтра?

Вона глянула на нього, перш ніж покинути кімнату. Мама пішла за нею. Гість ще раз зиркнув на овочі, що мали перетворитися на суп, кивнув мені, й пішов за жінкою.

Коли мама повернулась, я сиділа поруч з овочевим колесом. Чекала, доки вона заговорить першою. Мама зіщулилась так, ніби змерзла, хоч надворі було літо, а на кухні — гаряче.

— Завтра почнеш працювати їхньою служницею. Якщо справлятимешся, платитимуть вісім стюверів за день. Житимеш з ними.

Я стиснула губи.

— Не дивися на мене так, Гріт, — сказала мама. — Так треба, адже батько тепер нічого не заробляє.

— Де вони живуть?

— На Авде Лангендейк, на перехресті з Моленпорт.

— На куті папістів? Вони католики?

— Приходитимеш додому в неділю. Вони на це погодились.

Мама долонями згребла нарізану ріпу, захопивши трохи капусти та цибулі, і вкинула все це в каструлю, що вже стояла на вогні. Коло, яке я так старанно викладала, зруйнувалося.

Я піднялася сходами, щоб провідати батька. Він сидів на горищі біля вікна, де сонце зігрівало йому обличчя. Тепер він розрізняв тільки сонячне світло.

Раніше батько розмальовував кахлі. На його пальцях ще досі синіли плями фарби від малювання купідонів, служниць, солдатів, кораблів, дітей, риб, квітів і тварин на білих кахлях, які, полаковані та обпалені, йшли на продаж. Одного дня піч вибухнула й забрала в нього зір та заробіток. Йому ще пощастило — двоє інших чоловіків загинули.

Я сіла поруч і взяла його за руку.

— Чув, — сказав він, доки я знайшла сили заговорити. — Я все чув.

Загострений слух заміняв йому зір.

Я не знаходила потрібних слів, в яких не вчувався би докір.

— Мені шкода, Гріт. Мені хотілося б дати тобі краще життя, — там, де раніше були його очі, які лікар зшив повіками, тепер проступала скорбота. — Але він добра людина. І чесна. Він добре до тебе ставитиметься.

Про жінку батько нічого не сказав.

— Як ви можете бути таким певним, тату? Ви з ним знайомі?

— Хіба ти не знаєш, хто він?

— Ні.

— Пам'ятаєш картину, яку ми бачили в Ратуші кілька років тому? Її купив ван Руйвен і виставляв на огляд. Пейзаж Делфта, вид із Роттердамських і Східамських воріт. На ній

ще було багато неба, і сонце осяювало деякі будівлі.

— А у фарбу був доданий пісок, щоб цегла й дахи здавалися шорсткими, — додала я. — На воду падали довгі тіні, а на узбережжі, що найближче до нашого дому, виднілися крихітні люди.

— Ага, вона.

З батькового обличчя здавалося, ніби він все ще мав очі й знову дивився на цю картину.

Я добре її пам'ятала. Згадала навіть те, що було подумала: жодного разу, коли я оглядала те ж місце, яке змалював художник, не бачила місто таким, як на картині.

— То це приходив ван Руйвен?

— Меценат? — пирхнув батько. — Ні, ні, дитино, це не він. То був художник. Вермеєр. То був Йоганес Вермеєр із дружиною. Ти наводитимеш лад у нього в майстерні.

До небагатьох речей, що їх я збиралася взяти з собою, мама додала ще один очіпок, комірець і фартух, щоб я щодня могла одного прати, а вдягати іншого, і завжди мати охайний вигляд. Також вона дала мені візерунчастого черепахового гребеня у формі мушлі, що раніше належав моїй бабусі й був занадто вишуканий для служниці, та збірник молитов, щоб я могла захистити свою душу від католицизму, який панував у будинку господаря.

Збираючи мене, мама пояснила, як вдалося отримати роботу у Вермеєрів.

— Ти знаєш, що твій новий господар — цехмайстер гільдії імені святого Луки, і це він головував, коли з батьком торік стався нещасний випадок?

Я кивнула, все ще вражена тим, що мені доведеться працювати у такого видатного художника.

— Гільдія дбає про своїх членів, як може. Пам'ятаєш коробку, куди батько щотижня роками клав гроші? Ці гроші для тих, хто в скруті, як ми нині. Але на них не проживеш, розумієш, особливо тепер, коли Франс навчається ремесла, заробітків у нас немає. І немає вибору. Ми не братимемо милостиню від людей, особливо якщо можемо давати собі раду й без неї. Коли батько почув, що твій господар шукає служницю, яка наводила б лад у майстерні, нічого не зачіпаючи, то запропонував тебе, бо думав, що Вермеєр як цехмайстер, знаючи наші обставини, скоріше за все, спробує допомогти.

Я обдумувала те, що почула.

— Як можна навести лад у кімнаті, нічого не зачіпаючи?

— Звісно, речі доведеться зрушувати з місця, але ти мусиш знайти спосіб повернути їх назад так, щоб ніхто не здогадався, що їх переміщували. Власне, так само, як робиш це для свого сліпого батька.

Після нещастя, що трапилося з батьком, ми навчилися ставити речі так, щоб він завжди міг їх знайти. Але одна справа — робити це для сліпого, і зовсім інша — для людини з очима художника.

Після візиту Вермеєрів Агнес не промовила до мене жодного слова. Коли я лягла в ліжко поруч з нею тієї ночі, вона мовчала, хоч і не відвернулася від мене. Лежала й дивилася у стелю. Щойно я задмухнула свічку, стало темно, як у печері. Я повернулася до неї.

— Ти ж знаєш, що мені не хочеться йти. Я мушу.

Тиша.

— Нам потрібні гроші. Їх нізвідки взяти, бо батько не можуть працювати.

— Вісім стюверів за день — це не такі вже й гроші, — Агнес говорила хрипко, ніби їй у горлі стояв клубок.

— Ми матимемо хліб на столі. І трохи сиру. Не так і мало.

— Я буду зовсім сама. Ти залишаєш мене зовсім саму. Спочатку Франс, тепер ти.

З усіх нас Агнес засмутилася найбільше, коли Франс торік покинув дім. Вони завжди сварились наче кішка з собакою, але коли він пішов, Агнес весь час була понура. Десятирічна дівчинка, наймолодша з нас трьох, ще ніколи не залишалась без мене чи брата.

— Мама з татом будуть з тобою. А я приходитиму щонеділі. Крім того, Франс же не пішов раптово.

Ми роками жили з думкою, що наш брат піде вчитися ремесла, щойно йому виповниться тринадцять. Батько з усіх сил збирав гроші, щоб заплатити за його навчання, і знову й знову розповідав, як Франс навчиться нового, повернеться, і вони разом започаткують фабрику кахлів.

Тепер наш батько сидів біля вікна й більше не говорив

про майбутнє.

Після нещасного випадку з батьком Франс провів вдома два дні, і досі ще не приходив. Востаннє я його бачила, коли ходила на фабрику за містом, де він вчився. Він мав виснажений вигляд, обпечені руки, бо витягав кахлі з печі. Франс розповів, що працює від світанку до такої пізньої пори, що часом не має сили навіть повечеряти.

— Батько не застеріг, що буде так важко, — ображено бурчав він. — Він запевняв, що саме навчання на фабриці зробило його тим, ким він є.

— Може, й так, — відповіла я. — Воно зробило його тим, ким він є тепер.

Наступного ранку, коли я вже була готова піти, батько придибав до дверей, тримаючись за стіни. Я обійняла маму й Агнес.

— Неділя настане — не встигнеш й оком змигнути, — сказала мама.

Батько дав мені щось, загорнене в хустину.

— Це тобі на згадку про дім. Про нас.

То була моя улюблена кахля з тих, що він виготовив. Більшість із його робіт удома з певних причин мали дефекти — відбитий край, косий бік або малюнок, розмитий через надто високу температуру в печі. Однак саме цю батько зберіг для нас. Простий малюнок, дві невеличкі постаті: хлопчик і старша за нього дівчинка. Вони не бавляться, як часто малюють на кахлях, а просто йдуть собі одне з одним, зовсім як ми з Франсом, коли кудись разом ходили; вочевидь батько думав про нас, коли зображав цих дітей. Хлопчик трохи попереду, але озирнувся щось сказати. Він скидався на збитошника з розпатланим волоссям. Очіпок дівчинки був зав'язаний так, як це подобається мені, а не як його носить більшість дівчат, із кінчиками під підборіддям чи на потилиці. Мій улюблений крислатий очіпок, повністю затуляючи волосся, цілком обрамлював обличчя, а його краї звисали так, що збоку моє лице неможливо було роздивитися. Щоб він зберігав форму, я його виварювала у картопляному лушпинні.

Вийшовши з дому, я несла свої речі, загорнені у фартух. Було ще рано — наші сусіди виливали відра води на сходи та

вишкрібали їх дочиста. Тепер це доручення, та й багато інших моїх колишніх обов'язків, буде на Агнесиних плечах. Вона матиме менше часу для ігор на вулиці та поблизу каналів. Її життя теж змінювалося.

Люди кивали мені, допитливо поглядаючи вслід. Ніхто не запитав, куди я йду, не сказав і доброго слова. У цьому не було потреби — вони знали, що трапляється з родинами, коли чоловік втрачає заробіток. Це обговорюватимуть потім: юна Гріт стала служницею, її батько розорив сім'ю. Однак зловтішатися вони не будуть. Те ж саме цілком може трапитися і з ними.

Я ходила тією вулицею все своє життя, але ще ніколи так не усвідомлювала, що дім залишався позаду. Проте, коли я дійшла до кінця вулиці й моя сім'я вже не могла мене бачити, почала йти впевненіше, озираючись навкруги. Було ще по-ранковому прохолодно, біло-сіре небо висіло, як простирадло, напнуте над Делфтом, літнє сонце ще не зійшло так високо, щоб освітити скупчені низько над землею хмари. Канал, уздовж якого я простувала, скидався на дзеркало з білого світла, підсвіченого зеленим. Поступово, як сонце яскравішало, вода в каналі темнішала, набуваючи кольору моху.

Ми з Франсом та Агнес сиділи, бувало, на березі каналу, і кидали у воду різні речі — камінчики, палички, а яось — і розбиту кахлю, уявляючи, чого вони доторкаються, коли опускаються на дно: не риб, а всіляких фантазійних істот, з багатьма очима, лускою, руками та плавниками. Франс вигадував найцікавіших монстрів. Агнес найчастіше

лякалась. Я завжди зупиняла гру, бо була схильна бачити речі такими, як вони є, а не щось вигадувати.

Каналом пливло кілька човнів до Ринкового майдану. Цей день не був ринковим, коли через човни не видно води в каналі. Один із них віз річкову рибу на продаж до яток на мосту Святого Ієроніма. Інший плив, глибоко занурений у воду, повен цегли. Весляр привітався зі мною. Я просто кивнула й опустила голову, щоб краї очіпка заховали моє обличчя.

Я перейшла мостом через канал і завернула на Ринковий майдан, просторий, хоч по ньому сновигали люди, що йшли на закупи до м'ясної зали чи по хліб до пекарні, чи зважити дрова на міських вагах. Діти бігали, виконуючи доручення батьків, підмайстри — вчителів, служниці — господарів. Коні та вози гуркотіли бруківкою. Праворуч від мене стояла Ратуша, із золоченим фасадом і білими мармуровими маскаронами, що визирали із замкових каменів над вікнами. Ліворуч — Нова церква, де мене хрестили шістнадцять років тому. Її висока, вузька вежа нагадувала пташину клітку. Ми з батьком якось туди заходили. Я ніколи не забуду, як Делфт розіслався перед нами: кожен вузький цегляний будинок, кожен крутий червоний дах, і зелений канал, і міські ворота назавжди і дуже виразно закарбувалися в моїй пам'яті. Я запитала в батька, чи всі голландські містечка такі на вигляд, але він не міг відповісти. Він не бував ніколи в інших містах, навіть у Гаазі, шлях до якої можна здолати пішки за дві години.

Я дійшла до центру площі, викладеного каменями

у формі восьмикутної зірки, кути якої вказували на різні частини Делфта. Зірка видавалась мені самісіньким центром міста, центром мого життя. Ми з Франсом та Агнес забавлялися на цій зірці, відколи почали самі ходити на ринок. Нашою улюбленою грою було бігти у вказаному напрямку в пошуках названої речі: лелеки, церкви, воза чи квітки. Так ми відкрили для себе більшість закутків Делфта.

Але в один бік ми ніколи не забігали — в кут папістів, де жили католики. До будинку, в якому я мала працювати, десять хвилин пішки від мого дому — час, за який закипає чайник, — але я ніколи повз нього не проходила.

Серед моїх знайомих не було католиків. У Делфті їх жило не так багато, на нашій вулиці — жодного, ніхто із них не ходив до крамниць, які відвідували ми. Не те, щоб ми їх уникали — просто вони трималися осторонь. До них ставилися толерантно в Делфті, однак не очікували, щоб вони відкрито демонстрували свою віру. Вони відправляли свої служби скромно, у місцях, що зовні не були подібні до церков.

Батько працював із католиками й говорив, що вони нічим від нас не відрізняються. Хіба що не такі серйозні. Їм подобається їжа і питво, пісні та ігри. Він говорив це так, ніби заздрив їм.

Тепер я прямувала саме туди, у католицький район міста. Мені не хотілося покидати знайомі місця, тому я йшла повільніше за інших. Я перейшла через міст і завернула ліворуч на Авде Лангендейк. Ліворуч від мене лежав канал, паралельний вулиці, відділяючи її від

Ринкового майдану.

На перехресті з Моленпорт на лавці поруч із прочиненими дверима в будинок сиділи четверо дівчаток. Вони розмістилися за зростом, починаючи від найстаршої, якій на вигляд було приблизно стільки ж років, як і Агнес, до найменшої, мабуть, чотирирічної. Одна з середульших тримала маля на руках — величеньке, що, певно, вже повзало і невдовзі почне ходити.

П'ятеро дітей, — подумала я. І скоро буде ще одна.

Найстарша дівчинка надувала мильні бульки через мушлю, прикріплену до краю порожнистої палички, яка дуже нагадувала ту, що батько робив для нас. Інші схоплювалися і ловили бульки, коли ті вигулькували та відлітали. Але та, що тримала малюка на колінах, не могла жваво рухатись, тому, хоч і сиділа поруч із дівчинкою, що їх надувала, впіймала лише декілька. Наймолодша, а відтак найменшенька, зовсім не могла дістати до бульбашок, бо сиділа найдалше. А от дівчинці поперед наймолодшої вдавалося найжвавіше ловити їх у долоні. Серед усіх чотирьох у неї було найяскравіше волосся, руде, як суха цегляна стіна позаду неї. Найменшенька і дівчинка з малюком були кучеряві й світловолосі, як і їхня мати, а найстарша мала волосся темно-руде, батькове.

Я спостерігала за дівчинкою із яскравим волоссям, яка лускала бульки, підхоплюючи їх майже вже на самих сірих і білих кахлях, діагонально викладених перед їхнім будинком. З нею матиму клопіт, подумала я.

— Краще б ви їх лускали, доки вони ще не доторкаються

підлоги, — сказала я. — Бо знову доведеться мити кахлі.

Найстарша дівчинка опустила трубку. Чотири пари очей не зводили з мене однакового погляду, який безсумнівно свідчив, що це сестри. Я бачила в них різні риси їхніх батьків — сірі чи карі очі, кістляві обличчя чи різкі, нетерпеливі рухи.

— Ти нова служниця? — запитала найстарша.

— Нам сказали чекати, коли ти прийдеш, — втрутилась яскравоволоса, випередивши мою відповідь.

— Корнеліє, поклич Таннеке, — наказала їй перша.

— Ти піди, Алейдіс, — Корнелія передоручила це завдання наймолодшій, яка витріщилася на мене сірими очима, але не поворухнулась.

— Я сходжу, — найстарша вирішила, що мій прихід був таки важливий.

— Ні, я піду, — Корнелія зістрибнула й побігла наввипередки із старшою сестрою, залишивши мене з двома іншими, спокійнішими.

Я подивилася на маля, що крутилось у дівчинки на колінах.

— Це братик чи сестричка?

— Братик, — м'яко й лагідно відповіла дівчинка. — Його звуть Йоганес. Ніколи не називай його Ян.

Останні слова вона вимовила так, ніби всім хотілось саме так його кликати.

— Зрозуміло. А як твоє ім'я?

— Лізбет. А це Алейдіс, — наймолодша мені всміхнулася. Вони обидві були акуратні — одягнені в брунатні сукні, білі

фартушки й очіпки.

— А найстаршу сестричку?

— Мертъє. Ніколи не називай її Марією. Нашу бабусю звуть Марія. Марія Тінс. Це її будинок.

Маля почало рюмсати. Лізбет погойдала його вгору-вниз на коліні.

Я глянула на будинок — більший за наш, але не такий великий, як я боялась. Він мав два поверхи та горище, а наш — тільки один і маленьке піддашся. Він стояв на розі, з одного боку якого лежала Моленпорт, а тому був трохи ширший за інші будинки на цій вулиці. Здавалося, він був не такий стиснутий, як інші будівлі у Делфті, що вузькими рядами стояли вздовж каналів, у зеленій воді яких відбивалися димарі та шаблясті дахи. Вікна на першому поверсі були дуже високі, а на другому — три вікна поруч замість двох, на відміну від інших будинків на цій вулиці.

Із ганку було видно вежу Нової церкви, що стояла якраз на протилежному боці каналу. Дивний краєвид як для католицької сім'ї, подумала я. Церква, в яку вони ніколи не зайдуть.

— То ти служниця, так? — почувла я позаду себе.

Жінка, що стояла у дверях, мала широке обличчя зі слідами перенесеної хвороби, несиметричний ніс із бульбинкою, міцно стиснуті тонкі губи. Її блакитні очі ніби відбивали в собі небо. Жінка була вдягнена в сіро-брунатну сукню з білою сорочкою, туго напнутий очіпок і фартух, не такий чистий, як мій. Вона стояла впоперек проходу, так що Мертъє та Корнелії довелося протискатися повз неї,

і дивилася на мене, склавши руки на грудях, ніби чекаючи на виклик.

Вона вже вважає мене своєю загрозою, подумала я. Вона буде наді мною знущатися, якщо я це їй дозволю.

— Мене звати Гріт, — сказала, спокійно дивлячись на неї. — Я нова служниця.

Жінка переступила з ноги на ногу.

— Якщо так, то заходь, — промовила за мить. І повернулася назад у затемнений будинок, звільнивши прохід.

Я переступила поріг.

Що я назавжди запам'ятала про мить, коли вперше опинилася у вітальні, — то це картини. Стиснувши свій клунок, зупинилась у дверях і витріщилася. Я їх і раніше бачила, але так багато в одній кімнаті — ніколи. Нарахувала одинадцять. Найбільше полотно зображало двох чоловіків, майже повністю голих, що билися навкулачки. Я не могла згадати такого сюжету з Біблії, тому подумала, що, можливо, він був католицький. Інші картини зображали звичніші речі: миски з фруктами, пейзажі, кораблі в морі, людей. Здавалось, їх малювали різні художники. Мені стало цікаво, які з них намалював мій господар. Жодна з картин не була мені схожа на його роботу.

Пізніше я дізналася, що всі ці картини намалював не Вермеєр — закінчені полотна він практично не тримав удома, бо був і художником, і продавцем, тому картини висіли майже в кожній кімнаті, навіть у тій, де спала я. Загалом їх було понад п'ятдесят, хоча з часом їхня кількість

змінювалась.

— Заходь уже, нічого стояти та ловити ґав.

Жінка поспішила вздовж довгого коридору, що вів через увесь будинок. Я пішла за нею, коли вона рвучко повернула в кімнату ліворуч. На стіні навпроти висіла картина, більша за мене. Христос на хресті, Діва Марія, Марія Магдалина та святий Іоан. Я намагалася не витріщатися, але мене дуже вразив розмір полотна і його сюжет. «Католики не так уже й відрізняються від нас», — говорив батько. Але в нашому домі таких картин не було, ані в церкві — ніде. Відтепер я бачитиму їх щодня.

Цю кімнату я подумки назвала «кімнатою із розп'яттям». Там я ніколи не почувалася затишно.

Картина так мене здивувала, що я звернула увагу на жінку в кутку, тільки коли вона заговорила.

— Що ж, дівчино, — сказала жінка. — Видно, ти ще такого не бачила.

Вона сиділа в зручному кріслі й курила люльку. Її зуби потемніли від диму і стали брунатними, пальці вкривали чорнильні плями. Все інше на ній було бездоганне — чорна сукня, мереживний комірець, накрохмалений білий очіпок. Хоч її зморшкувате обличчя й було суворе, світло-карі очі здавалися веселими. Вона була однією з тих старших жінок, які ще всіх переживуть.

«Катаринина мати», — раптом майнула у мене думка. Не тільки через колір очей та пасмо сивого волосся, що вибивалося з-під очіпка так само, як у доньки. Їй була властива манера людини, що звикла дбати про тих, хто був

менше за неї пристосований до життя, — про Катарину. Тоді я зрозуміла, чому мене привели до неї, а не до її дочки.

Хоча й здавалося, що вона дивилася на мене мимохідь, та її погляд був уважний. Коли Марія Тінс примружила очі, я зрозуміла, що вона знає все, про що думаю. Я повернула голову, так щоб очіпок затулив моє обличчя.

Марія Тінс пихнула люлькою і пирхнула.

— Правильно, дівчино. Тут тримай свої думки при собі. Отож ти працюватимеш на мою дочку. Її зараз немає, пішла на закупи. Таннеке покаже тобі тут усе та пояснить твої обов'язки.

Я кивнула.

— Слухаюсь, пані.

Таннеке, яка стояла поруч із жінкою, пройшла повз, штовхнувши мене. Я пішла за нею, погляд Марії Тінс обпікав мені спину. Почула, як вона знову пирхнула.

Таннеке повела мене спочатку в задню частину будинку з кухнею, пральнею і двома коморами. Пральня вела до маленького дворика, де сохнуло багато білої білизни.

— Для початку це треба випрасувати, — сказала Таннеке. Я нічого не відповіла, хоч мені здалося, що білизну ще не достатньо вибілило полуденне сонце.

Вона повела мене назад усередину, вказавши на діру в підлозі однієї з комор та драбину, що вела донизу.

— Ти спатимеш там, — повідомила вона. — Кинь туди зараз свої речі, а пізніше розбереш їх та облаштуєшся.

Я пересилила себе і впустила клунок у напівтемну діру. Думала про камінчики, які ми з Франсом та Агнес кидали

у воду, шукаючи чудовиськ. Мої речі з глухим звуком впали на брудну підлогу. Я почувалася яблунею, з якої падають плоди.

Пішла за Таннеке назад коридором, що вів до всіх кімнат, їх було значно більше, ніж у нашому домі. Відразу за кімнатою з розп'яттям, де сиділа Марія Тінс, навпроти вхідних дверей розташовувалася менша кімната з дитячими ліжками, нічними горщиками, маленькими стільцями за столиком, на якому стояло багато глиняного посуду, підсвічників, ковпачків для гасіння свічок та одягу — все звалено на купу.

— Тут сплять дівчатка, — промимрила Таннеке, певно, засоромлена безладом.

Вона знову повернулася в коридор і відчинила двері великої кімнати, де сонячне світло лилося з вікон, що виходили на вулицю, і відбивалось на підлозі, викладеній червоними й сірими кахлями.

— Велика зала, — пробурмотіла Таннеке. — Тут сплять господар з господинею.

Над їхнім ліжком висіли шовкові зелені штори. Також у кімнаті стояли інші меблі — велика шафа, інкрустована чорним деревом, під вікнами — білий дерев'яний стіл і навколо нього декілька іспанських стільців зі шкіряними сидіннями. Але вразили мене саме картини. В цій кімнаті їх висіло більше, ніж в інших. Я мовчки нарахувала дев'ятнадцять. Більшість були портретами, що зображали, як виявилось, членів обох родин. Також серед них була картина з Дівою Марією та одним із трьох царів, що приніс

дари немовляті Ісусові. Мені було ніяково дивитися на обидві.

— А тепер — нагору.

Таннеке ступила на першу сходинку, приклавши пальця до губ. Я піднімалася так тихо, як могла. Згори я озирнулась і побачила зачинені двері. За ними панувала тиша, і я знала, що він там.

Я стояла, зосередивши свій погляд на дверях, не наважуючись поворухнутись, боячись, що вони відчиняться і він вийде.

Таннеке нахилилася до мене і прошепотіла:

— Ти тут прибиратимеш, тобі потім молода господиня все пояснить. А там, — вона показала на двері позаду, — кімнати моєї господині. Тільки я заходжу туди наводити лад.

Ми знову крадучись спустилися вниз. Коли повернулися в пральню, Таннеке сказала:

— Ти візьмеш на себе прання, — вона показала на велику купу одягу, значно більшу за вже випрану. Я намагалася відразу схоплювати всі її слова. — В кухні є бачок, але ти краще бери воду на прання з каналу — в цій частині міста вона досить чиста.

— Таннеке, — сказала я стишено, — ти це все робила сама? Готувала, прибирала і прала на всіх?

Я добрала правильні слова.

— Ще й деякі закупи, — Таннеке задерла носа від гордості за свою роботу. — Молода господиня, звісно, сама купує більшість продуктів, але запах сирого м'яса та риби

вона вагітною не переносить. А отже, часто, — додала вона пошепки. — Ти ходитимеш по м'ясо, і по рибу теж. Це буде ще одним із твоїх обов'язків.

На цьому вона мене залишила за пранням. Разом зі мною в будинку тепер жило десятеро, один із яких — малюк, що бруднить одягу більше за інших. Я пратиму щодня, шкіра на руках пересохне й розтріскається від мила та води, обличчя почервоніє, коли постійно стоятиму над парою, спина болітиме, коли підніматиму мокру білизну, руки будуть обпечені праскою. Але я була міцна й молода, тому повинна виконувати найважчу роботу.

Білизну потрібно було на день замочити перед пранням. У коморі, що вела в підвал, я знайшла два олив'яні відра для води й мідний чайник. Я взяла відра і пішла коридором до вхідних дверей.

Дівчатка й досі сиділи на лавці. Тепер мушля для бульок була в Лізбет, а Мерт'є годувала малого Йоганеса хлібом, змоченим у молоці. Корнелія та Алейдіс ловили бульки. Коли я вийшла, вони всі зупинилися й вичікувально глянули на мене.

— Ти нова служниця, — проголосила дівчинка з яскравим рудим волоссям.

— Так, Корнеліє.

Корнелія підняла камінчик й кинула його в канал через дорогу. Вся її рука була геть подряпана — певно, мордувала домашнього кота.

— Де ти спатимеш? — запитала Мерт'є, витираючи мокрі пальці об фартух.

— У підвалі.

— Нам там подобається, — сказала Корнелія. — Ходімо зараз туди бавитися!

Вона кинулась усередину, але далеко не зайшла. Ніхто не пішов за нею, тому вона розгніваною повернулася назад.

— Алейдіс, — я протягнула руку найменшій дівчинці, — покажеш мені, де набрати води з каналу?

Дівчинка взяла мою руку, поглянувши на мене. Її оченята нагадували дві блискучі сірі монетки. Ми перетнули вулицю, Корнелія й Лізбет йшли за нами. Алейдіс привела мене до сходів, що спускалися до води. Коли ми вдивлялись у воду, я міцніше схопила її за руку, як робила це з Франсом та Агнес щоразу, коли ми стояли на краєчку.

— Відступіть від краю, — наказала я. Алейдіс слухняно зробила крок назад. Але Корнелія не зрушила з місця і була весь час поруч зі мною, доки я з відрами сходила вниз.

— Корнеліє, ти збираєшся допомогти мені нести воду? Якщо ні, повернися до сестер.

Вона глянула на мене, а тоді вчинила найгірше, що могла. Якби вона розгнівалася чи закричала, я б зрозуміла, що вона визнала мій авторитет. Та вона засміялась.

Тоді я дала їй ляпаса. Обличчя дівчинки почервоніло, але вона не заплакала, повернулась усе-таки назад. Алейдіс і Лізбет гнівно дивилися на мене.

Тоді у мене виникло відчуття, що так само все складеться з її матір'ю, тільки я не зможу дати їй ляпаса.

Я наповнила відра й віднесла їх нагору сходами. Корнелія зникла. Мертве і досі сиділа з Йоганесом. Я занесла

одне відро на кухню, де розклала вогонь, наповнила мідний чайник, щоб розігріти воду.

Коли я повернулась, Корнелія знову була там, її обличчя все ще палало. Дівчатка забавлялися з камінчиками на кахлях. Жодна на мене й не глянула.

Відро, яке я залишила, зникло. Озирнувшись на канал, побачила, що воно пливе догори дном і мені зі сходів його не дістати.

«Так, з тобою буде морока», — пробурмотіла я. Озирнулася в пошуках палиці, щоб виловити відро, але жодної не знайшла. Я наповнила інше й занесла досередини, відвертаючись від дівчат, щоб вони не побачили мого обличчя. Поставила відро на вогонь поруч із чайником і повернулася знову надвір, цього разу з мітлою.

Корнелія кидала камінці у відро, певно, намагаючись його втопити.

— Якщо ти не припиниш, я ще раз тебе вдарю.

— Я скажу мамі. Служницям не можна нас бити.

— Мені розповісти твоїй бабусі, що ти наробила?

На її обличчі відбився страх. Корнелія випустила з рук інші камінці.

Каналом плив човен у напрямку Ратуші. Я впізнала чоловіка, що веслував того дня зранку — він відвіз цеглу, й човен рухався набагато швидше. Побачивши мене, він вишкірився.

Я запаленіла.

— Пане, будьте ласкавий, — почала я, — допоможіть мені дістати ось те відро.

— Ага, тепер ти дивишся на мене, коли щось від мене треба, еге ж? Оце так зміни!

Корнелія зацікавлено за мною спостерігала. Я заковтнула слину.

— Мені звідси відра не дістати. Може, ви б змогли...

Чоловік перехилився, виловив відро, вилив з нього воду і простягнув мені. Я збігла сходами вниз і вихопила відро з його рук.

— Спасибі. Я дуже вдячна.

Відрá він не відпускав.

— Оце й усе? А поцілунок?

Він наблизився, потягнув мене за рукав. Я відсмикнула руку й вихопила відро.

— Не цього разу, — відказала я так безтурботно, як уміла. Мені такі розмови ніколи добре не вдавалися.

Він засміявся.

— Тепер я шукатиму відра щоразу, як пропливатиму тут, правда, паняночко? — він підморгнув Корнелії. — Відра й поцілунки.

Взяв жердину й відштовхнув човен.

Підіймаючись сходами назад на вулицю, мені здалося, що в середньому вікні другого поверху, в кімнаті, де був він, я помітила якийсь рух. Придивилася, але нічого, крім відбитку неба, не побачила.

Катарина повернулася, коли я знімала білизну в дворику. Спочатку до мене долинув дзенькіт її ключів у коридорі. Велика зв'язка ключів, що висіла в неї на поясі, билася об її стегно. Як на мене, так носити ключі незручно, але для неї це було великою гордістю. Потім почула, як вона на кухні давала накази Таннеке й хлопчикові, що ніс для неї закуплене. З обома вона говорила грубо.

Я продовжила знімати й складати простирадла, серветки, підковдри, скатертини, сорочки, білизну, фартухи, носовички, комірці, очіпки. Їх розвішували недбало, купою, тому місцями тканина була ще волога. А перед тим їх до того ж не розтрушували, тому все зім'ялося. Мені доведеться прасувати мало не цілий день, щоб надати речам належного вигляду.

Катарина з'явилася у дверях, втомлена спекою, хоча сонце ще не сягнуло зеніту. Її нижня сорочка вибилася з-під синьої сукні, а вдягнений поверх зелений халат уже був зім'ятий. Світле волосся кучерявилося більше, ніж завжди, особливо через те, що вона не мала очіпка, який би його розгладив. Кучері вибивалися з-під гребеня, який їх підтримував у вузлику.

Вона нагадувала людину, якій було потрібно трохи тихенько посидіти біля каналу, щоб вода могла її заспокоїти й освіжити.

Я не знала, як з нею поводитись — ще ніколи не працювала служницею, а в нашому домі їх не було. Ні в кого на нашій вулиці не було прислуги. Ніхто не міг собі

дозволити таку розкіш. Я склала нарешті всі речі до кошика й кивнула їй.

— Доброго ранку, пані.

Катарина насупилася, і я зрозуміла, що треба було дочекатися, коли вона заговорить першою.

— Таннеке показала тобі будинок? — запитала.

— Так, пані.

— Ну, отже, ти знаєш, що робити, й робитимеш, — вона завагалася, ніби підбираючи слова. І я збагнула, що вона в ролі господині почуває себе так само невпевнено, як я — служниці. Певно, Марія Тінс навчила Таннеке, і та все ще виконувала її розпорядження, незалежно від того, що говорила Катарина.

Мені доведеться непомітно їй допомагати.

— Таннеке пояснила, що, крім прання, ви, пані, хотіли б, щоб я ходила по м'ясо й рибу, — делікатно промовила я.

Катарина пожвавилася.

— Так. Вона тебе заведе і все покаже, коли закінчиш тут із пранням. Після цього ходитимеш щодня сама. І виконуватимеш інші доручення від мене, — додала вона.

— Добре, пані.

Я почекала. Вона більше нічого не сказала, я потягнулась, щоб зняти чоловічу ляну сорочку з мотузки.

Катарина зупинила на ній погляд.

— Завтра, — повідомила вона, коли я складала сорочку, — покажу тобі, де прибирати нагорі. З самого ранку — це буде найперше завдання на день.

Вона зникла всередині, не чекаючи на мою відповідь.

Я занесла випране, знайшла праску, почистила її й поставила на вогонь нагріватися. Тільки почала прасувати, коли зайшла Таннеке і вручила мені кошик для закупів.

— Йдемо до м'ясника, — оголосила вона. — Мені невдовзі буде потрібне м'ясо.

Вона гуркотіла посудом на кухні, і я відчула запах смаженого пастернаку.

Надворі, на лавці, Катарина розчісувала Лізбет, шукаючи у її волоссі воші. Поруч із нею шили Корнелія й Алейдіс, а Йоганес спав у колисці.

— Не так, Алейдіс, — казала Катарина, — добре натягуй нитку, це занадто слабко. Покажи їй, Корнеліє.

Я й не думала, що вони всі разом можуть бути такими спокійними.

Мерт'є прибїгла від каналу.

— Ви до м'ясника? Можна й мені піти, мамо?

— Тільки за умови, що ти наглядатимеш за Таннеке і не відходитимеш від неї.

Я зраділа, що Мерт'є мала йти з нами. Таннеке й досі ставилася до мене застережливо, а Мерт'є — дівчина весела й жвава, з нею нам було простіше привітно ставитися одна до одної.

Я запитала Таннеке, як довго вона працює в Марії Тінс.

— Ой, багато років, — відповіла та. — То було ще до одруження господаря з господинею та згодом переїзду сюди. Я почала працювати, коли була не старшою за тебе. То скільки тобі тепер?

— Шістнадцять.

— Я почала з чотирнадцяти, — урочисто підрахувала Таннеке. — Працюю тут півжиття.

Як на мене, пишатися було нічим. Робота виснажила Таннеке, на вигляд вона мала більше, ніж двадцять вісім років.

М'ясна зала містилась відразу за Ратушею, на південний захід від Ринкового майдану. Всередині стояли тридцять дві ятки — у Делфті покоління за поколінням жило тридцять два м'ясники. В залі було повно домогосподинь та служниць, що вибирали, торгувалися та купували м'ясо для своїх сімей, та чоловіків, які носили кошики туди-сюди. Тирса, що вкривала підлогу, просякла кров'ю і прилипала до взуття й подолів суконь. У повітрі стояв запах крові, від якого я завжди здригалася, хоч свого часу ходила туди щотижня і мала б до нього звикнути. І все ж мені було приємно перебувати в знайомому місці. Коли ми проходили повз ятки, м'ясники, в яких ми купували м'ясо до того, як з батьком сталося нещастя, віталися зі мною. Вперше за день я усміхалася, радіючи знайомим обличчям.

Було дивно бачити так багато нових людей і речей протягом лише одного ранку й осторонь від оточення, де проминало моє життя. Раніше, якщо я знайомилася з кимось чи йшла туди, де раніше не бувала, то тільки з Франсом, мамою чи батьком, або принаймні з сусідами, тому почувалася в безпеці. Нове спліталось зі старим, як латка зі шкарпеткою.

Франс розповів мені незадовго потому, як почав

навчатися ремесла, що мало не втік, але не через важку роботу — просто не міг витримувати незвичності день за днем. Стримало лише усвідомлення, що батько витратив усі заощадження, щоб заплатити за навчання, і відправив би його назад відразу, якщо б він повернувся додому. Крім того, хоч куди б він пішов, всюди буде ще більше дивного і незвичного.

— Прийду поговорити, коли буду сама, — шепнула я м'ясникові. А потім поспішила наздогнати Таннеке і Мертьє.

Вони зупинилися біля дальньої ятки. Там торгував дуже вродливий м'ясник із просивими світлими кучерями та яскравими блакитними очима.

— Пітере, це Гріт, — сказала Таннеке. — Відтепер вона ходитиме по м'ясо для нас. Додаватимеш до нашого рахунка, як завжди.

Я намагалась утримувати погляд на його обличчі, але не могла не дивитися на його забризканий кров'ю фартух. Наш м'ясник завжди вдягав чистий фартух, коли виходив до людей, і міняв його, щойно той забруднювався.

— Ага.

Пітер подивився на мене, як на товсту курку, яку збирався смажити.

— Що ти сьогодні візьмеш, Гріт?

Я озирнулася на Таннеке.

— Чотири фунти битих котлет і фунт язика, — замовила вона.

Пітер усміхнувся.

— А що ви про це думаєте, панночко? — звернувся він до Мерт'є. — Хіба ж я не продаю найкращі язики у Делфті?

Мерт'є кивнула, захихотіла, дивлячись на стіл із розкладеними суглобами, язиками, битими котлетами, свинячими ратицями та ковбасами.

— Ти побачиш, Гріт, в мене найкраще м'ясо та найчесніші ваги у Делфті, — сказав Пітер, зважуючи язик. — На мене ти скаржитися не будеш.

Я подивилася на його фартух і глитнула. Пітер поклав битки та язик до кошика, підморгнув мені й звернувся до іншого покупця.

Далі ми пішли до рибних яток, що стояли якраз поряд із м'ясною залою. Чайки ширяли під стелею, чекаючи на рибні голови та тельбухи, що продавці викидали в канал. Таннеке познайомила мене з їхнім продавцем — наша сім'я купувала в іншого. Я мала ходити по м'ясо і рибу позмінно, через день.

Коли ми закінчили з покупками, в мене не було бажання повертатися до будинку, до Катарини та дітей на лавці. Хотілося додому. Хотілося зайти до мами на кухню і вручити їй повен кошик битих котлет. Ми не їли м'яса вже декілька місяців.

Коли ми повернулися, Катарина розчісувала Корнелію. Вони не звернули на мене жодної уваги. Я допомагала Таннеке з обідом — перевертала м'ясо на решітці, накривала на стіл у великій їдальні, нарізала хліб.

Коли обід був готовий, зайшли дівчатка, Мертъє приєдналася до Таннеке на кухні, а всі інші сіли у великій залі. Я саме поклала язик у бочку для м'яса в одній із комор — Таннеке його залишила без нагляду і кіт мало до нього не дістався, — коли знадвору через прохід у кінці довгого коридору ввійшов він, у пальті та капелюсі. Я завмерла, а він зупинився. Світло позаду заважало мені бачити його обличчя. Я не знала, чи він дивився на мене з іншого кінця коридору. За мить він зайшов до великої зали.

Таннеке і Мертъє прислужували за обідом, а я наглядала за малюком у кімнаті з розп'яттям. Коли Таннеке закінчила, вона прийшла до мене, і ми їли й пили те, чим обідала сім'я: котлети, пастернак, хліб та пиво в кухлях. Хоч м'ясо від Пітера було нічим не краще за м'ясо від нашого м'ясника, я була задоволена смаком після такого довгого вимушеного посту. Хліб був житній, а не дешевий сірий, який ми постійно їли, і не такий глевкий всередині, та й пиво не таке водянисте.

Я не прислужувала сім'ї за обідом, отож його не бачила. Час від часу чула його голос, зазвичай водночас із голосом Марії Тінс. Із тону розмови було зрозуміло, що вони люб'язні одне з одним.

Після обіду ми з Таннеке навели лад, а потім вимили

підлогу в кухні, пральні й коморах. Стіни в кухні та пральні були пофарбовані в білий колір, а комин — у блакитний, із білими делфтськими кахлями, на яких були намальовані в одній частині пташки, в іншій — кораблі, а в третій — солдати. Я уважно їх роздивилася, але то була не батькова робота.

Майже весь залишок дня минув за прасуванням у пральні, час від часу з перервами, щоб розкласти вогонь, принести дрова чи вийти у дворик відпочити від спеки. Дівчатка забавлялися в будинку й надворі, часом приходили поспостерігати за мною чи розворушити вогонь, іншим разом — щоб подразнити Таннеке, коли вона, було, спала на кухні, а Йоганес повзав у неї під ногами. Вони трохи мене соромилися — певно, думали, що я можу і їм дати ляпаса. Корнелія гнівалася на мене і не залишалася в кімнаті надовго, але Мертъє і Лізбет забирали вже розпрасований одяг і складали до шафи у великій залі. Там спала їхня мати.

— В останні місяці перед народженням дитини вона майже не вставатиме з ліжка, — потайки розповіла Таннеке, — лежатиме, обкладена з усіх боків подушками.

Після обіду Марія Тінс пішла до себе нагору. Але раз я почула її голос у коридорі, а коли визирнула, то зауважила, що спостерігає за мною з дверей. Вона нічого не сказала, тож я продовжувала прасувати, вдаючи, начебто її там і не було. Через хвилю крадькома побачила, як вона кивнула й пішла геть. У нього нагорі був гість — я розпізнала два чоловічі голоси, коли вони піднімалися сходами. Пізніше, почувши, що вони спускаються, піддивилася з-за дверей. Його гість

був кремезний і мав довге біле перо в капелюсі.

Коли звечоріло, ми запалили свічки, разом з Таннеке й дітьми повечеряли хлібом, сиром та пивом у кімнаті з розп'яттям, а всі інші їли страву з язика у великій залі. Я постаралася сісти спиною до розп'яття. Була така втомлена, що заледве могла думати. Вдома я так само важко працювала, але робота ніколи мене так не знесилювала, як тут, у незнайомому будинку, де все було нове, і я завжди напружувалася і поважніла. Вдома я могла посміятися з мамою, Агнес чи Франсом. Тут мені не було з ким.

Я ще не спускалась у підвал, де мала спати. Взяла з собою свічку, але була надто втомлена, щоб озиратися в пошуках ще чогось, крім ліжка, подушки та ковдри. Залишивши ляду незачиненою, щоб кімната провітрювалася, я роззулася, зняла очіпок, фартух і сукню, швиденько помолилася і лягла. Уже збиралася задмухати свічу, коли побачила картину, що висіла в ногах мого ліжка. Я сіла, сон як вітром звіяло. На стіні було ще одне зображення Ісуса на хресті, менше, ніж у будинку, але ще тривожніше. Христос закинув голову назад від болю, Марія Магдалина закотила очі. Я боязко лягла, не здатна відвести погляду. Не могла собі уявити, що спатиму в кімнаті з картиною. Хотіла її зняти, але не наважилася. Врешті задмухала свічу — не могла собі дозволити надарма витратити свічки в мій перший день у новому домі. Знову лягла, але мій погляд був прикутий до того місця, де, я знала, висіло полотно.

Тієї ночі я спала погано, бо була дуже втомлена. Часто прокидалася і намагалася розгледіти картину. Хоч і не могла

роздивитися її на стіні, кожна деталь дуже добре мені запам'яталася. Зрештою, почало світати і картину знову стало видно, тому я була певна, що Діва Марія дивилася на мене.

Прокинувшись уранці, я намагалась не дивитися на картину, вивчаючи предмети у підвалі, куди крізь вікно з комори наді мною просочувалося тьмяне світло. Оглядати не було особливо чого: декілька складених на купу, оббитих тканиною стільців, частина з яких зламані, дзеркало, ще дві картини, обидві — пейзажі, притулені до стіни. Цікаво, чи зауважать, якщо я заміню розп'яття на пейзаж?

Корнелія помітить. І скаже своїй матері.

Я не знала, як Корнелія чи інші дівчатка ставилися до того, що я була протестанткою. Мала дивне відчуття, усвідомлюючи, що ще ніколи не належала до меншості.

Озирнулась на картину, коли піднімалася драбиною. Десь у передній частині будинку почувся дзенькіт Катарининих ключів, і я пішла її шукати. Вона рухалася повільно, ніби напівсонна, але зробила над собою зусилля, щоб збадьоритися, коли побачила мене. Вона повела мене сходами нагору, піднімаючись повільно і міцно тримаючись за перила, які допомагали їй зберігати рівновагу.

Біля майстерні вона перебрала ключі, а потім відімкнула й широко прочинила двері. Кімната була темна, віконниці зачинені — тільки трохи світла проникало крізь них. Кімнату наповнював чистий, гострий запах лляної олії, що нагадував, як пахнув батьків одяг, коли той повертався з кахляної фабрики ввечері. Це був запах дерева і свіжоскошеного сіна водночас.

Катарина залишалась на порозі. Я не наважилася заходити, випереджаючи її. Через хвилину незручного

мовчання вона наказала:

— Значить так, відчини віконниці. Але не вікно ліворуч. Тільки середнє та дальні вікна. І тільки низ середнього вікна.

Я перетнула кімнату, обійшовши мольберт і стілець на шляху до середнього вікна. Відчинила нижню частину вікна й віконниці, не дивлячись на картину на мольберті, принаймні не хотіла цього робити, доки Катарина за мною спостерігала з дверей.

Стіл підставили до вікна праворуч, на куті приставили стілець із шкіряними, витисненими жовтими квітами й листям спинкою та сидінням.

— Нічого там не чіпай, — нагадала мені Катарина. — Це те, що він малює.

Навіть якщо б стала на пальчики, то не змогла б дотягнутися до горішніх вікон і віконниць. Мені потрібно було стати на стілець, але не хотілося це робити в її присутності. Вона змушувала мене хвилюватися, спостерігаючи з дверей і чекаючи, що я зроблю помилку.

Я зважувала, що робити.

Мене врятував плач малюка, який раптом долинув знизу. Катарина переступила з однієї ноги на іншу. Доки я вагалася, їй урвався терпець і вона нарешті пішла, щоб доглянути за Йоганесом.

Я швидко й обережно піднялася на дерев'яну раму стільця, відчинила спочатку горішнє вікно, а потім, перехилившись, і віконниці. Виглядаючи надвір, вниз спостерігала, як Таннеке відшкрібала вуличні кахлі перед

будинком. Вона мене не побачила, але кіт, що ступав по вологих кахлях за нею, зупинився й глянув угору.

Тоді, відчинивши нижнє вікно та віконниці, я спустилася зі стільця. Щось поворухнулося переді мною, тож я завмерла. Рух припинився. Це був мій відбиток у дзеркалі на стіні між двома вікнами. Глянула на себе. Хоч вигляд мала стривожений, винний, шкіра на моєму обличчі сяяла під променями світла. Здивовано придивилась до себе й відступила.

Маючи хвилю, я оглянула кімнату. Приміщення було велике, квадратної форми, але не таке довге, як велика зала внизу. Тепер, коли вікна було відчинено, освітлена кімната наповнилася свіжим повітрям. Стіни в ній побілено, підлогу викладено сіро-білими мармуровими кахлями, темніші з яких утворювали візерунок у формі квадратних хрестів. Ряд делфтських кахлів із зображенням амурчиків обрамляв стіни — щоб швабри не забруднили побіл під час прибирання. Їх розмальовував не мій батько.

Попри чималий розмір кімнати, меблів було мало. Мольберт і стілець поруч із середнім вікном, стіл навпроти вікна у правому кутку. Коло столу — інший стілець, обтягнений за допомогою латунних цвяхів із шапочками простою шкірою, із вирізьбленими на головках ніжок двома лев'ячими головами. Навпроти дальньої стіни, за стільцем і мольбертом, — маленька шафа, шухляди зачинені, згори, поруч із чистими палітрами, — декілька пензлів та мастихін із лезом у формі діаманта. За шафою — столик із книгами й аркушами паперу, коло дверей до стіни

притулено ще два стільці з лев'ячими головами.

Кімната була звичайна, без ознак щоденного життя. Тут панувала інша атмосфера, ніж будь-де в домі, ніби ця кімната належала не цьому будинкові. За зачиненими дверима непросто буде почути крики дітей, дзенькіт Катаринених ключів чи шурхіт мітел.

Я взяла мітлу, відро з водою та ганчірку, щоб прибирати в цій кімнаті. Почала від кута з облаштованими декораціями під картину, де, як мене застерегли, не можна було нічого чіпати. Навколішки стала на стілець, щоб змахнути порох із вікна, яке намагалася відчинити, легенько доторкаючись до жовтої штори у кутку, так, щоб не зім'яти її складок. Скло було брудне, його потрібно було відмити теплою водою, але я не мала певності, чи він би цього хотів. Мені доведеться запитати про це в Катарини.

Змахнула порох зі стільців, вилощуючи шапочки цвяхів та лев'ячі голови. На столі вже довгенько як слід не прибирали. Хтось витирав порох навколо предметів на ньому: щіточки на пудру, олив'яної миски, листа, чорного керамічного горщика, синьої тканини, що була складена з одного боку і звисала з кута, але, щоб добре прибрати, їх потрібно було зрушити. Як сказала моя мама, мені доведеться знайти спосіб так пересувати предмети, щоб повертати їх точно на те саме місце, де вони лежали, не залишаючи слідів свого втручання.

Лист лежав близько до кута столу. Якщо я приклала б великого пальця до його одного краю, вказівного — до іншого, а мізинцем зачепила б кінець столу, то змогла б

зрушити листа, витерти порошок і все повернути туди, куди вказувала моя рука.

Затамувавши подих, я приклала пальці до країв, зрушила листа, витерла пил і все повернула як було одним швидким рухом. Не знаю, чому, але відчувала, що це все треба було зробити швидко. Відступила від столу. Здавалося, лист був на місці, але тільки він про це міг знати достеменно.

Усе ж, якщо це було випробування, я мусила його пройти.

Відміряла відстань від листа до щітки, потім поклала пальці на різні точки з одного її боку. Зрушила її, витерла пил, повернула щітку на місце й відміряла відстань між нею та листом. Те саме я зробила і з мискою.

Отак я наводила лад, не зачіпаючи речей. Вимірювала кожен річ відносно інших предметів навколо неї і кімнатного простору. З маленькими предметами на столі це було легко, з меблями — складніше: я застосовувала стопи, коліна, часом — плечі та підборіддя, коли працювала зі стільцями.

Я не знала, що робити з синьою тканиною, що безладною купою лежала на столі. Якщо її зрушити, мені ніколи не вдасться її скласти так само. Наразі я її не чіпала, сподіваючись, що за день-два, доки знайду спосіб змахнути з неї пил, він нічого не зауважить.

З усім іншим у кімнаті я могла бути не такою обережною. Витирала, замітала і мила — підлогу, стіни, вікна й меблі, — отримуючи задоволення від наведеного ладу в кімнаті, яку вже давно треба було добре прибрати. У дальньому куті,

навпроти столу й вікна розташовувалися двері, що вели в комірчину, заповнену картинами й полотнами, стільцями, ящиками, посудом, суднами, вішалками і рядами книжок. Я прибрала й там, акуратно порозкладала речі, щоб у кімнаті стало більше ладу.

Увесь час я уникала прибирати навколо мольберта. Сама не розуміла чому, але перспектива побачити картину мене бентежила. Проте під кінець роботи мені вже нічого іншого не залишалося. Я витерла стілець навпроти мольберта, потім узялася за сам мольберт, намагаючись не дивитися на картину.

Однак, коли я одним оком побачила жовтий атлас, мені довелося зупинитися.

Я й далі вдивлялася в картину, коли раптом пролунав голос Марії Тінс.

— Незвичайне видовище, правда?

Я не чула, як вона увійшла. Вона стояла в дверях, трохи зсутулившись, одягнена в гарну чорну сукню з мереживним комірцем.

Не знаючи, що сказати, і не маючи змоги себе пересилити, я перевела погляд знову на картину.

Марія Тінс засміялася.

— Ти не єдина, хто забуває про виховання, дивлячись на його картини, дівчино.

Вона підійшла і стала позаду мене.

— Так, ця йому добре вдалася. Це дружина ван Руйвена.

Я впізнала ім'я мецената, якого згадував батько.

— Вона не вродлива, але він намалював її такою, —

додала Марія Тінс. — За цю картину дадуть добрі гроші.

Через те, що ця картина стала першою з його робіт, які бачила, я завжди пам'ятала її краще за інші, навіть ті, за народженням яких спостерігала від початку ґрунтування до останніх доторків пензля.

Жінка стояла перед столом, повернувшись до дзеркала на стіні так, що її обличчя було видно в профіль. Вона мала на собі атласну накидку насиченого жовтого кольору, підбиту білим горностаєвим хутром, а у волоссі — модну червону стрічку з п'ятьма китичками. Світло з вікна ліворуч опромінювало її обличчя, вимальовуючи делікатні риси чола та носа. Вона ніби намагалася зав'язати нитку з перлами на шії, тримаючи її за кінці високо піднятими пальцями. Захоплена своїм відображенням у дзеркалі, вона мовби не звертала уваги на те, що за нею спостерігають. Позаду від неї на яскравій білій стіні висіла стара мапа, на затемненому передньому плані — стіл, а на ньому — лист, щітка на пудру та решта речей, які насправді були в кімнаті і з яких я витерла порошок.

Мені хотілося мати таку накидку й перли. Мені хотілося знати чоловіка, який намалював її такою.

Я згадала, як раніше дивилася на своє відображення у дзеркалі, й мені стало соромно.

Здавалося, Марія Тінс була не проти стояти зі мною й розглядати картину. Дивитися на картину, коли декорації стояли просто за нею, було дивно. Під час прибирання я вже вивчила розташування всіх предметів на столі — лист на куті; щітка на пудру, недбало покладена поруч з олив'яною

мискою; темний горщик, обгорнутий навколо синьою тканиною. Усе здавалося таким, як і в реальності, тільки чистішим та акуратнішим. Картина наче насміхалась із мого прибирання.

Раптом збагнувши, в чому відмінність, я затамувала подих.

— Що таке, дівчино?

— На картині немає лев'ячих голів на стільці поруч із жінкою, — відповіла я.

— Немає. Свого часу на тому стільці була ще й лютьня. Він багато чого змінює. Він не малює просто те, що бачить, а те, що пасує. Скажи мені, дівчино, ти думаєш, цю картину вже завершено?

Я здивовано глянула на неї. У її запитанні, певно, була якась хитринка, але я не знала, як викрутитися.

— Хіба ні? — і раптом замовкла.

Марія Тінс пирхнула.

— Він працює над нею три місяці. Гадаю, працюватиме ще два. Він її змінить. Ось побачиш, — вона озирнулась. — Закінчила прибирання, так? Ну, тоді, дівчино, нумо переходь до інших завдань. Він скоро прийде подивитися, як ти впоралася.

Я поглянула на картину востаннє, але відчула, як щось ніби втікає від зору, коли хочеш до неї надто уважно придивитися. Ніби бачиш зорю на нічному небі — якщо дивитися просто на неї, то її стає заледве видно, але коли глянути навскіс, зоря стає набагато яскравішою.

Взяла мітлу, відро й ганчірку і вийшла з кімнати, а Марія

Тінс і далі залишалася перед картиною.

Потім, наливши в горщики каналної води та поставивши їх на вогонь, я пішла шукати Таннеке. Вона була в кімнаті, де спали дівчатка, допомагала одягнутися Корнелії, а Мертєс — Алейдіс і Лізбет. Таннеке була в поганому гуморі, поглядала на мене, лише щоб проігнорувати, коли я робила спробу з нею заговорити. Врешті-решт я стала просто проти неї, так що їй довелося все-таки на мене подивитися.

— Таннеке, я зараз піду по рибу. Яку б ти сьогодні хотіла?

— Ідеш так рано? Ми завжди ходимо пізніше, вдень, — Таннеке й досі не дивилася на мене. Вона вив'язувала п'ятикутні зірки з білих стрічок у волоссі Корнелії.

— Я вільна, доки гріється вода, тож подумала, що сходжу зараз, — відповіла я щиро. Але не додала, що найкращі шматки відрізають рано, навіть якщо м'ясник чи рибник пообіцяв відкладати замовлення для родини. Вона мала б про це знати.

— Що купити?

— Не планувала на сьогодні рибу. Сходи до м'ясника по шматок баранини.

Таннеке впоралася зі стрічками, і Корнелія підстрибнула і, штовхнувши мене, втекла. Таннеке повернулась спиною і відчинила скриню, щось шукаючи. Хвильку я дивилася на її широку спину, обтягнуту сірувато-брунатною сукнею.

Вона мені заздрила. Я прибирала в майстерні, куди їй не можна було заходити, куди нікому, певно, не можна було

заходити, крім мене та Марії Тінс.

Коли Таннеке випрямилась, тримаючи в руці очіпок, то промовила:

— Знаєш, одного разу господар мене намалював. Намалював, як я наливаю молоко. Всі говорили, що це його найкраща картина.

— Я хотіла б її побачити, — відповіла я. — Вона ще тут?

— Ні, звісно, ван Руйвен її купив.

Я подумала хвильку.

— Тож найбагатший чоловік у Делфті має втіху дивитися на тебе щодня.

Таннеке широко усміхнулась, від чого її рябе обличчя стало ще більшим. Правильні слова вмить змінили її настрій. Я просто мала їх знайти.

Я повернулася, щоб вийти, доки Таннеке не насупилася.

— Можна мені піти з тобою? — запитала Мертьє.

— А мені? — додала Лізбет.

— Не сьогодні, — твердо відповіла я. — Ви поїжте чогось і допоможіть Таннеке.

Я не хотіла, щоб дівчата взяли собі за звичку мене супроводжувати. Скористаюся цим як нагородою за послух.

А ще мені дуже хотілося пройтися знайомими вулицями самій, не маючи постійного нагадування про моє нове життя, що торохтіло б за мною вслід. Коли ступила на Ринковий майдан, залишаючи кут папістів позаду, то глибоко вдихнула. Я й не усвідомлювала, що міцно тримала себе в руках увесь час, доки була з цією родиною.

Перед тим, як іти до Пітерової ятки, зупинилася біля

знайомого м'ясника, що засяяв, побачивши мене.

— Нарешті ти вирішила привітатися! Що, вчора велич не дала тобі зізнатися, що зі мною знайома? — піддражнив він.

Я почала пояснювати своє нове становище, але він мене урвав.

— Звісно, я знаю. Усі говорять: дочка кахельника Яна пішла працювати до художника Вермеєра. А потім одного дня бачу, що вона вже надто горда для розмови зі старими товаришами!

— Я стала служницею, тут немає чим пишатися. Батькові соромно.

— Твоєму батькові просто не пощастило. Його ніхто не звинувачує. Люба, тобі нема чого соромитися. Хіба через те, що не купуєш у мене м'яса.

— Боюся, в мене немає вибору. Це вирішує моя господиня.

— О, дійсно, таки так? То ти купуєш у Пітера не тому, що в нього вродливий син?

Я насупилась.

— Не бачила я його сина.

М'ясник засміявся.

— Побачиш, побачиш. Іди вже. Коли наступного разу зустрінешся з матір'ю, скажи їй, щоб навідалася до мене. Я щось відкладу для неї.

Подякувавши йому, пішла вздовж яток до Пітерової. Він наче був здивований мене бачити.

— Вже прийшла, еге ж? Не могла дочекатися купити ще того язика?

— Сьогодні шматок баранини, будь ласка.

— А скажи мені, Гріт, чи ж то не був найкращий язик у твоєму житті?

Я вирішила не догоджати йому компліментами.

— Його з'їли господар та господиня. Не сказали нічого особливого.

Позаду Пітера озирнувся молодик — він відрізав шматки від боку туші, що лежала на столі за прилавком. Найпевніше, то був Пітерів син — хоч і вищий за свого батька, та з такими ж ясними блакитними очима. Він мав світле, довге, кучеряве волосся, що обрамляло обличчя, яке чомусь нагадало мені абрикоси. Тільки забризканий кров'ю фартух неприємно разив очі.

Його погляд зупинився на мені, як метелик на квітці, я не змогла стриматися — зашарілася. Повторила замовлення на баранину, не відводячи погляду від батька. Пітер оглянув м'ясо на прилавку, витягнув шматок і поклав його переді мною. За мною спостерігали дві пари очей.

Шматок мав сірі краї. Я понюхала м'ясо.

— Воно несвіже, — сказала різко. — Господиня аж ніяк не буде задоволена. Чи ви сподіваєтеся, що її сім'я їстиме таке м'ясо?

Мої слова прозвучали зверхньо, хоч я того й не хотіла. Може, так і треба було.

Батько із сином здивовано дивилися на мене. Я витримувала погляд батька, намагаючись ігнорувати сина.

Нарешті Пітер озирнувся до молодика.

— Подай мені той відкладений відріз, що лежить на возі.

— Але ж це м'ясо для... — Пітер-молодший завмер. Він зник і повернувся з іншим шматком, який — я побачила це відразу — був просто бездоганний. Кивнула.

— Цей кращий.

Пітер-молодший загорнув баранину і поклав до мого кошика. Подякувавши, вже обернулася, щоб іти геть, але мене насторожив погляд, яким обмінялися батько з сином. Уже тоді я якось здогадалася, що він означав і що значитиме для мене.

Коли я повернулася, Катарина сиділа на лавці й годувала Йоганеса. Я показала їй шматок м'яса, й вона кивнула. Коли вже була на самому порозі, вона неголосно промовила:

— Мій чоловік оглянув майстерню і вирішив, що прибирання його влаштовує.

На мене вона не дивилась.

— Дякую, пані.

Я ступила всередину і, поглянувши на натюрморт із фруктами й омарами, подумала: значить, я справді отримала роботу.

Залишок цього дня минув майже так само, як і попередній, як минатимуть і наступні дні. Щойно я закінчувала прибирати в майстерні й поверталася з рибного ринку чи м'ясної зали, знову починала поратися з пранням: одного дня розкладала одяг, замочувала і обробляла плями, іншого — відшкрябувала, споліскувала, кип'ятила і викручувала перед тим, як повісити сохнути й вибілюватися на полуденному сонці, наступного дня — прасувала, штопала й складала. У якийсь момент я завжди робила перерву, щоб допомогти Таннеке з обідом. Після обіду ми наводили лад, а тоді в мене було трохи вільного часу, щоб відпочити й посидіти з шиттям на лавці перед будинком чи у дворіку. Потім закінчувала те, що почала раніше, допомагала Таннеке з вечерею. Останнє, що ми робили за день, — ще раз протирали підлогу, щоб вона була свіжа й чиста зранку.

Вночі я затуляла розп'яття, що висіло в ногах мого ліжка,

фартухом, який носила вдень. Так краще спалося. Вранці долучала фартух до наступної купи прання.

Вранці, коли Катарина відмикала двері в майстерню, я запитала її, чи потрібно вимити вікна.

— Чому би й ні? — вона відповіла різко. — Не треба запитувати в мене про такі дурниці.

— Через світло, пані. Якщо я їх помию, це може вплинути на картину. Розумієте?

Вона не розуміла. Не зайшла подивитися на картину. Здавалося, вона ніколи й не відвідувала майстерню. Коли в Таннеке буде відповідний настрій, я в неї спробую це випитати. Катарина спустилася донизу, щоб запитати його дозволу, а потім крикнула мені — не чіпати вікна.

Прибираючи в майстерні, я не зауважила жодних ознак його присутності. Нічого не зрушено, мастихіни чисті, картина начебто не змінилася. Але я відчувала, що він сюди заходив.

У перші два дні свого перебування в будинку на Авде Лангендейк я бачила його дуже рідко. Часом чула його голос: на сходах, у коридорі, як він сміявся з дітьми, лагідно говорив із Катариною. І тоді мене охоплювало таке відчуття, ніби я йшла вздовж каналу непевним кроком. Я не знала, як він поводитиметься зі мною у себе вдома, чи звертатиме увагу на овочі, які я нарізала в нього на кухні.

Раніше жоден вельможа так мною не цікавився.

На третій день мого перебування в цьому домі я зіткнулася з ним віч-на-віч. Незадовго до обіду я пішла по тарілку, яку Лізбет залишила надворі, й мало не наскочила на нього з Алейдіс на руках в коридорі.

Я зробила крок назад. Вони з Алейдіс дивилися на мене однаковими сірими очима. Він і не всміхнувся, й не насупився. Було складно підвести на нього очі. Я подумала про жінку на картині в майстерні, що оглядала себе в дзеркалі, про перли та жовтий атлас. Вона не мусила б докладати зусиль, щоб глянути на пана. Коли я змогла підвести очі на нього, він уже на мене не дивився.

Наступного дня побачила ту саму жінку з картини. Коли поверталася назад від м'ясника, попереду мене по Авде Лангендейк йшов чоловік із жінкою. Біля наших дверей він повернувся і, вклонившись, пішов собі. З його капелюха стирчало довге біле перо, напевно, це був той пан, що декілька днів тому у нас гостював. За коротку мить мені вдалося побачити його у профіль: його вуса й повне обличчя, що пасувало до тіла. Він посміхався так, ніби збирався зробити улесливий, але фальшивий комплімент. Обличчя жінки, яка зайшла до будинку, мені не вдалося побачити. Я зауважила тільки червону стрічку з п'ятьма кінчиками в її волоссі. Затрималась перед порогом, аж доки не почула, як вона підіймалася сходами.

Пізніше, коли я складала одяг до шафи у великій залі, вона сходила донизу. Побачивши її, я підвелася. В руках вона тримала жовту накидку. Стрічка й досі була в її волоссі.

— Ой! — вигукнула вона. — А де Катарина?

— Пішла разом зі своєю матір'ю до Ратуші. Сімейні справи.

— Розумію. Та нічого, побачуся з нею іншим разом. Я це для неї залишу, — вона склала накидку на ліжко і згори

поклала перлове намисто.

— Так, пані.

Я не могла відвести від неї погляду. Здавалося, ніби її і бачу, і не бачу водночас. Відчуття було дивне. Вона була, як і сказала Марія Тінс, не така вродлива, як на картині, осяяна світлом. І все ж гарна, навіть хоча б тому, що я її такою собі запам'ятала. Вона дивилася на мене спантеличено, ніби мала б мене знати, раз я на неї так фамільярно пильно гляділа. Мені вдалося опустити погляд.

— Я скажу їй, що ви заходили, пані.

Вона кивнула, але виглядала стурбованою. Глянула на перли, які поклала на накидку.

— Напевно, залишу це для нього в майстерні, — повідомила мені, забираючи намисто. Не поглянула в мій бік, та я і так знала, що в неї на думці: служницям не можна довіряти коштовні речі. Коли вона пішла, її обличчя розтавало в повітрі, наче парфуми.

У суботу Катарина та Марія Тінс взяли з собою Таннеке й Мертъє і пішли на Ринковий майдан купити овочів на тиждень, продуктів та інших речей для дому. Я горіла бажанням піти з ними, бо думала, що зможу побачити маму й сестру, але мені наказали залишитися вдома з меншими дівчатками та малюком. Було важко стримувати їх, щоб не побігли за старшими на ринок. Я б і сама їх туди відвела, але не наважилась покинути будинок без нагляду. Натомість ми спостерігали, як пливли човни вгору й униз каналом, дорогою на ринок — навантажені капустою, поросятами, квітами, дровами, борошном, полуницями, підковами. Дорогою назад човни були порожні, веслярі рахували гроші або ж випивали. Я навчила дівчат ігор, в які ми бавилися з Агнес і Франсом, а вони, зі свого боку, познайомили мене з тими, які самі вигадали. Вони надували бульки, бавилися ляльками, бігали з обручами, а я сиділа на лавці з Йоганесом на колінах.

Здавалося, Корнелія забула про ляпас. Вона була весела й приязна, її світло-карі очі — великі й невинні; радо допомагала у турботах про малюка, загалом слухалася мене. Мене тішило її ставлення, хоч я й знала, що їй не можна довіряти. Вона могла бути найцікавішою серед дівчаток, але мала найхиткішу вдачу — найкращу і найгіршу водночас.

Коли він вийшов із будинку, дівчатка перебирали винесену надвір колекцію мушельок, розділяючи їх на купки за різними кольорами. Я обхопила малюка руками, так що аж відчула під своїми пальцями його ребра. Він

заверещав, а я, щоб заховати своє обличчя, притиснулася носом до його вуха.

— Тату, можна мені піти з вами? — крикнула Корнелія і, підхопившись, схопила його за руку. Мені не було видно виразу його обличчя, яке він заховав, нахиливши голову, за криси капелюха.

Лізбет та Алейдіс покинули свої мушлі.

— І я хочу піти! — закричали вони в унісон, тягнучи його за іншу руку.

Він заперечливо похитав головою, і тоді мені нарешті вдалося розгледіти його збентежене лице.

— Не сьогодні — я йду до аптекаря.

— Ви купите речей для малювання, тату? — запитала Корнелія, все ще тримаючись за його руку.

— Крім усього іншого.

Малий Йоганес почав плакати, і він глянув на мене. Я, почуваячись ніяково, гойдала дитя.

Він дивився так, ніби збирався щось сказати, але натомість струсив з себе дівчаток і попростував по Авде Ленгендейк.

Він до мене й слова не промовив від того часу, коли ми тоді обговорювали колір і форму овочів.

У неділю я прокинулась дуже рано, окрилена можливістю піти додому. Мала дочекатися, коли Катарина відімкне вхідні двері, але коли почула, як вони відчинилися, то побачила Марію Тінс зі зв'язкою ключів.

— Сьогодні моя донька втомлена, — сказала вона, відступаючи, щоб пропустити мене. — Декілька днів вона відпочиватиме. Ти впораєшся без неї?

— Звісно, пані, — відповіла я, відтак додала: — І я можу звернутися до вас, якщо матиму якісь питання.

Марія Тінс пирхнула.

— А ти спритна, дівчино. Знаєш, з чийого горщика черпати. Не зважай, ми тут не проти спритності.

Вона дала мені декілька монет, платню за дні моєї служби.

— А тепер іди, тобі ж, підозрюю, не терпиться розповісти все про нас матері.

Я вислизнула, не давши їй змоги ще чогось наговорити, перейшла Ринковий майдан, повз тих, хто йшов на вранішню службу в Новій церкві, й поспішила вулицями та мостами, що вели додому. Коли завернула на свою вулицю, подумала, як інакше я почувалася тиждень тому. Світло здавалось яскравішим і приємнішим, канал — ширшим. Платанові дерева, що росли вздовж каналу, стояли вкрай непорушно, як охоронці, чекаючи мого повернення.

Агнес сиділа на лавці перед нашим будинком. Коли побачила мене, крикнула досередини: «Вона прийшла!» — а тоді підбігла і взяла за руку.

— Як там? — запитала, навіть не привітавшись. — Вони приятні? Робота важка? Там є дівчата? Будинок дуже великий? Де ти спиш? Їси з гарних тарілок?

Я розсміялася і не відповіла на жодне її запитання, аж доки не обійняла маму й не привіталася із батьком. Я почувалась гордо, коли вручила мамі декілька монет, хоч їх було й небагато. Хай там як, а працювала я саме заради цього.

Батько вийшов посидіти з нами надворі й послухати про моє нове життя. Я простягла йому свої руки і провела його через ґанок. Коли ми сиділи на лавці, він потер мої долоні великим пальцем.

— Твої руки зранені, — сказав він. — Такі грубі та стерті. Ти вже маєш мозолі від тяжкої праці.

— Не хвилюйтеся, — весело відповіла я. — На мене чекало там багато прання, бо їм раніше не було кому допомагати. Згодом буде легше.

Мама оглянула мої долоні.

— Я замочу трохи мальви в олії, — сказала. — Вона пом'якшуватиме тобі руки. Ми з Агнес сходимо за місто і зберемо трохи квітів.

— Розкажи нам! — вигукнула Агнес. — Розкажи нам про них.

І я їм розповіла. Приховала тільки декілька речей: яка я була втомлена вечорами, про те, що образ із розп'яттям висів над ліжком у моїх ногах, як я дала Корнелії ляпас і що Мертве була одноліткою Агнес. Все решту я їм розказала.

Я передала мамі повідомлення від нашого м'ясника.

— Це дуже люб'язно з його боку, — сказала вона, — але ж він знає, що в нас немає грошей на м'ясо, і ми не прийнемо такої благодійності.

— Не думаю, що для нього це благодійність. Мені здається, з його боку це дружній жест.

Мама мовчала, але я знала, що до м'ясника вона не піде.

Коли я згадала нових м'ясників, Пітера-старшого й сина, вона підвела брови, але нічого не сказала.

Потім ми пішли на службу до нашої церкви, де мене оточували знайомі обличчя і слова. Сидячи між мамою та Агнес, я відчувала, як моя спина з полегшенням спирається на церковну лавку, обличчя звільняється від маски, що я її носила весь тиждень. Я мало не заплакала.

Мама й Агнес не дозволили допомогти їм з обідом, коли ми повернулися додому. Я сиділа з батьком на лавці, гріючись під сонцем. Він підіймав обличчя назустріч теплу і так тримав голову весь час, доки ми розмовляли.

— А тепер, Гріт, — сказав він, — розкажи мені про свого нового господаря. Ти про нього і двома словами не обмовилася.

— Його бачила зрідка, — я могла відповісти чесно. — Він або в майстерні, де його ніхто не турбує, або не вдома.

— Напевно, займається справами гільдії. Але ти бувала в його майстерні. Ти розповідала, як там прибирала і як вигадала вимірювати відстань між предметами, але не згадала про картину, над якою він працює. Опиши її мені.

— Не знаю, чи мені вдасться так, щоб ви змогли її побачити.

— Спробуй. Тепер мені мало про що думається, крім спогадів. Буде приємно уявити картину майстра, навіть якщо моя уява створить лише її жалюгідну подобу.

Отож я спробувала описати жінку, що зав'язувала на шиї перлове намисто, з піднятими руками, яка розглядає себе в дзеркалі, з осяяним обличчям та жовтою накидкою, і як темний передній план відокремлює її від нас.

Батько слухав зосереджено, але його обличчя просвітлішало тільки тоді, коли я сказала:

— Світло на задній стіні таке тепле, що коли дивишся на нього, то ніби відчуваєш на обличчі тепло сонця.

Він кивнув й усміхнувся, зрадивши, що зрозумів.

— Це те, що тобі в цьому новому житті подобається найбільше, — промовив він згодом. — Бувати в майстерні.

Єдине, подумала я, але не сказала.

Коли ми обідали, я старалася не порівнювати їжу з тією, що була в домі на куті папістів, хоч уже звикла до м'яса та доброго житнього хліба. Правда, моя мама куховарила вправніше за Таннеке, однак сірий хліб був сухий, тушковані овочі — прісні, без жиринки, яка б їх присмачила. Кімната теж відрізнялася — без мармурових кахлів, товстих шовкових штор, різьблених стільців, оббитих шкірою. Все було просте й чисте, без прикрас. Я це любила, бо воно мені було рідне, але аж тепер зрозуміла, яке воно насправді похмуре.

Наприкінці дня було важко прощатися з батьками, важче, ніж уперше, бо цього разу я знала, куди поверталася. Агнес провела мене аж до Ринкового майдану. Коли ми

залишились удвох, я запитала, як їй ведеться.

— Самотньо, — відповіла вона, і це сумне слово з вуст десятирічної дитини вразило мене. Весь день вона була жвавою, а тепер посмутнішала.

— Я приходитиму щонеділі, — пообіцяла. — І, може, на тижні зможу швиденько забігти привітатися, коли піду по м'ясо чи рибу.

— Або я можу прийти до тебе, коли ти будеш у місті купувати продукти, — запропонувала вона, звеселівши.

Нам таки вдалося декілька разів зустрітися у м'ясній залі. Я завжди була рада її бачити — завжди, коли була сама.

Я почала приживатися в домі на Авде Лангендейк. Часом з Катаріною, Таннеке та Корнелією було важко порозумітися, але переважно мене не чіпали, щоб я могла виконувати свою роботу, можливо, завдяки Марії Тінс. Із власних міркувань вона вирішила, що я корисна підмога, а інші, навіть діти, брали з неї приклад.

Мабуть, Марія бачила, що одяг став чистішим і краще вибіленим з того часу, як я почала займатися пранням. Або що м'ясо, відтоді, як я почала по нього ходити, стало ніжнішим. Або що чистота майстерні його втішала. Перші два твердження були правдиві. Стосовно останнього — не знаю. Коли ми з ним нарешті почали розмовляти, то не про прибирання.

Я завбачливо не погоджувалася на похвалу за краще господарювання. Не хотіла нажити ворогів. Якщо Марія Тінс хвалила м'ясо, я казала, що то завдяки приготуванню Таннеке. Якщо Мертъє говорила, що її фартушок був біліший, ніж раніше, я пояснювала, що то через особливо спекотне літнє сонце.

Намагалася уникати Катарини. Від самісінького початку, коли вона побачила мене за нарізанням овочів, виявилася її неприязнь до мене. Дитя у лоні не покращило її вдачі, а зробило незграбною, зовсім не схожою на граційну господиню дому, якою вона себе вважала. Крім того, літо видалося гарячим, а дитя — особливо рухливим. Воно починало штовхатися, щойно Катарина підводилася, або ж вона тільки так казала. Побільшавши, вона бродила по дому

завжди втомленою. Почала залишатися в ліжку дедалі довше й частіше, і через те Марія Тінс забирала її ключі й зранку сама відмикала для мене майстерню. Ми з Таннеке почали виконувати дедалі більше її роботи — гляділи дівчаток, робили закупи для дому, перевдягали маля.

Одного дня, коли в Таннеке був добрий настрій, я запитала її, чому вони не візьмуть ще прислуги, щоб усім було легше.

— У них такий великий будинок, а у твоєї господині — статки, і господареві картини, — додала я, — невже вони не могли б собі дозволити ще одну служницю? Або ж кухаря?

— Та, — хмикнула Таннеке. — Вони заледве спроможні платити тобі.

Я здивувалася — щотижня у моїй долоні опинялося так мало монет. Щоб купити щось таке на кшталт недбало складеної жовтої накидки, яка лежала в Катарининій шафі, мені потрібно було б працювати декілька років. У голові не вкладалося, що їм могло бракувати грошей.

— Звісно, вони щось придумують, щоб платити няньці декілька місяців, коли народиться дитя, — додала Таннеке. В її голосі звучав осуд.

— Навіщо?

— Щоб вона годувала дитину.

— Господиня не годуватиме свою дитину? — бовкнула я, не подумавши.

— Якби вона сама годувала, то не могла б мати так багато дітей. Якщо самій годувати, то, ну знаєш, це заважає мати ще.

— А-а, — я відчула, що зовсім не розуміюся на таких речах. — А вона хоче ще дітей?

Таннеке пирхнула.

— Часом я думаю, що Катарина намагається заповнити будинок дітьми, бо не може слугами, як би їй хотілося, — вона стишила голос. — Господар не малює достатньо картин, щоб мати гроші на прислугу, розумієш. Зазвичай він малює три картини на рік. Часом тільки дві. З цього не розбагатієш.

— А що, він не може малювати швидше? — промовивши це, я вже розуміла, що не може. Він завжди дослухається свого власного темпу.

— Старша і молода господині часом сваряться через це. Молода господиня хоче, щоб він малював більше, але старша каже, що поспіх зруйнує його талант.

— Марія Тінс — дуже мудра жінка.

Я збагнула, що можу обмінюватися думками з Таннеке, але тільки якщо якимось хвалитиму Марію Тінс. Таннеке була відчайдушно віддана своїй господині. Однак з Катариною вона була нетерпеливою і, маючи добрий гумор, радила мені, як з нею поводитися.

— Не зважай на її слова, — говорила Таннеке. — Хай твоє обличчя, коли її слухаєш, не видає твоїх справжніх почуттів, а тоді роби все, як звикла, або так, як моя господиня чи я кажемо робити. Вона ніколи не перевіряє, ніколи не звертає уваги. Просто дає нам розпорядження, бо думає, що так має бути. Але ж ми знаємо, хто наша справжня господиня, і вона теж про це знає.

Хоч Таннеке часто на мене гнівалася, я навчилася не брати цього близько до серця, та й вона ніколи довго не тримала на мене образу. Її настрої змінювалися миттєво, можливо, через те, що доводилося так багато років маневрувати між Катариною і Марією Тінс. Попри впевненість, з якою Таннеке радила мені не зважати на Катаринині слова, сама вона не користалася з власних порад. Її засмучував різкий тон господині. А Марія Тінс, незважаючи на свою справедливість, не боронила Таннеке від Катарини. Жодного разу я не чула, щоб Марія Тінс лаяла свою дочку хоч за щось, хоча часом було й варто.

Ведення господарства, яким займалася Таннеке, також слугувало причиною сварок. Мабуть, через відданість їй пробачали певну недбалість у роботі: невимиті кути, м'ясо, підгоріле зовні та сире всередині, горщики, не відчищені як слід. Страшно уявити, що вона наробила в майстерні, коли спробувала там прибрати. Хоча Марія Тінс вкрай рідко сварила Таннеке, вони обидві знали — було за що, відтак Таннеке ставала невпевненою і починала щоразу ж виправдовуватися.

Мені впало в око, що, маючи в'їдливий характер, з близькими Марія Тінс поводитися лагідно. Її ставлення не завжди було розважливим, як це здавалося на перший погляд.

З усіх чотирьох дівчаток Корнелія, як воно й видалося того найпершого ранку, була найнепередбачуваніша. І Лізбет, й Алейдіс поводитися виховано й спокійно, а Мертєс уже сягнула того віку, коли настав час починати

навчатися домашньої роботи, що зробило її лагіднішою, хоча іноді й спалахувала гнівом та кричала на мене, зовсім як її мати. Корнелія до крику не вдавалася, але частенько ставала свавільною. На неї вже не мали впливу такі корисні в перші дні погрози пожалітися бабусі. Одної миті вона могла бути весела й радісна, іншої — спалахнути спересердя, як та кицька, що мурчить, але кусає руку, яка хоче її погладити. Корнелія прихильно ставилася до сестер, але без вагань сильно їх щипала, а вони плакали. Я остерігалася Корнелії і не могла її полюбити так само, як інших.

Коли прибирала в майстерні, я втікала від них усіх. Марія Тінс відмикала мені двері і часом залишалася на кілька хвилин подивитися на картину, ніби та була дитям під її наглядом. Але коли вона виходила, кімната належала лише мені. Я озиралася навколо, щоб перевірити, чи щось змінилося. Спочатку здавалося, що все залишалось на місці, день за днем, але потім я звиклася з умеблюванням кімнати і почала звертати увагу на незначні зміни: щітки, перекладені на серванті; один із його ящиків, залишений прочиненим; шпатель із самого краю мольберта; стілець, трохи відставлений від дверей, біля яких раніше стояв.

Однак у кутку, який він малював, нічого не змінювалося. Я рухалася обачно, щоб нічого там не зачепити, швидко звикла до свого способу вимірювати відстань між речами, отож могла прибирати у цій частині кімнати майже так само швидко та впевнено, як і в інших її місцях. Потренувавшись на інших шматках тканини, я почала

витирати темно-синю скатертину й жовту порт'єру вологою ганчіркою, обачно прикладаючи її так, щоб вона увібрала порошок, але не порушила складок.

На картині теж ніби не було змін, хоча я вдивлялась і вишукувала їх. Нарешті одного дня виявила, що до намиста жінки додано ще одну перлину. Іншого — що збільшилася тінь від жовтої порт'єри. А ще здалося, наче декілька пальців правої руки змінили своє положення.

Атласна накидка стала такою подібною до справжньої, що мені хотілося простягнути руку й торкнутися її.

Я майже доторкнулася до справжньої накидки того дня, коли дружина ван Руйвена залишила її на ліжку. Саме простягала руку, щоб погладити хутро, коли звела погляд і побачила у дверях Корнелію, яка спостерігала за мною. Будь-яка з дівчаток запитала б мене, що я роблю, але Корнелія просто підглядала. Це було гірше за будь-які запитання. Я відсмикнула руку, а вона посміхнулася.

Одного ранку, через сім тижнів, відколи почала працювати служницею, я не змогла відмовити Мерт'є піти зі мною до рибних рядів. Їй дуже подобалося бігати Ринковим майданом, розглядати речі, гладити коней, бавитися в ігри разом з іншими дітьми, куштувати копчену рибу з різних яток. Коли я купувала оселедця, вона штрикнула мене під ребра і крикнула: «Глянь, Гріт, глянь на того змія!».

Повітряний змій мав форму риби з довгим хвостом, і через вітер аж наче плив у повітрі над нами в оточенні чайок. Усміхнувшись, я побачила, як повз нас проходить Агнес, погляд якої зупинився на Мерт'є. Я їй досі не сказала їй, що в будинку є дівчинка її віку — думала, що це її засмутить, що вона почуватиметься так, ніби я знайшла їй заміну.

Часом, коли я приходила додому, то нічого не могла розповідати рідним, бо почувала себе ніяково. Моє нове життя поглинало старе.

Коли Агнес глянула на мене, я злегка кивнула, щоб Мерт'є не побачила, і, відвернувшись, поклала рибину до кошика. Оглянулася не відразу — не змогла змиритися з її образою. Я не уявляла, що зробила б Мерт'є, якби Агнес до мене заговорила.

А коли озирнулася, то Агнес уже не було.

Мені доведеться пояснити їй усе в неділю, подумала я. У мене тепер дві сім'ї, і їх не можна сплутувати.

Опісля мені завжди було соромно за себе, за те, що

відвернулася від своєї рідної сестри.

Я саме розвішувала випране на задньому дворі, розтрушуючи кожен річ, перш ніж повісити її на натягнуту шворку, коли перед моїми очима з'явилася захекана Катарина. Вона сіла на стілець біля дверей, заплющила очі й зітхнула. Я не припинила роботи, ніби й нічого дивного не було в тому, що вона прийшла посидіти зі мною, але моє підборіддя напружилось.

— Вони вже пішли? — раптом запитала Катарина.

— Хто «вони»?

— Вони, дурненька ти дівчино. Мій чоловік і... Піди й подивися, чи вони вже пішли нагору.

Я обережно ступила в коридор. По сходах підіймалися дві пари ніг.

— Подужаєте? — почула я його голос.

— Так, так, звісно. Він не такий і важкий, — відповів інший чоловік глибоким колодязним басом. — Лише нести трохи незручно.

Вони піднялися сходами і зайшли до майстерні. Я чула, як за ними зачинилися двері.

— Вже пішли? — прошипіла Катарина.

— Вони в майстерні, пані, — відповіла я.

— Добре. А тепер допоможи мені встати.

Катарина простягнула руки, і я допомогла їй звестися. Навряд чи пізніше, маючи ще більший живіт, вона й далі зможе ходити. Вона посунула коридором, як корабель з напнутими вітрилами, притримуючи зв'язку ключів, щоб ті не дзенькали, і зникла у великій залі.

Пізніше я вивідала в Таннеке, чому Катарина ховалася.

— А, бо сюди приходив ван Левенгук, — відповіла та підсміюючись. — Товариш господаря. Вона його боїться.

— Чому?

Таннеке засміялась.

— Бо вона розбила його ящик! Дивилася в нього, та й зіпхнула. Ти ж знаєш, яка вона незграбна.

Я згадала, як удома ніж дзигою крутився на підлозі.

— Який ящик?

— У нього є такий дерев'яний ящик, у який коли заглядаєш, то — ну... бачиш усяке.

— Що саме?

— Різні речі! — нетерпеливо відповіла Таннеке. Вона явно не хотіла говорити про цей ящик. — Молода господиня його розбила, й відтоді ван Левенгук не хоче її бачити. Тому господар за своєї відсутності не дозволяє їй заходити в майстерню. Певно, думає, що вона перекине картину!

Уранці я збагнула, що́ то був за ящик. У той день він говорив зі мною про речі, які я змогла зрозуміти тільки через багато місяців.

Коли я прийшла прибирати в майстерні, мольберт і стілець було відставлено набік. Стіл залишився на місці, звільнений від паперів та видруків. На ньому стояв дерев'яний ящик завбільшки з комод для одягу. З одного боку до нього був прикріплений менший ящикочок, з якого випиналося щось кругле.

Я не знала, що воно таке, але не наважувалася доторкнутися. Почала прибирати, час від часу на нього

поглядаючи, ніби його призначення раптом стало мені зрозуміле. Навела лад у кутку, потім у всій кімнаті, протираючи ящик так, щоб його майже не зачіпати ганчіркою. Я прибрала в коморі й вимила підлогу. Закінчивши, стала перед ящиком, схрестила руки й нахилилась у різні боки, щоб його роздивитися.

Двері були в мене за спиною, але раптом я відчула, що він там стоїть. Вагалась: озирнутися чи зачекати, доки він заговорить першим.

Він, певно, скрипнув дверима, щоб я могла обернутися до нього обличчям. Вбраний у довгий чорний халат поверх щоденного одягу й спираючись на одвірок, спостерігав за мною зацікавлено, але, здавалося, не боявся, що я можу розбити його ящик.

— Хочеш зазирнути? — він уперше заговорив до мене відтоді, як багато тижнів тому запитував мене про овочі.

— Так, пане, хочу, — відповіла я, не знаючи, на що погоджуюсь. — А що це?

— Це називається «камера-обскура».

Його відповідь мені нічого не сказала. Я стояла осторонь, спостерігаючи, як господар відімкнув клямку й підняв частину верху, розділену надвоє, але скріплену посередині. Потім підпер накривку під таким кутом, щоб ящик залишався прочиненим. Унизу був шматок скла. Він перехилився і зазирнув у нього, а тоді торкнувся круглого кінця меншого ящичка. Здавалося, він на щось дивився, хоча я не уявляла, що там могло бути такого цікавого.

Тоді випрямився і поглянув у куток, де я так обережно

прибирала, а тоді потягнувся і зачинив віконниці середнього вікна, і тепер до кімнати потрапляло світло тільки через кутове вікно.

А тоді зняв халат.

Я напружено переступала з ноги на ногу.

Він зняв капелюх, поклав його на стілець біля мольберта, накинув халат собі на голову й знову перехилився через ящик.

Я відступила на крок і поглянула на двері позаду. Цими днями Катарину не дуже тягнуло підійматися сходами, але що б подумали Марія Тінс, Корнелія чи хтось інший, якби побачили нас? Повернувшись, я припала поглядом до його черевиків, що блищали, бо я їх вилощила напередодні.

Нарешті він випрямився і зняв з голови халат, скуйовдивши волосся.

— Ну от, Гріт, готово. Тепер ти подивися.

Він відступився від ящика і жестом запросив мене підійти.

Я стояла, не маючи змоги зрушити з місця.

— Пане...

— Накинь халат на голову, як я зробив. Тоді зображення буде чіткіше. І дивися під цим кутом, тоді воно не буде перекинуте догори дригом.

Я не знала, що робити. Мало не зомліла від думки, що накину його халат, і мені нічого не буде видно, а він на мене дивитиметься увесь час.

Але ж він мій господар. Я мушу виконувати його волю.

Я стиснула губи і зробила крок до ящика, до того краю, де

була піднята накривка. Нагнулась і подивилася на квадратний шматок мутного скла, закріплений усередині. На ньому виднівся якийсь тьмяний малюнок.

Він обережно накинув на мене халат так, що той затулив мені світло. Халат ще й досі тримав його тепло й пахнув нагрітою на сонці цеглою. Я обіперлася долонями на стіл і на мить заплющила очі. Відчувала себе так, ніби одним духом випила вечірній кухоль пива.

— Що ти бачиш? — почула я.

Розплющила очі й побачила картину, але жінки на ній не було.

— Ой!

Я випрямилась так різко, що халат зісковзнув і впав на підлогу. Зробила крок від ящика і наступила на нього. Забрала ногу.

— Вибачте, пане. Я сьогодні ж зранку виперу халат.

— Та не зважай на нього, Гріт. Що ти побачила?

Я сковтнула слину. Почувалася вкрай збентежено і трохи налякано. Те, що в коробці, — це або витівка диявола, або ж щось католицьке, чого я не розуміла.

— Я бачила картину, пане. Тільки ніби меншу, і на ній не було жінки. А інші предмети — догори дригом.

— Справді, зображення проектується перевернутим, а ліве й праве міняються місцями. Там є дзеркала, які все можуть виправити.

Я не зрозуміла ні словечка з того, що він сказав.

— Але...

— Що таке?

— Я не розумію, пане. Як вона туди потрапила?

Він підняв халат і почав його струшувати. Всміхався. Усміхнене, його обличчя було схоже на прочинене вікно.

— Бачиш це? — він указав на круглу деталь укінці меншого ящика. — Це називається лінза. Її зроблено зі шматка скла, зрізаного спеціальним способом. Коли світло звідти, — він показав на кут, — проходить крізь неї у ящик, то воно проектує зображення так, що ми можемо бачити його тут, — він постукав по мутному склу.

Я, прагнучи його зрозуміти, так зосереджено дивилася на нього, що мені почали сльозитися очі.

— А що таке зображення, пане? Я такого слова не знаю.

На його обличчі щось змінилося, так, ніби раніше він дивився кудись позад себе, але тепер перевів погляд саме на мене.

— Це малюнок, як картина.

Я кивнула. Понад усе на світі мені хотілося, щоб він думав, що я можу зрозуміти його пояснення.

— У тебе дуже великі очі, — промовив він опісля.

Я зашарілась.

— Мені про це казали, пане.

— Хочеш поглянути ще раз?

Не хотіла, але знала, що не можна було так відповісти. Подумала хвильку.

— Я ще раз подивлюся, пане, але тільки коли залишуся сама.

Спочатку він здивувався, а потім утішився.

— Гаразд, — відповів він і вручив мені халат. —

Я повернуся за кілька хвилин і постукаю, перш ніж увійти.

Він вийшов і зачинив за собою двері. Я міцно тримала його халат, мої руки тремтіли.

На мить подумала, що можу просто вдати, ніби дивилася, й так і сказати. Але ж він відчує, що я брешу.

Та й було цікаво. І тепер, коли він за мною не спостерігав, подивитися здавалося простішим. Я глибоко вдихнула та й зазирнула в ящик. На склі було видно розмиту подобу декорацій у кутку. Коли я накинула халат на голову, зображення, як він його називав, ставало все чіткішим: стіл, стільці, жовта порт'єра в кутку, чорна стіна, на якій висить мапа, керамічний горщик, що вилискує на столі, олив'яна миска, щіточка на пудру, лист. Усі ці речі, що лежали переді мною на пласкій поверхні, були там: картина, яка насправді не є картиною. Обережно доторкнулася до скла — гладеньке й холодне, без жодного сліду фарби. Я забрала халат, і зображення знову стало нечітким, але нікуди не поділося. Ще раз накинула, затуляючись від світла, і дивилася, як знову з'являлися дорогоцінні кольори. На склі вони видавалися навіть яскравішими та різкішими, ніж у кутку.

Припинити дивитися у ящик стало так само важко, як і відвести погляд від картини із жінкою у перловому намисті, коли я її вперше побачила. Коли почула стукіт у двері, то якраз встигла, перед тим як він увійшов, випрямитися і скинути з плечей халат.

— Ти дивилася ще раз, Гріт? Уважно дивилась?

— Дивилася, пане, але зовсім не впевнена, що там побачила. — Я пригладила очіпок.

— Дивовижно, правда ж? Я був здивований так само, як і ти, коли мій друг показав її мені вперше.

— Але навіщо вам дивитися туди, пане, коли ви можете дивитися на власну картину?

— Ти не розумієш, — він постукав по ящику. — Це — інструмент. Він допомагає мені бачити, щоб я міг намалювати картину.

— Але ж ви все це бачите очима.

— Так, але мої очі не завжди бачать усе.

Я ковзнула поглядом у кут, ніби там могло відкритися щось неочікуване, сховане раніше, за щіточкою, щоб виринути з тіні синьої тканини.

— Скажи-но мені, Гріт, — продовжив він, — ти думаєш, я просто малюю те, що стоїть у кутку?

Я глянула на картину, була не в змозі відповісти. Відчувала в цьому запитанні каверзу. Будь-яка відповідь була б неправильна.

— Камера-обскура допомагає мені бачити інакше, — пояснив він. — Бачити глибше.

Угледівши моє приголомшене обличчя, він, певно, пошкодував, що так багато розповідав такій людині, як я. Він відвернувся і грюкнув накривкою. Я скинула халат і простягнула йому.

— Пане...

— Дякую, Гріт, — сказав він, коли взяв халат. — Ти вже закінчила тут прибирати?

— Так, пане.

— Тоді можеш іти.

— Дякую, пане.

Швидко зібрала свої робочі знаряддя для прибирання і пішла, клацнувши дверима, які зачинились за мною.

Я думала про те, що він тоді сказав, про те, як ящик допомагав йому бачити глибше. Хоч і не розуміла чому, але відчувала, що він має слухність, бо бачила це в портреті жінки, який він намалював, а також у тому, що пам'ятала про пейзаж Делфта. Він бачив світ так, як ніхто, так, що місто, де я жила, здавалося інакшим, а жінка стала вродливою, коли її обличчя осяяло світло.

Коли я увійшла до майстерні наступного дня, то ящика вже там не було. Мольберт стояв на своєму місці. Я глянула на картину. Раніше на ній знаходила лише крихітні зміни. А тепер зміна впадала в очі — мапа, що висіла на стіні позаду жінки, зникла і з картини, і зі стіни. Тепер стіна була гола. Без мапи картина стала краща — простіша, риси жінки на бруднувато-білому тлі — чіткіші. Але ця раптова зміна мене засмутила. Я від нього такого не чекала.

Я почувалася незатишно, коли пішла з майстерні, і по дорозі до м'ясної зали не озиралася обабіч, як раніше. Хоч і махнула старому м'ясникові, та не зупинилася, навіть коли він мене покликав.

Пітер-молодший стояв за прилавком сам. Від першого дня я бачила його декілька разів, але завжди за присутності батька, який обслуговував покупців, доки син працював позаду.

Нині він сказав:

— Добридень, Гріт. Я все чекав, коли ж ти прийдеш.

Я подумала, що він змолів дурницю, бо ж купувала м'ясо щоразу в один і той же час.

Ми уникали дивитися одне на одного.

Я вирішила не відповідати на його слова.

— Три фунти яловичини для тушкування, будь ласка.
Крім цього, у вас ще залишилися ковбаски, що їх твій батько продав мені минулого разу? Дівчаткам вони сподобалися.

— На жаль, ні.

До ятки підійшла жінка і стала позаду, дожидаючи своєї черги. Пітер-молодший глянув на неї.

— Можеш почекати хвилинку? — сказав він до мене стиха.

— Навіщо?

— Хочу тебе запитати про щось.

Я стала осторонь, щоб він міг обслужити жінку. Мені таке не подобається, бо на душі стає тривожно, але що я могла вдіяти.

Коли Пітер закінчив, і ми знову були самі, він запитав:

— Де живе твоя сім'я?

— На Авде Лангендейк, на куті папістів.

— Ні, ні, твоя сім'я?

Я зашарілась через свою обмовку.

— На правому березі Рітвельдського каналу, недалеко від воріт Ку. Чому ти питаєш?

Нарешті ми зирнулися.

— Кажуть, що в тому кварталі є випадки чуми.

Я відступила назад, очі мої розширилися.

— Карантин уже оголосили?

— Ще ні. Певно, сьогодні оголосять.

Пізніше я зрозуміла, що він, напевно, про мене

розпитував. Якби він не знав, де жила моя сім'я, то й не здогадався б розповісти мені про чуму.

Я не пам'ятаю, як повернулася звідти додому. Певно, Пітер-молодший поклав м'ясо до мого кошика, бо все, що я можу згадати — як увійшла в дім, поставила кошик біля ніг Таннеке та сказала:

— Мені треба поговорити з господинею.

Таннеке оглянула кошик.

— Ні ковбасок, ні чогось на заміну! Що з тобою сталося? Іди назад до м'ясної зали!

— Мені треба поговорити з господинею, — повторила я.

— Що таке? — Таннеке насторожилася. — Ти щось наробила?

— Можливо, що моя сім'я під карантинном. Я мушу піти до них.

— Ох, — Таннеке непевно переступила. — Навряд чи. Тобі доведеться запитати. Вона всередині, з моєю господинею.

Катарина та Марія Тінс сиділи в кімнаті з розп'яттям. Марія Тінс курила люльку. Вони припинили розмовляти, коли я увійшла.

— Що таке, дівчино? — гиркнула Марія Тінс.

— Перепрошую, пані, — звернулася до Катарини. — Я чула, що на вулиці, де живе моя родина, можуть оголосити карантин. Хотіла б їх провідати.

— І що, принести з собою чуму? — кинула вона. — Чи ти здуріла? В жодному разі.

Я глянула на Марію Тінс, що ще більше розгнівало

Катарину.

— Я сказала — ні, — вигукнула вона. — Це я тут вирішую, що тобі можна, а що — ні. Чи ти це забула?

— Ні, пані, — я опустила очі.

— Почнеш ходити додому в неділю, тільки коли небезпека мине. А тепер іди, нам є що обговорити сам на сам.

Я винесла прання у дворик і сіла там спиною до дверей, щоб нікого не бачити. Схлипувала, відтираючи сукню Мертъє. Коли відчула запах люльки Марії Тінс, обтерла сльози, але не озирнулася.

— Дівчино, не будь дурною, — тихо сказала Марія Тінс за моєю спиною. — Ти нічим їм не допоможеш, а маєш рятувати себе. Ти ж розумна, ти можеш це збагнути.

Я не відповіла. Через якийсь час запаху люльки вже не було чути.

Наступного ранку він увійшов, коли я підмітала в майстерні.

— Гріт, співчуваю лиху у твоїй сім'ї, — сказав він.

Я відвела погляд від мітли. Його очі добродушно світилися, і я відчула, що можу запитати:

— Пане, скажіть, будь ласка, карантин уже оголосили?

— Оголосили, вчора вранці.

— Дякую, пане.

Він кивнув і зібрався виходити, коли я промовила:

— Можна, я ще щось у вас запитаю, пане? Про картину.

Він зупинився у дверях.

— Що таке?

— Коли ви дивилися в ящик, він показав вам, що мапу треба забрати?

— Так, показав, — його обличчя стало уважним, як у лелеки, коли той бачить рибу, яку може впіймати. — Подобається тобі картина без мапи?

— Так, вона краща.

Не думаю, що іншим разом я б наважилася таке сказати, але небезпека, яка загрожувала моїй сім'ї, додала мені відчайдушності.

Він усміхнувся так, що я міцно вхопилася за мітлу.

У той час я не могла працювати добре. Непокоїлася про свою сім'ю, а не про те, як найчистіше відмити підлогу чи вибілити простирадла. Хай раніше ніхто й не хвалив моє добре господарювання, але тепер усі відзначили мою несумлінність. Лізбет скаржилася, що на її фартушку плями. Таннеке бурчала, що порошок після мого підмітання осідав на посуді. Катарина декілька разів мене насварила: то я забула випрасувати рукави її нижньої сорочки, то купила тріски, хоч повинна була — оселедця, то недогледіла, як загасився вогонь.

Проходячи повз мене в коридорі, Марія Тінс пробурмотіла:

— Опануй себе, дівчино.

Тільки в майстерні я могла прибирати так само ретельно, як раніше, йому на догоду.

Першої неділі, коли мені заборонили йти додому, я не знала, куди себе подіти. Я і до церкви не могла піти, бо й вона була на карантині. Однак вдома залишатися мені теж не хотілося — хоч би що робили католики в неділю, я не хотіла бути серед них.

Вони всі разом пішли до єзуїтської церкви за поворотом на Моленпорт, дівчатка убралися в гарні сукенки, навіть Таннеке перевдяглася у жовтувато-брунатну вовняну сукню і несла Йоганеса. Катарина йшла повільно, тримаючи чоловіка під руку. Марія Тінс замкнула за собою двері. Я стояла на кахлях перед будинком, коли вони зникли, і думала, що робити. Дзвони на Новій церкві почали

відбивати годину.

Мене там хрестили, подумала я. Мене мусять впустити досередини на службу.

Я прокралася у простору церкву, почувуючись, як миша, що ховається у будинку багатія. Усередині було холодно й тьмяно, здіймалися гладкі округлі колони, стеля наді мною була дуже висока, майже як небо. За вівтарем священика стояв великий мармуровий надгробок Вільгельма Оранського.

Я не завважила нікого знайомого, лише людей, порядно вбраних в одяг, кроєм і тканиною кращий за той, що я хоч коли матиму в своєму житті. Впродовж служби, яку заледве чула, бо, хвилюючись, аби хтось не підійшов і запитав у мене, що я тут роблю, ховалася за колоною. Після її закінчення швиденько вислизнула з церкви, щоб ніхто до мене не підійшов. Обійшла церкву й глянула на будинок по той бік каналу. Двері й досі були зачинені й замкнені. Найпевніше, католицькі служби тривають довше за наші, майнула думка.

Я підійшла до будинку, де жила моя сім'я, так близько, як могла, й зупинилася тільки там, де шлях мені перепинив вартовий солдат біля огорожі. Відокремлені вулиці позаду нього видавалися дуже тихими.

— Як справи, — запитала у солдата, — там, позаду?

Він знизив плечима й не відповів. Схоже, йому було спекотно в плащі й капелюсі, бо хоч сонце й не виглядало з-за хмар, та повітря стояло тепле й затхле.

— А є перелік? Тих, хто помер? — я заледве змогла це

ВИМОВИТИ.

— Ще ні.

Я не здивувалася — списки завжди запізнювалися й не містили всіх. Часто чутки були правдивіші.

— Ви не знаєте... Ви не чули, чи кахельник Ян...

— Я нічого ні про кого звідти не знаю. Вам доведеться почекати.

Солдат відвернувся, доки інші підійшли до нього, запитуючи про те саме.

Я спробувала поговорити з іншим солдатом біля огорожі на іншій вулиці. Хоч він і був люб'язніший, та теж нічого не міг розповісти про мою сім'ю.

— Я можу порозпитувати, але не задурно, — додав він, посміхаючись і оглядаючи мене з ніг до голови так, що я зрозуміла — він мав на увазі не гроші.

— Як вам не соромно, — відрізала я, — прагнути нажитися на тих, хто потрапив у біду!

Але він не здавався присоромленим. Я забула, що в солдатів, коли бачать молоду жінку, лиш одне на думці.

Повернувшись на Авде Лангендейк, я з полегшенням виявила, що будинок відчинено.

Прослизнула досередини й провела пообіддя, ховаючись у дворику зі своїм молитовником. Увечері, не вечерявши, я прокралася в ліжко — сказала Таннеке, що болить живіт.

Біля ятки у м'ясній залі Пітер-молодший відвів мене набік, доки його батько обслуговував когось іншого.

— Ти маєш новини про свою сім'ю?

Я похитала головою.

— Ніхто нічого мені не може сказати.

Ми не дивилися одне одному в очі. Пітерова турбота викликала в мене відчуття, ніби я щойно ступила з човна на землю, яка колихалася під ногами.

— Дізнаюся для тебе, — постановив Пітер. З його тону було зрозуміло, що мені не варто з ним сперечатися.

— Дякую, — відказала я по довгому мовчанні. Подумала, що робитиму, коли він і справді щось дізнається. Він нічого не вимагав, як той солдат, але я буду йому зобов'язана. Проте я нікому не хотіла бути зобов'язана.

— Може, знадобитися декілька днів, — пробурмотів Пітер, перш ніж обернувся простягти батькові коров'ячу печінку. Він витер руки об фартух. Я кивнула, мій погляд прикутий до його долонь. Заглибинки між нігтями й пальцями були заповнені кров'ю.

Певно, мені доведеться звикнути до такого вигляду, подумалось мені.

Я почала очікувати щоденних походів на закупи навіть з більшою нетерпеливістю, ніж прибирання у майстерні. Однак я їх і страхалася, особливо моменту, коли Пітер-молодший відривався від роботи й дивився на мене, тоді я шукала якоїсь підказки в його очах. Я хотіла знати, хоча доки не знала, могла сподіватися.

Минуло декілька днів, коли я купувала в нього м'ясо або проходила повз його ятку, придбавши риби, а він просто хитав головою. Одного дня він, глянувши на мене, відвів погляд — я підозрювала, що він скаже. Тільки не знала, про кого.

Мені довелося почекати, доки він обслужив декількох покупців. Я почувалася так зле, що хотіла сісти, але підлогу було заплямовано кров'ю.

Нарешті Пітер-молодший зняв фартух і вийшов до мене.

— Твоя сестра, Агнес, — промовив він лагідно. — Вона дуже хвора.

— А батьки?

— Вони здорові, наразі.

Я не розпитувала його, чим він ризикував, щоб дізнатися це для мене.

— Дякую, Пітере, — прошепотіла. Тоді я вперше промовила його ім'я.

Я глянула йому в очі й побачила в них доброту. А також те, що боялася побачити, — надію.

У неділю я вирішила провідати брата. Мені не було відомо, що він знає про карантин і про Агнес. Раненько я вирушила на фабрику, яка стояла за стінами міста, недалеко від Роттердамських воріт. Коли прийшла, Франс іще спав. Жінка, що відчинила двері, засміялася, коли я запитала про нього.

— Він ще декілька годин спатиме, — відказала вона. — Вони, ці підмайстри, у неділю сплять весь день. Це ж їхній вихідний.

Мені не сподобався ані її тон, ані її слова.

— Будь ласка, розбудіть його і скажіть, що прийшла сестра, — наполягла я. Це прозвучало так, як говорила Катарина.

Жінка звела брови.

— Я й не знала, що Франсова родина така горда і всі ходять не інакше як із задертими носами.

Вона зникла всередині, і я засумнівалася, чи завдасть вона собі клопоту розбудити Франса.

Я сіла на низенький мур почекаати. Повз мене дорогою до церкви пройшла сім'я. Діти, два хлопчики й дві дівчинки, бігли попереду батьків, саме так, як ми. Дивилася їм услід, аж доки вони не зникли з очей.

Нарешті вийшов Франс, протираючи сонне лице.

— А, Гріт, — промовив він. — Я все думав, хто прийшов: ти чи Агнес. Думаю, Агнес не пішла б у таку далечінь сама.

Він не знав. І я не могла ні промовчати, ні навіть пом'якшити новини.

— В Агнес чума, — випалила я. — Боже, допоможи їй і нашим батькам.

Франс припинив терти обличчя. Його очі були червоні.

— В Агнес? — перепитав він, збентежений. — Звідки ти знаєш?

— Дехто дізнався для мене.

— То ти їх не провідувала?

— Там карантин.

— Карантин? Відколи?

— Уже десять днів.

Франс розсерджено хитнув головою.

— Я нічого про це не чув! Гарую на цій фабриці щодень, світу Божого не бачу, лише білі кахлі. Так недовго й збожеволіти.

— Про Агнес зараз варто думати.

Франс похнюпився. Він виріс з того часу, відколи я його бачила декілька місяців тому. І голос його став глибший.

— Франсе, ти ходиш до церкви?

Він знизив плечима. Я не могла змусити себе ще про щось його розпитувати.

— Я зараз піду помолитися за них усіх, — сказала я натомість. — Підеш зі мною?

Він не хотів, але мені вдалося його вмовити — не хотілося знову самій іти до незнайомої церкви. Ми знайшли церкву неподалік, і хоч служба мене не заспокоїла, я щиро помолилась за нашу сім'ю.

Опісля ми з Франсом пройшлися вздовж річки Шрі. Говорили мало, але обоє знали, хто з нас про що думав —

наразі ми ще не чули, щоб хтось одужував від чуми.

Одного ранку, відмикаючи для мене майстерню, Марія Тінс сказала:

— Ну що, дівчино. Розбери сьогодні кут.

Вона вказала на те місце, яке він малював. Я не зрозуміла, що вона мала на увазі.

— Всі речі зі столу треба порозкладати у ящики в коморі, — продовжила господиня, — крім миски й Катарининої щіточки на пудру. Я їх заберу з собою.

Вона перетнула кімнату й узяла зі столу два предмети, які я так багато тижнів обережно повертала на місце.

Побачивши вираз мого обличчя, Марія Тінс розсміялася.

— Не хвилюйся. Він домалював. Йому це більше не знадобиться. Коли зробиш, добре витри всі стільці й постав біля середнього вікна. Й відчини всі віконниці.

Вона пішла, обережно тримаючи олив'яну миску.

Без миски й щіточки декорації на столі перетворилися на картину, яку я не могла впізнати. Лист, ганчірка, керамічний горщик лежали абияк, ніби хтось просто поклав їх на стіл. Мені все одно було важко навіть подумати про те, щоб ці речі забрати геть.

Я це відклала, почавши виконувати інші завдання. Відчинила всі віконниці, що зробило кімнату дуже світлою й незвичною, а тоді витерла порохи та вимила підлогу всюди, тільки не під столом. Якийсь час я дивилася на картину, намагаючись виявити, що в ній змінилося тепер, коли вона закінчена. За попередні декілька днів я на ній не зауважила змін.

Я й досі стояла замислившись, коли увійшов він.

— Гріт, ти ще й досі не прибрала зі столу. Ну ж бо, швиденько — я прийшов допомогти тобі його переставити.

— Вибачте, що я така повільна, пане. Просто... — здавалося, моє бажання щось сказати його здивувало. — Так звикла до того, як усе розкладено, що не в силі зрушити речі з місця.

— Ось воно що. Що ж, я тобі допоможу.

Він узяв зі столу синю тканину й розправив. Його руки були дуже чисті. Я забрала її у нього, не доторкаючись його рук, і звісила за вікно, щоб витрусити порошок. Потім згорнула її і поклала до шухляди в коморі. Коли я повернулася, він уже забрав лист та чорний керамічний горщик й кудись їх поклав. Ми переставили стіл в інший куток кімнати. Я розставила стільці під середнім вікном, а він переніс мольберт і картину туди, де раніше стояли декорації.

Було незвично бачити картину на місці декорацій. Усе викликало дивні відчуття, ця раптова зміна й переставляння після багатотижневої нерухомості й тиші. Це не було на нього схоже. Я не спитала його, чому так. Хотіла подивитися на нього, щоб збагнути, про що він думав, але не відводила погляду від мітли, змітаючи порошок, що впав зі зрушеної тканини.

Він вийшов і я швидко закінчила — не хотіла баритися в майстерні. Вона мене більше не заспокоювала.

Того ж дня по обіді завітав ван Руйвен з дружиною. Ми з Таннеке сиділи на лавці біля входу — вона показувала мені, як штопати мереживні комірці. Дівчатка побігли на

Ринковий майдан і пускали змія біля Нової церкви, де нам було їх видно: Мертве тримала кінець шворки, а Корнелія притримувала змія, що шугав високо в небі.

Я побачила ван Руйвенів здалеку. Коли вони підійшли, то впізнала жінку з картини й нашої коротенької зустрічі, а в ньому — вусаня з білим пером у капелюсі й масною посмішкою, що якось був проводив жінку до наших дверей.

— Глянь, Таннеке, — прошепотіла я, — це той пан, який щодня милується тобою на картині.

— Ой! — Таннеке зашарілася, побачивши їх.

Розгладжуючи очіпок і фартух, вона прошипіла:

— Піді скажи господині, що вони прийшли!

Я побігла досередини й знайшла в кімнаті з розп'яттям Марію Тінс та Катарину з дитиною, що спала.

— Прийшли ван Руйвени, — оголосила я.

Катарина й Марія Тінс зняли очіпки й розгладили комірці. Катарина сперлася на стіл і підвелася. Дорогою з кімнати Марія Тінс простягла руку й підправила одного з Катарининих черепахових гребенів, якого та носила тільки для особливих подій.

Вони привітали гостей у залі, доки я топталася в коридорі. Йдучи до сходів, ван Руйвен запримітив мене й на хвилю зупинився.

— О, а це хто така?

Катарина насупилася.

— Просто одна із служниць. Таннеке, принеси нам вина, будь ласка.

— Хай принесе ота служниця з великими очима, —

наказав ван Руйвен. — Ходімо, люба, — звернувся він до дружини, що почала підійматися сходами.

Ми з Таннеке стояли ліктем до ліктя: вона — роздратована, я — збентежена.

— Ну що, йди! — крикнула мені Катарина. — Ти ж чула, що він казав. Неси вино.

Вона важко понесла себе сходами нагору, вслід за Марією Тінс.

Я увійшла до маленької кімнати, знайшла там склянки, п'ять витерла фартухом і поставила на тацю. Потім пошукала на кухні вино. Я не знала, де його зберігають, бо вони нечасто його пили. Розсерджена, Таннеке десь зникла. Я боялася, що вино стоїть замкнене в одному з комодів, і мені доведеться перед усіма просити у Катарини ключа.

На щастя, Марія Тінс, найімовірніше, це передбачила. У кімнаті з розп'яттям вона залишила білий глечик з олив'яною затичкою, повний вина. Я поставила його на тацю і понесла нагору, в майстерню, спочатку розгладжуючи очіпок, комірець і фартух, як робили це інші.

Коли я увійшла, вони стояли перед картиною.

— І знову з прикрасою, — сказав ван Руйвен. — Подобається тобі, моя люба? — запитав він у дружини.

— Авжеж, — відповіла вона. Світло з вікна осявало її обличчя, і вона була майже вродлива.

Я опустила тацю на стіл, який ми з господарем переставили того ранку, коли прийшла Марія Тінс.

— Далі я сама, — прошепотіла вона. — А тепер іди. Ну ж бо, швиденько.

Я спускалася сходами, коли почула ван Руйвена:

— А де служниця з великими очима? Вже пішла? Я хотів добре її роздивитися.

— Що ви, що ви! Що в ній цікавого? — весело вигукнула Катарина. — Краще роздивляйтеся картину.

Я вийшла з будинку й сіла на лавці поруч із Таннеке, що й слова до мене не сказала. Ми сиділи мовчки, латаючи комірці, слухаючи голоси, що долинали з вікна нагорі.

Коли вони знову спустилися, я забігла за кут і, притулившись до теплої цегляної стіни на Моленпорт, перечекала, доки підуть.

Пізніше слуга з їхнього будинку прийшов і зник у майстерні. Я не бачила, як він пішов, бо повернулися дівчатка й попросили мене розкласти вогонь, щоб запекти яблук.

Уранці картини вже не було. Мені не випало нагоди поглянути на неї востаннє.

Того ж ранку, прийшовши до м'ясної зали, почула від чоловіка попереду, що скасували карантин. Я поспішила до Пітерової ятки. За нею стояли і батько, й син, і ще декілька людей у черзі по м'ясо. Я їх оминула й підійшла відразу до Пітера-молодшого.

— Можеш швиденько мене обслужити? — запитала я. — Мушу збігати до батьків. Лише три фунти язика й три — ковбасок.

Він припинив роботу, незважаючи на обурені вигуки старої, яку обслуговував.

— Думаю, якби я була молода й усміхалася тобі, ти б що завгодно для мене зробив, — сварилася вона, коли м'ясник простягнув мені закуплене.

— Вона не всміхається, — відповів Пітер. Він глянув на батька й простягнув менший згорток. — Для твоєї сім'ї, — сказав він стишено.

Я навіть йому не подякувала — схопила згорток і чимдуж побігла.

Бігають тільки крадії і діти.

Я бігла всю дорогу до дому.

Батьки сиділи на лавці пліч-о-пліч, з похиленими головами. Коли підбігла, взяла батькову руку й піднесла до своєї мокрої щоки. Я сіла поруч із ними й нічого не сказала.

Казати було нічого.

Потім настав час, коли все було безбарвне. Те, що раніше мало хоч якийсь сенс — чистота випраного, щоденне виконання доручень, тиха майстерня, — втратило його. Але все це нікуди не поділося, як рани на тілі, що світлішають, але залишають після себе тверді рубці під шкірою.

Стояв кінець літа, коли померла моя сестра. Осінь того року видалася дощовою. Я витрачала багато часу, розвішуючи випране в будинку на вішачках, переміщуючи його ближче до вогню, намагалася висушити речі, доки вони не взялися цвіллю, але так, щоб і не спалити їх.

Таннеке й Марія Тінс поставилися до мене з розумінням, коли дізналися про Агнес. Таннеке вдалося стримувати роздратування декілька днів, хоча скоро вона знову почала бурчати й копилити губу, щоб я її задобрювала. Марія Тінс говорила мало, але почала спиняти свою дочку, коли та була зі мною грубою.

Сама Катарина, здавалось, нічого не знала про мою сестру або ж вдавала це. Вона скоро мала розродитися і, як і передбачала Таннеке, проводила більшість часу в ліжку, залишаючи малого Йоганеса на опіку Мертъє. Він починав ходити, тож дівчатка мали з ним клопіт.

Дівчатка не знали, що я мала сестру, то й не здогадувалися, що я могла її втратити. Здавалось, тільки Алейдіс відчула, що щось було негаразд. Часом вона приходила посидіти поряд зі мною, пригортаючись до мене, як лисеня до матиного теплого хутра. Вона втішала мене так по-простому, як ніхто більше.

Якось Корнелія вийшла у дворик, коли я там розвішувала одяг. Вона простягнула мені стару ляльку.

— Ми більше з нею не бавимося, — повідомила вона. — Навіть Алейдіс. Хочеш віддати її своїй сестрі?

Її очі зробилися великі й невинні, і я зрозуміла, що вона, певно, підслухала, коли в розмові згадували смерть Агнес.

— Ні, дякую, — змогла промовити, мало не захлинувшись словами.

Вона посміхнулася і втекла.

У майстерні залишалось порожньо. Він не почав малювати іншу картину. Проводив багато часу не вдома, а в гільдії або в «Мехелені», готелі своєї матері, що стояв по той бік майдану. Я все одно прибирала в майстерні, бо це стало звичним завданням, просто додалася ще одна кімната, де треба витерти порошок та вимити підлогу.

Коли приходила до м'ясної зали, мені було важко дивитися на Пітера-сина. Його доброта мені боліла. Я повинна була на неї відповісти, але не відповідала. Мала б бути улещена, але не була. Я не хотіла його уваги. Мені було краще, коли торгував його батько, що піддражнював мене, але нічого не вимагав, крім як бути перебірливою з його м'ясом.

Тієї осені ми їли добре м'ясо.

Інколи в неділю я приходила на фабрику до Франса та змушувала його піти зі мною додому. Він приходив двічі, що трохи порадувало батьків. Ще рік тому вони мали вдома трьох дітей. Тепер — жодної. Коли ми з Франсом обоє були вдома, то це нагадувало їм про кращі часи. Одного разу

мама навіть розсміялася, а потім зупинила себе, струснувши головою.

— Бог покарав нас, бо ми приймали нашу щасливу долю як належне, — сказала вона. — Не забуваймо цього.

Приходити додому було нелегко. Виявилося, що після того, як я не була там декілька тижнів, під час карантину, дім став мені мов чужий. Я почала забувати, де мама тримала те чи се, якими кахлями був викладений комин, як сонце сяяло в кімнатах у різну пору дня. Усього лише через декілька місяців я могла описати будинок на куті папістів краще, ніж батьківський.

Франсові було особливо нелегко приходити. Після довгих днів і ночей на фабриці йому хотілося усмішок, жартів та веселощів чи хоча б виспатися. Думаю, я умовляла його піти додому, бо сподівалася, що ми знову будемо як одна сім'я. Однак це було неможливо. Відтоді, як із батьком сталося нещастя, ми всі стали іншими.

Однієї неділі, коли я повернулася від батьків, у Катарини почалися пологи. Переступивши поріг, я почула, як вона стогне. Я зазирнула до великої зали, де стояла незвична темінь — нижні вікна зачинили, щоб заховати її від чужих очей. Там була Марія Тінс, Таннеке й повитуха. Коли Марія Тінс побачила мене, наказала:

— Піди приглянь за дівчатками — я відправила їх надвір гратися. Тепер уже все закінчиться скоро. Повертайся за годину.

Я була рада піти. Катарина дуже голосно стогнала, і було незручно слухати її в такому стані. Я знала, що вона не хотіла мене там бачити.

Я приглядала за дівчатками в їхньому улюбленому місці, на пташиному ринку за поворотом, де продавали живих тварин. Коли їх знайшла, вони грали в кульки й ганялися одна за одною. Малий Йоганес тупцяв за ними, маючи ще слабенькі ніжки, він напівходив-напівповзав. Нам таких ігор не дозволяли в неділю, але ж католики мають інші погляди.

Набігавшись, Алейдіс прийшла й сіла поруч зі мною.

— У мами скоро буде дитинка? — запитала вона.

— Твоя бабуся сказала, що скоро. Ми ще трішки побудемо й підемо до них.

— Тато зрадіє?

— Певно що так.

— А він тепер малюватиме швидше?

Я не відповіла. Вустами маленької дівчинки говорила

Катарина. Мені не хотілося продовжувати цю розмову.

Коли ми повернулися, він стояв у дверях.

— Тату, який у вас капелюх! — крикнула Корнелія.

Дівчатка підбігли до нього й почали смикати зав'язки стебнованого «батьківського»[1] капелюха, що висіли під вухами. Господар мав вигляд і гордий, і засоромлений. Мене це здивувало — він уже п'ять разів ставав батьком, я думала, мав би до цього звикнути. Йому не було чого соромитися.

Це Катарині хочеться багато дітей, подумалось тоді мені. Йому краще бути самому в майстерні.

Але ця думка не могла бути цілком слухною. Я знала, звідки беруться діти. У нього була своя роль, і він, найпевніше, охоче її грав. І, попри нелегку вдачу Катарини, я часто бачила, як він на неї дивився, доторкався до її плеча, говорив до неї стишено медовим голосом.

Мені не подобалося так про нього думати, як про батька та чоловіка. Краще я думатиму про нього самого, за роботою в майстерні. Або ж не самого, а лише зі мною.

— Дівчатка, у вас тепер ще один братик, — сказав він. — Його звати Францискус. Хочете на нього подивитися?

Він повів їх досередини, а я залишилася стояти надворі, тримаючи Йоганеса.

Таннеке виглянула, відчинивши віконниці нижніх вікон у великій залі.

— Як там господиня? — запитала я.

— Ой, все добре. Вона здіймає галас, але без причини. Вона створена, щоб народжувати — діти вистрибують з неї, як каштани зі шкарлупи. Заходь уже, господар хоче

проказати молитву подяки.

Хоч мені було й ніяково, але як я могла відмовитися помолитися з ними. Після успішних пологів протестанти теж моляться. Я віднесла Йоганеса до великої зали, тепер світлішої, де було повно людей. Коли я його посадила, він подибав до сестер, що зібралися навколо ліжка. Вікна розшторили. Катарина лежала, підперта подушками, і тримала на руках дитя. Попри виснаження, вона щасливо всміхалася. Господар стояв поряд із нею, дивлячись на свого новонародженого сина, і тримав Алейдіс за руку. Таннеке й повитуха виносили тази й закривавлені простирадла, а нова нянька чекала біля ліжка.

Із кухні повернулася Марія Тінс із вином та трьома келихами на таці. Коли вона її поставила, господар відпустив руку Алейдіс, ступив крок від ліжка й разом з Марією Тінс опустився на коліна. Таннеке й повитуха покинули свої заняття і теж опустилися. А тоді на коліна стала нянька й ми з дітьми, Йоганес вертівся й верещав, але Лізбет змусила його сісти.

Господар проказав молитву до Господа, дякуючи йому за народження Францискуса та здоров'я Катарини. Він додав декілька католицьких фраз латиною, яких я не розуміла, але була не проти — він мав низький, заспокійливий голос, який мені подобалося слухати.

Коли він закінчив, Марія Тінс налила три склянки вина, й вони втрьох випили за міцне здоров'я новонародженого. А тоді Катарина передала маля няньці, що приклала його до грудей.

Таннеке подала мені знак, і ми вийшли з кімнати по хліб з копченим оселедцем для дівчаток та годувальниці.

— Тепер почнемо готуватися до святкового застілля, — зауважила Таннеке, коли ми готували їжу. — Молода господиня любить пишні святкування. Мало не щодня падатимемо з ніг.

Застілля на честь новонародженого було найбільшим святом, яке я бачила в цьому домі. Ми мали десять днів, щоб підготуватися, десять днів на прибирання й готування їжі. Марія Тінс найняла на тиждень двох дівчат — допомогти Таннеке куховарити, а мені — наводити лад у будинку. Моя дівчина мала не надто гострий розум, але старанно виконувала завдання, якщо їх ставити чітко й наглядати за нею. Одного дня ми випрали всі потрібні для застілля скатертини та серветки, чисті й брудні, а також увесь одяг, що був у будинку: сорочки, халати, чепчики, комірці, хусточки, очіпки, фартухи. На постільну білизну витратили ще один день. Опісля ми вимили всі кухлі, склянки, глиняні тарілки, глечики, мідні горщики, сковорідки на млинці, залізні решітки для смаження й шампури, ложки, ківшики, все своє й позичене для такої нагоди в сусідів. Ми вилощили все латунне, мідне та срібне. Зняли штори й витрусили їх надворі, вибили всі подушки та килими. Ми відполірували дерев'яні ліжка, комоди, стільці й столи, підвіконня, і тепер усе вилискувало.

Після всього цього мої руки потріскалися й кровили.

До застілля ніде не було й порошоків.

Марія Тінс з цієї нагоди замовила ягнятини, телятини та

язика, цілу свиню, кролика, фазана й каплунів, устриць, омарів й оселедця, солодкого вина й найкращого елю, солодких пирогів, які спік пекар для цієї події.

Коли я передала Пітерові-старшому замовлення на м'ясо від Марії Тінс, він радісно потер долоні.

— Що ж, ще одного треба буде годувати, — сказав він. — Тим краще для нас!

Привезли величезні колеса гауди й едаму, й артишоки, апельсини та лимони, виноград і сливи, мигдаль і волоські горіхи. Навіть надіслали ананас — подарунок від заможного родича Марії Тінс. Я ніколи раніше не бачила ананаса, але мене не спокусила його груба, колюча шкірка. Однаково не мені його їсти. Як і всю іншу їжу, крім тієї, з дивним смаком, яку Таннеке дозволяла скуштувати. Вона дала мені трішечки кав'яру, який сподобався мені менше, ніж я їй про це сказала, через його розкішність. А от солодке вино, чудово приправлене корицею, мені засмакувало.

У дворику склали додатковий запас торфу та дров, і шампури, позичені в сусіда. Бочки з елем теж тримали у дворику, там же смажили свиню, удень і вночі. Марія Тінс найняла хлопчика, щоб той наглядав за вогнищами.

Впродовж усіх готувань Катарина, спокійна, мов лебідка, залишалася в ліжку з Францискусом, якого доглядала нянька. Однак, також неначе лебідка, вона мала довгу шию й гострого дзьоба. Я трималася від неї подалі.

— Вона хотіла б, аби щодня в будинку все було так, як зараз, — буркнула до мене Таннеке, готуючи тушкованого кроля, а я в той час гріла воду для миття вікон. — Вона хоче,

щоб усе крутилося довкола неї. Королева на перині!

Я посміялася разом з нею, хоч і знала, що негарно підтримувати її невдоволення, та все одно — коли їй було весело, то й мені також.

Він тримався осторонь під час готування, замикався в майстерні або тікав у гільдію. Я бачила його лише раз, за три дні до святкування. Ми з найманою дівчиною вилощували підсвічники на кухні, коли за мною прийшла Лізбет.

— М'ясник просить тебе вийти, — сказала вона. — Він надворі, перед будинком.

Я кинула ганчірку, якою працювала, витерла об фартух руки і пішла за нею коридором. Я знала, що то прийшов Пітер-молодший. Він ніколи мене не бачив на куті папістів. Принаймні моє обличчя не було пересохле й червоне, як зазвичай, коли розвішувала білизну, що ще парувала.

Пітер-молодший поставив перед будинком кошик, повний м'яса, що його замовляла Марія Тінс. Дівчатка у нього заглядали. Озиралася тільки Корнелія. Коли я з'явилася у дверях, Пітер усміхнувся до мене. Я залишалася спокійною і не зашарілася. Корнелія спостерігала за нами.

І не тільки вона. Я спиною відчула його присутність — він прийшов коридором і став позаду мене. Озирнулася на нього і зрозуміла, що він бачив Пітерову усмішку і надію, якою та була сповнена.

Він перевів на мене погляд своїх сірих очей. Вони були холодні. Мені запаморочилося в голові, як тоді, коли зашвидко підведешся. Я знову озирнулася на Пітера. Його

усмішка зблякла. Він зауважив, що мені зле.

Я почувалася пійманою між двома чоловіками, і це було неприємно.

Відступила набік і дала господареві вийти. Він звернув на Моленпорт без жодного слова чи погляду. Ми з Пітером мовчки дивилися йому вслід.

— Приніс твоє замовлення, — сказав Пітер згодом. — Куди поставити?

[1]. Чоловіки носили спеціальний головний убір упродовж періоду між народженням і хрещенням дитини (Тут і далі — прим. перекл.).

* * *

Тієї неділі, прийшовши додому, я не хотіла розповідати батькам, що у Вермеєрів народилася ще одна дитина. Думала, це ятрить їхню рану від втрати Агнес. Але мама на ринку чула про дитя, тож я була змушена описати їм пологи, молитву з родиною і всі готування, що вже відбулися перед застіллям. Мама занепокоїлася станом моїх рук, але я запевнила її, що найтяжче вже позаду.

— А як його картини? — запитав батько. — Він почав малювати іншу?

Батько все сподівався, що я опишу йому нову картину.

— Нічого, — відповіла я. Того тижня я проводила мало часу в майстерні. Там нічого не змінилося.

— Може, йому ліньки, — сказала мама.

— Він не такий, — швидко відповіла я.

— Може, йому не хочеться напружувати уяву, — промовив батько.

— Хтозна, що йому там хочеться, — відказала різкіше, ніж хотіла. Мама глянула на мене.

Батько пересунувся на стільці.

Більше я про нього й слова не зронила.

У день святкування гості почали прибувати незадовго до полудня. До вечора в будинку й навколо, у дворику та на вулиці зібралося близько сотні запрошених. Людей позaproшували різних: грошовитих купців і сімейного пекаря, шевця, чоботаря й аптекаря. Прийшли сусіди, господарева матір та сестра, родичі Марії Тінс. Завітали художники, а також інші члени гільдії. Був ван Левенгук і ван Руйвен із дружиною.

Прийшов навіть Пітер-старший, залишивши вдома закривавлений фартух, й кивав мені та посміхався, коли я проходила повз нього з кухлем пряного вина.

— Ну, Гріт, — промовив він, коли я хлюпнула йому вина, — син мені заздритиме, бо я проводжу вечір із тобою.

— Навряд чи, — пробурмотіла я, засоромлено тікаючи від нього.

Катарина перебувала в центрі уваги, вбрана в зелену шовкову сукню, перешиту, щоб приховувати живіт, який ще досі виділявся. Поверх сукні вона мала на собі жовту накидку, підбиту горностаєвим хутром, яку дружина ван Руйвена вдягала для картини. Дивно було бачити її на плечах іншої жінки. Мені вона не подобалася на Катарині, хоча та належала їй і саме Катарина мала б її носити. Вона також одягла перлове намисто й сережки, і її світлі кучері було гарно зачесано. Господиня швидко одужала після пологів, була весела й граційна — її тіло позбулося ноші, яку носило місяцями. Вона пурхала кімнатами, п'ючи й сміючись із гостями, запалюючи свічки, замовляючи

страви, збираючи людей в компанії. Зупинялася тільки пометушитися навколо Францискуса, коли його годувала нянька.

Господар поводився значно стриманіше. Більшість часу він розмовляв з ван Левенгуком у кутку великої зали, хоч його погляд часто був прикутий до Катарини, коли та ходила між гостями. Він був одягнений в ошатний чорний оксамитовий жакет та «батьківський» капелюх, і вигляд мав такий, ніби йому було затишно, хоч святкування його не цікавило. Море народу тішило швидше дружину, ніж його.

Пізно ввечері ван Руйвеніві вдалося затиснути мене в кут у коридорі, коли я проходила повз нього із запаленою свічкою і глечиком вина.

— О, служниця з великими очима, — викрикнув він, притискаючись до мене. — Здорова була, дівчинко моя.

Одним лаписьком він схопив мене за підборіддя, а іншим підніс свічку, щоб освітити моє обличчя. Мені не сподобалося, як він на мене дивився.

— Тобі варто намалювати її портрет, — кинув він через плече.

Господар був там. Він насупився. Ніби хотів щось сказати своєму покровителеві, але не наважувався.

— Гріт, налий-но мені ще вина, — Пітер-старший виглянув із кімнати з розп'яттям, простягаючи до мене склянку.

— Так, пане, — я висмикнула підборіддя з ван Руйвенової долоні й поспішила до Пітера-старшого. Відчувала, як дві пари очей втупилися в мою спину.

— Ой, пане, мені так шкода, але глечик порожній. Зараз я принесу ще з кухні.

Я втекла, притискаючи до себе глек, щоб вони не побачили, як у ньому хлюпало вино.

Повернувшись за кілька хвилин, я знайшла там тільки Пітера-старшого, що стояв, обіпершись на стіну.

— Дякую, — сказала я тихенько, наповнюючи його склянку.

Він мені підморгнув.

— Просто почути, як ти назвала мене паном, було того варте. Хіба ж я ще колись таке почую?

Він підніс склянку в насмішкуватому тості й вихилив її.

Після святкування на місто опустилася зима, в будинку стало холодно і тихо. Хоч прибирання потребувало більше часу, у мене не залишилося приємних занять. Із дівчатками, навіть Алейдіс, стало важко, бо вони потребували уваги, а допомагали рідко. Марія Тінс почала затримуватися у своїх кімнатах нагорі довше, ніж раніше. Францискус, тихий під час святкування, потерпав від вітру й плакав майже безперервно. Його пронизливий плач було чути в кожному кутку — і в дворіку, і в майстерні, і в підвалі. Зазвичай дратівлива, Катарина була до нього напрочуд терпляча, але гиркала на всіх інших, навіть на чоловіка.

Готуючись до застілля, я ховала думки про Агнес глибоко в душі, але спогади про неї почали повертатися, навіть яскравіші, ніж раніше. Тепер, маючи час, я думала забагато. Я була, як пес, що зализує свої рани, аби їх промити, але так тільки шкодить сам собі.

Найбільше мене турбувало, що він на мене сердився. Від того вечора, коли ван Руйвен затис мене у кутку, ба навіть відтоді, коли Пітер-молодший мені всміхався, він поводився якось відчужено. А ще ми наче почали перетинатися частіше, ніж раніше. Хоч часто його не було вдома, мабуть, утікав від плачу малого. Здавалося, я завжди опинялася у дверях, коли він ішов з дому, або спускалася сходами, коли він піднімався, або підмітала в кімнаті з розп'яттям, коли він туди заглядав у пошуках Марії Тінс. Одного дня, виконуючи завдання від Катарини, я навіть зустріла його на Ринковому майдані. Під час кожної зустрічі він чемно кивав, а тоді,

відвернувшись, відступив убік, даючи мені дорогу.

Я образила його, а чим — не знала.

У майстерні теж стало холодно й тихо. Раніше кімната була ніби сповнена руху й мети — тут же народжувалися картини. А тепер, хоча порошок там не залежувався, вона стала просто порожньою кімнатою. Крім порошку, там нічого не було. Мені не хотілося, щоб майстерня стояла сумною пусткою. Я хотіла, щоб вона служила мені захистком, як раніше.

Одного ранку Марія Тінс прийшла відімкнути мені двері в майстерню, а вони виявилася вже незамкненими. Ми подивилися в напівтемряву. Він спав за столом, поклавши голову на руки, спиною до дверей. Марія Тінс відступила назад.

— Певно, прийшов сюди, бо малий плакав, — пробурмотіла вона.

Мені хотілося ще раз поглянути, та господиня затулила прохід.

Вона обережно зачинила двері.

— Хай спить. Прибереш тут пізніше.

Уранці я відчинила всі віконниці в майстерні й оглянула кімнату, шукаючи те, що могла б змінити, щось, чого могла б доторкнутися, не образивши його, щось, що могла б переставити так, щоб він не зауважив. Все стояло на своїх місцях: стіл, стільці, столик із книжками й паперами, комод зі щітками й мастихіном, який акуратно поклали згори, мольберт, що його приставили до стіни, поруч із ним — чисті палітри. Предмети, які він малював, було складено

в коморі або повернуто до використання у господарстві.

Дзвони на Новій церкві почали відбивати годину. Я визирнула у вікно. Перш ніж вони відбили останній удар, уже знала, що зроблю.

Принесла до майстерні воду, підігрівши її перед тим на вогні, мило й чисті ганчірки, й почала мити вікна. Щоб дістати до горішніх, мені довелося стати на стіл.

Я саме мила останнє вікно, коли почула, як він увійшов. Злякано озирнулася на нього через ліве плече.

— Пане, — почала я схвильовано. Я не знала, як пояснити своє раптове бажання навести лад.

— Завмри.

Я завмерла, налякана, що зробила щось не так, як він хотів.

— Не рухайся.

Він дивився просто на мене так, ніби раптом побачив привида в майстерні.

— Вибачте, пане, — промовила я, опустивши ганчірку у відро з водою. — Я мала спершу вас запитати. Але ж ви зараз нічого не малюєте, і...

Він збентежився, а тоді хитнув головою.

— А-а-а, вікна. Ні, продовжуй, що робила.

Мені не хотілося мити вікна в його присутності, але він не пішов, тож я не мала вибору. Вмочила ганчірку у воду, викрутила її і почала знову витирати скло, зовні та зсередини.

Я вимила скло й відступила назад, щоб подивитися на результат. У кімнату лилося яскраве світло.

Він і досі стояв позаду мене.

— Вам подобається, так, пане? — запитала я.

— Глянь на мене через ліве плече ще раз.

Я зробила, як він наказав. Він пильно на мене дивився.

Він знову мною зацікавився.

— Світло, — сказала я. — Воно тепер чистіше.

— Так, — відповів. — Так.

Наступного ранку стіл було відставлено назад у кут для малювання та застелено червоно-жовто-синьою скатертиною. До стіни приставлено стілець, і на ній тепер висіла мапа.

Він знову почав малювати.

1665

Батько знову попросив мене описати картину.

— Але ж від попереднього разу нічого не змінилося.

— Я хочу послухати ще раз, — наполіг він.

Сидячи на стільці, він нахилився ближче до вогню. Вередливістю батько скидався на Франса у дитинстві, коли малому казали, що вечерю вже з'їли і горщик порожній. У березні він часто бував дратівливий, чекаючи, коли зима мине, холод відступить і повернеться сонце. Березень — непередбачуваний місяць, бо ніколи не відомо, що чекає у майбутньому. Теплі дні дарували надію, доки лід та сіре небо знову не сковували місто.

Я народилась у березні.

Через сліпоту батько, здавалося, ненавидів зиму ще сильніше. Інші його відчуття витончувалися, він гостро, більше за маму, відчував холод, застоєне повітря в будинку, прісність тушкованих овочів. Коли зима була затяжна, він страждав.

Я його жаліла. Коли могла, крадькома ховала й приносила йому гостинці з кухні Таннеке: тушковані вишні, сушені абрикоси, холодну ковбаску, а якимось — пригорщу сушених трояндових пелюсток, що їх знайшла у Катарининому комоді.

— Дочка пекаря стоїть в освітленому кутку біля вікна, —

почала я терпеливо. — Обличчям до нас, але визирає у вікно, дивиться праворуч. Вона вбрана в затягнутий жовто-чорний корсаж із шовку та оксамиту, темно-синю спідницю і білий очіпок, краї якого висять під підборіддям.

— Як у тебе? — запитав батько. Раніше він цього не запитував, хоч я й описувала очіпок щоразу однаково.

— Так, як у мене. Коли дивитися на нього досить довго, — додала я квапливо, — то видно, що його намальовано насправді не білим, а синім, фіолетовим і жовтим.

— Але ж ти сказала, що він білий.

— Так, але його намальовано дуже дивно. Багатьма кольорами, але коли дивишся, то думаєш, що він білий.

— Розмальовувати кахлі набагато простіше, — буркнув батько. — Береш синій і все. Темно-синій — на контури, світло-синій — на тіні. Синій є синій.

А кахля є кахля, подумала я, інша справа — його картини. Я прагнула, щоб батько зрозумів, що білий — не просто білий. Це мені показав господар.

— Що вона робить? — запитав батько по хвили.

— Тримає одну руку на олив'яному глеку, що стоїть на столі, а іншу — на напіввідчиненому вікні. Вона от-от візьме глек і виллє воду з нього у вікно, але завмерла і тепер або мріє, або дивиться на щось на вулиці.

— То мріє чи дивиться?

— Не знаю. Часом здається, що одне, а іншого разу — що інше.

Батько насупився, спершись на спинку стільця.

— Спочатку ти кажеш, що очіпок білий, але

намальований не білим. Потім — що дівчина робить одне, а може, інше. Ти збиваєш мене з пантелику, — він потер брову, ніби йому боліла голова.

— Вибачте, тату. Я намагаюся описати картину правильно.

— А про що вона розповідає?

— Його картини нічого не розповідають.

Він не відповів. Із ним було важко всю зиму. Якби тут була Агнес, вона могла б його розважити. Їй завжди вдавалося його розсмішити.

— Мамо, чи треба нагріти обігрівачі для ніг? — запитала я, відвертаючись від батька, щоб приховати роздратування. Осліпнувши, він, коли хотів, міг легко відчувати настрої інших. Мені не подобалося, що він, не бачачи картини, так критично про неї говорив або ж порівнював зі своїми кахлями. Мені хотілося сказати, що якби тільки він міг побачити картину, то збагнув би, що нічого незрозумілого в ній немає. Може, вона ні про що й не розповідає, але все одно від неї важко відвести погляд.

Доки ми з батьком розмовляли, мама поралася поруч з нами, розмішувала страву, докидала дров у піч, накривала на стіл, гострила ніж, щоб нарізати хліб. Не чекаючи на її відповідь, зібрала обігрівачі й віднесла в комору, де зберігали торф. Наповнюючи їх, я остудила свій гнів на батька.

Я принесла обігрівачі до кімнати й запалила їх від пічного вогню. Поставила їх під стільці за столом і провела батька до його місця, доки мама розкладала страву в тарілки

й наливала пиво. Батько прожував і скривився.

— А ти нічого не принесла з кута папістів, щоб підсолодити цю кашу? — пробурмотів він.

— Не вдалося. Таннеке сердилася на мене, тож я трималася подалі від кухні, — сказала я і відразу прикусила язик.

— Чому? Що ти наробила? — все більше й більше батько шукав нагоди мене насварити, часом навіть ставав на бік Таннеке.

Я швидко вигадала байку.

— Я розлила їхній найкращий ель. Цілий глек.

Мама з докором глянула на мене. Вона відчувала, коли я казала неправду. Якби батько не почувався таким нещасним, то міг би теж відчувти нещирість у моєму голосі.

Хоча я навчилася брехати вправніше.

Коли йшла з дому, мама наполягла мене трохи провести, хоч і йшов холодний, ливний дощ. Ми підійшли до Рітвельдського каналу й завернули праворуч до Ринкового майдану, і вона промовила:

— Тобі незабаром виповниться сімнадцять.

— Наступного тижня, — погодилась я.

— Скоро станеш дорослою жінкою.

— Скоро, — я не відводила погляду від крапель, що падали у воду. Мені не подобалося думати про майбутнє.

— Я чула, що син м'ясника залицяється до тебе.

— Хто тобі таке сказав?

Замість відповіді вона просто струснула воду з очіпка й шалі.

Я знизила плечима.

— Певна, що він так само залицяється й до інших дівчат.

Я очікувала, що вона застереже мене, скаже мені бути добропорядною дівчиною, берегти честь родини. Натомість вона промовила:

— Не грубіянь йому. Усміхайся й будь привітна.

Слова мене здивували, але, зазирнувши їй в очі, я побачила в них голод до м'яса, яке може дати син м'ясника, і зрозуміла, чому вона притлумила свою гордість.

Принаймні вона не спитала в мене, чому я збрехала про Таннеке. Я ж не могла розповісти їй, чому вона насправді сердилася на мене. Ця неправда ховала ще більшу. Довелося б забагато пояснювати.

Таннеке викрила, що я робила в пообіддя, коли мала б шити.

Я йому допомагала.

Усе почалося два місяці тому, одного січневого пообіддя, незадовго після народження Францискуса. Стояв неймовірний холод. І Францискус, і Йоганес хворіли, мали грудний кашель, важко дихали. Катарина з нянькою доглядали за ними біля печі в пральні, а решта з нас грілася на кухні.

Тільки його з нами не було. Він залишався нагорі. Здавалося, холод йому не дошкуляв.

Катарина увійшла й стала в дверях.

— Хтось має сходити в аптеку, — повідомила вона й зашарілася. — Мені треба дещо для хлопчиків, — вона глянула на мене.

Зазвичай я була остання, кого відправляли у такій справі. Сходити до аптекаря було не теж саме, що по рибу чи м'ясо — завдання, які Катарина залишила на моїх плечах і після народження Францискуса. Аптекар був шанований лікар, і Катарина, й Марія Тінс залюбки самі до нього ходили. Мені такої розкоші не дозволяли. Однак коли стояв холод, будь-яке завдання давали найменш важливому мешканцеві будинку.

Цього разу ні Мертье, ні Лізбет не просилися піти зі мною. Я загорталася у вовняну накидку й хустки, доки Катарина говорила, що треба принести сушені квіти бузини та настоянку мати-й-мачухи. Корнелія тинялася поряд, споглядаючи, як я заправляла кінці хусток.

— Можна мені з тобою? — запитала вона, всміхаючись мені з майстерною невинністю. Часом я запитувала себе, чи

не занадто суворо про неї думала.

— Ні, — відповіла Катарина замість мене. — Аж надто холодно. Тільки ще однієї хворої дитини мені бракує. Біжи вже, біжи, — звернулась вона до мене. — Поспішай чимдуж.

Я зачинила за собою вхідні двері й ступила на вулицю. Було дуже тихо — люди розважливо грілися вдома. Канал скувала крига, небо грізно сіріло. Коли мене пронизав холодний вітер і я глибше сховала носа у вовняні складки, почула, як хтось покликав мене. Я озирнулася, вирішивши, що то Корнелія біжить за мною. Але вхідні двері було зачинено.

Я глянула вгору. Він відчинив вікно й визирнув надвір.

— Що, пане?

— Куди ти йдеш, Гріт?

— До аптекаря, пане. Господиня мені сказала дещо купити. Для хлопчиків.

— Принесеш дещо й мені?

— Звісно, пане, — раптом вітер перестав здаватися таким пронизливим.

— Чекай, я запишу, — він зник, а я чекала. За мить з'явився знову й кинув мені маленький шкіряний мішечок. — Дай аптекареві папірчик, що всередині, й принеси те, що він мені передасть.

Я кивнула й сховала мішечок у складках хустки, втішившись цьому таємному проханню.

Аптека стояла на Коорнмаркт, навпроти Роттердамських воріт. Хоч іти було й недалеко, здавалося, кожен мій подих замерзав усередині, тож коли я штовхнула двері аптеки, то

вже не могла говорити.

Я ніколи не бувала в аптеці, навіть до того, як стала служницею, — мама виготовляла всі ліки сама. Аптека займала маленьку кімнатку з полицями вздовж стін, від стелі до підлоги. На них стояли пляшечки всіх розмірів, мисочки та глиняні глеки, на кожній посудині — старанно наклеєний папірчик. Думаю, навіть якби я могла прочитати написи, то не зрозуміла б, що містилося в кожній з них. Хоч через холод і не було чути більшості запахів, тут стояв аромат, який я не впізнала, — щось лісове, сховане під зотлілим листям.

Самого аптекаря я бачила лише раз, коли він завітав на святкування з нагоди народження Франциска кілька тижнів тому. Голомозий і худорлявий, він видався мені подібним до пташеняти. Аптекар здивувався моєму приходу. В такий холод із дому виходило небагато людей. Він сидів за столом, поряд із його ліктем стояли ваги, і чекав, коли я заговорю.

— Я прийшла від господаря та господині, — нарешті видихнула, коли горло зігрілося достатньо, щоб можна було говорити. І, зауваживши його розгублений вигляд, додала: — Від Вермеєрів.

— Ага. Як поживає дедалі більша сім'я?

— Малюки хворі. Господині потрібні сушені квіти бузини й настоянка мати-й-мачухи. А господареві... — я подала йому мішечок, аптекар отетеріло взяв його, але коли прочитав папірчик, кивнув.

— Закінчилася палена кістка й вохра, — пробурмотів

він. — Це легко виправити. Правда, ще ніхто ніколи не приходив по його фарби замість нього, — аптекар скося глянув на мене поверх клаптика паперу. — Завжди приходять по них сам. Це несподіванка.

Я промовчала.

— Що ж, присядь. Отам, біля вогню, доки я зберу тобі замовлення.

Він заметушився, відкриваючи банки й зважуючи потроху сухих квіткових голівок, відміряючи настоянки в пляшечку, обережно загортаючи все в папір та обв'язуючи шворочками. Дещо він поклав у шкіряний мішечок. Усе інше залишив так.

— А полотно йому не треба? — кинув він не обертаючись, коли ставив банку на високу полицю.

— Не знаю, пане. Він попросив мене принести лише те, що на папірці.

— Це дуже дивно, насправду дуже дивно, — аптекар оглянув мене з голови до ніг. Під його поглядом я виструнчилася — увага змусила мене шкодувати про свій невисокий зріст. — Що ж, зрештою, надворі холодно. Без крайньої потреби він не виходив би.

Аптекар вручив мені пакунки й мішечок і притримав для мене двері. Ступивши на вулицю, я озирнулася й побачила, що він усе ще дивився на мене крізь віконечко.

Повернувшись додому, я спочатку пішла до Катарини віддати їй пакунки. А тоді поспішила сходами нагору. Він спустився й чекав на мене. Я витягнула з-під накидки мішечок і вручила йому.

— Дякую тобі, Гріт, — промовив він.

— Що ви робите? — Корнелія спостерігала за нами, стоячи трохи віддалік у коридорі.

На моє здивування, він їй не відповів. Просто обернувся й пішов сходами догори, залишивши мене з нею наодинці.

Найпростіше було сказати так, як є, хоча часто говорити правду Корнелії мені було незручно. Ніколи не мала певності, як вона з нею поведеться.

— Я купила деякі речі для малювання твоєму батькові, — пояснила я.

— Він тебе попросив?

На це запитання я відповіла, як і її батько — пішла від неї в бік кухні, дорогою розкутуючи накидку. Мені було страшно відповісти, бо не хотілося йому нашкодити. Я вже знала, що буде краще, коли ніхто не знатиме про це доручення від нього, яке я виконала.

Я подумки переймалася, чи розповість Корнелія своїй матері про побачене. Хоч і юна, вона була прониклива, як і її бабуса. Могла й приберегти те, що знала, обережно вибираючи, коли це розкрити.

Кілька днів потому вона відповіла мені сама.

У неділю в підвалі я шукала в ящику, де лежали мої речі, свій комірць, який вишила мені мама. Я відразу зауважила, що їх чіпали, — комірці лежали перевернуті, одна з сорочок зіжмакана й кинута в куток, черепаховий гребінь вийнятий із хустинки, в яку я його загорнула. Хустинка навколо кахлі, що її дав батько, була зав'язана так акуратно, що я відчула щось недобре. Коли розв'язала її, кахля розпалася на дві

частини. Вона була розбита так, що хлопчик і дівчинка розділилися: хлопчик оглядався на пустку, а дівчинка стояла одна-однісінька, приховуючи обличчя за очіпком.

Я тоді заплакала. Корнелія й не здогадувалася, якого болю мені завдала. Якби вона відбила голови від наших тіл, я б так не засмутилася.

Він почав просити мене виконувати й інші доручення. Одного разу попрохав купити в аптеці лляної олії, коли повертатимуся від рибних яток. Я мала залишити її на сходах угорі, щоб не потурбувати його й натурницю. Він так сказав. Мабуть, розумів, що Марія Тінс, Катарина, Таннеке чи Корнелія можуть зауважити, якщо я підіймуся в майстерню у незвичний час.

У цьому домі легко було мати секрети.

Іншого разу він послав мене до м'ясника по свинячий міхур. Я не розуміла, навіщо той йому, аж доки він пізніше, коли я закінчила прибирати, не попросив мене виставити фарби, яких потребував щоранку. Він відчинив шухляди шафи біля мольберта й показав мені, які фарби там зберігаються, називаючи кольори за порядком. Багатьох слів я раніше й не чула: ультрамарин[2], червоногарячий, масикот[3]. Брунатний і жовтий земляні пігменти, палена кістка й олив'яні білила були в маленьких глиняних горщичках, накриті пергаментом, щоб не висохли. Цінніші фарби — сині, червоні й жовті — зберігалися невеликими кількостями у свинячих міхурах. У міхурі пробивали дірку, щоб витискати фарбу, а тоді встромляли в неї цвях.

Одного ранку, доки я наводила лад, він увійшов і попрохав мене позувати замість дочки пекаря, що захворіла й не змогла прийти.

— Я хочу на хвилюку подивитися, — пояснив він. — Хтось має там постояти.

Я слухняно стала на її місце, одну руку поклала на глек

для води, іншу — на віконну раму, напівпрочинену так, що холодний протяг обдував моє обличчя й груди.

Певно, саме тому пекарева дочка й захворіла, подумалось мені.

Він відчинив усі віконниці. Я ще ніколи не бачила кімнату такою світлою.

— Нахили підборіддя, — сказав він. — І дивися донизу, а не на мене. Так, саме так. Завмири.

Він сидів біля мольберта. Не взяв свою палітру, мастихін чи пензель. Просто сидів, склавши руки на колінах, і дивився.

Моє обличчя запаленіло. Я й не підозрювала, що він так пильно на мене дивитиметься.

Спробувала думати про щось інше. Дивилась у вікно й спостерігала за човном, що плив каналом. Веслярем був той самий чоловік, що допоміг мені дістати відро з води в мій перший день служби. Стільки всього змінилося відтоді, подумала я. Тоді я ще навіть не бачила жодної його картини. А тепер позую для нього.

— Не дивися на те, на що дивишся, — мовив він. — Це видно з обличчя. Ти відволікаєшся.

Я спробувала ні на що не дивитися й думати про щось інше. Думала про день, коли ми родиною пішли за місто збирати трави. Думала про повішення жінки, яка вбила свою доньку в нападі п'яного гніву і яку страчували торік на Ринковій площі. Думала про вираз обличчя Агнес, коли востаннє її бачила.

— Ти занадто багато думаєш, — сказав він,

переміщуючись на стільці.

Я почувалася так, ніби випрала повну балію простирадл, але вони так і залишилися брудними.

— Вибачте, пане. Я не знаю, що зробити.

— Спробуй заплющити очі.

Я замружилася. За хвилюку відчула віконну раму й глек в руках, на які спиралася. А тоді почала відчувати стіну за собою, стіл ліворуч і холодне повітря, що проймало мене з вікна.

Певно, так відчувається батько, подумалося мені, в просторі навколо нього, і його тіло саме знає, де воно.

— Добре, — промовив він. — Отак добре. Дякую, Гріт. Можеш продовжувати наводити лад.

[2]. Синя фарба, складна хімічна сполука.

[3]. Жовта олив'яна фарба.

* * *

Я ще ніколи не бачила, як малюють картину від самісінького початку. Думала, що треба малювати те, що бачиш, кольорами, які бачиш.

Він показав мені.

Почав малювати пекареву доньку зі світло-сірого шару на білому полотні. А тоді зробив буро-брунатні позначки на всьому полотні, щоб окреслити, де стоятиме дівчина, а де буде стіл, глек, вікно й мапа. Після цього, я думала, він почне малювати те, що бачить: обличчя дівчини, синю спідницю, жовтий із чорним корсаж, брунатну мапу, срібний глек та миску, білу стіну. Натомість він намалював чорні клапті там, де буде спідниця, вохрові — де корсаж і мапа на стіні, червоні — де стоятимуть глек і миска, й сірим — де буде стіна. То були неправильні кольори — жоден із них не відповідав справжнім кольорам предметів. Він витратив багато часу на ці, як я їх назвала, хибні барви.

Часом дівчина приходила й годинами стояла непорушно, але коли наступного дня я дивилася на картину, до неї ніщо не було ні додане, ні забране. На ній просто залишалися кольорові плями, які він зробив, щоб позначити предмети, хоч би скільки я в них вдивлялася. Я знала, чим вони мають бути, тільки з тієї причини, що витирала порошок із самих предметів, і бачила, у що була вбрана дівчина, коли наткнулася на неї одного разу, доки вона у вітальні перевдягалася в Катаринений жовтий із чорним корсаж.

Щоранку я знехотя виставляла фарби, які він просив.

Одного дня виставила й синю. Коли дістала її й удруге, він сказав:

— Ультрамарину не треба, Гріт. Лише ті фарби, що я просив. Нащо ти її виставила, коли я не просив? — він був роздратований.

— Вибачте, пане. Просто... — я глибоко вдихнула, — вона вбрана в синю спідницю. Я думала, що синій вам знадобиться, не залишати ж її чорною.

— Коли я до неї дійду, то попрошу.

Я кивнула й повернулася до вилощення стільця з лев'ячими головами. Мені боліло в грудях. Не хотілося, щоб він на мене сердився.

Він відчинив середнє вікно, холоднє повітря заповнило кімнату.

— Ходи сюди, Гріт.

Я поклала ганчірку на підвіконня й підійшла.

— Визирни у вікно.

Я визирнула. День був вітряний, хмари зникали за вежею Нової церкви.

— Якого кольору ті хмари?

— Як якого, пане, — білого.

Він трохи звів брови.

— Білого?

Я глянула на них.

— І сірого. Мабуть, сніжитиме.

— Ну ж бо, Гріт, ти можеш краще. Згадай свої овочі.

— Мої овочі, пане?

Він ледь кивнув. Я знову його дратувала. Моє підборіддя

напружилося.

— Подумай про те, як ти розділяла білі овочі. Ріпа й цибуля — вони однакові?

Раптом я збагнула.

— Ні. Ріпа зеленкувата, а цибуля — жовтувата.

— Саме так. А тепер скажи, які кольори ти бачиш на хмарах?

— Трохи синього, — сказала я, порозглядавши їх якусь хвилю. — І... жовтий також є. І зелений! — я так розхвилювалася, що аж показала пальцем. Усе життя дивилася на хмари, але, здавалося, тоді побачила їх уперше.

Він усміхнувся.

— У хмарах зовсім мало чисто білого, однак люди кажуть, що вони білі. Тепер ти розумієш, чому мені ще не потрібен синій?

— Так, пане, — насправді, я не зовсім зрозуміла, та не хотіла цього визнавати. Почувалася так, ніби от-от збагну.

Коли нарешті він почав додавати барви поверх хибних кольорів, я побачила, що він мав на увазі. Помалював світло-синім поверх спідниці, й вона стала синьою, але крізь неї проглядалися латочки чорного, тому була темнішою в тіні від столу, світлішою — ближче до вікна. До шматків стіни додав жовтої вохри, через яку прозирало трохи сірого. Стіна стала світла, але не біла. Коли на стіну падає світло, виявила я, то вона стає не біла, а багатоколірна.

Із глеком та мискою було найскладніше — вони стали жовті, й брунатні, й зелені, й сині. В них відбивався візерунок килима, дівочий корсаж і синя тканина,

обгорнута довкола стільця, — кожен колір, крім їхнього справжнього. А все-таки вони мали свій природний вигляд — глека і миски.

Після цього я ніяк не могла перестати придивлятися до речей.

Коли він захотів, щоб я допомагала йому виготовляти фарби, приховувати все стало важче. Одного дня він повів мене на горище, куди вела драбина з комірчини поруч із майстернею. Я увійшла туди вперше. Кімнатка на горищі була маленька, з крутим дахом і віконцем, що дивилося на Нову церкву і крізь яке лилося світло. Майже порожня, крім невеличкого комода й кам'яного стола з заглибиною, в якій лежав камінь з одним скошеним краєм, що нагадував яйце. Подібний столик я колись бачила на батьковій кахляній фабриці. Також на ньому стояли різні мисочки й плиткі глиняні тарілки, а біля крихітного комина — щипці на вугілля.

— Я хотів би, щоб ти дещо для мене розмолоча, Гріт, — сказав він, витягнув шухляду комода й вийняв чорну паличку довжиною з мій мізинець. — Це — шматок обвугленої слонової кістки, — пояснив. — Для чорної фарби.

Опустивши кістку в заглибину столу, від додав в'язкої речовини, що відгонила твариною. А тоді взяв камінь, якого назвав товкачиком, і показав, як його тримати, як нахилитися над столом і переносити вагу на камінь, щоб роздробити кістку. За декілька хвилин він розмолочив її в дрібнозернисту пасту.

— А тепер ти спробуй.

Він вишкрябав пасту в маленький горщик й дістав інший шматок кістки. Я взяла товкачик і спробувала повторити його позицію, нахилившись над столом.

— Ні, руками треба так, — він поклав свої долоні зверху

на мої.

Через його несподіваний дотик я опустила товкачик, і він скотився зі столу й упав на підлогу.

Я відскочила від нього й нахилилася, щоб підняти. Вже кладучи назад у заглибину, пробурмотіла:

— Вибачте, пане.

Більше він не робив спроб до мене доторкатися.

— Трохи зруш свою руку, — наказав натомість. — Отак. А тепер плечем повертай, а зап'ястям надавлюй.

Мені знадобилося більше часу, щоб розмолоти свій шматок, бо я була незграбна й збентежена його дотиком. І менша від нього, й незвикла до рухів, які мала робити. Принаймні мої руки були сильні від викручування випраного.

— Трохи дрібніше, — сказав він, зазирнувши до миски.

Я ще декілька хвилин продовжувала розмелювати, доки він вирішив, що паста вже готова, й попросив мене розтерти її між пальців, щоб я знала, якою дрібною вона має бути. А тоді виклав на стіл ще кілька шматків кістки.

— Завтра покажу тобі, як розмелювати олив'яні білила. Значно легше, ніж це.

Я втупилася в кістки.

— Що таке, Гріт? Тебе ж не лякає декілька кісток, ні? Вони нічим не відрізняються від гребінця зі слонової кістки, яким ти розчісуєшся.

У мене ніколи не буде стільки грошей, щоб мати такий гребінець. Я розчісувалася пальцями.

— Справа не в цьому, пане.

Усе інше, про що він мене просив, я могла зробити під час прибирання чи виконання інших доручень. Окрім Корнелії, ніхто нічого не запідозрив. Але розмелювання потребуватиме часу — я не зможу цього робити тоді, коли маю прибирати в майстерні, й не зможу пояснити іншим, навіщо мені ходити на горище, полишаючи іншу роботу.

— На розмелювання потрібен час, — мовила я слабким голосом.

— Коли звикнеш, то робитимеш усе швидше, ніж сьогодні.

Мені дуже не подобалося піддавати сумніву його слова чи не слухатися: він — мій господар. Але я боялася гніву жінок унизу.

— Я маю зараз сходити до м'ясника, а тоді — прасувати, пане. Для господині, — мої слова прозвучали жалюгідно.

Він не поворухнувся.

— До м'ясника? — насупився.

— Так, пане. І господиня хотітиме знати, чому я не можу виконувати іншу свою роботу. Вона захоче знати про те, що я допомагаю вам тут. Мені непросто буде піднятися сюди, не пояснивши причини.

Запала тривала тиша. Дзвін на Новій церкві вдарив сім разів.

— Розумію, — пробурмотів він, коли дзвони змовкли. — Дозволь мені це обміркувати, — він забрав частину кісток і поклав до ящика. — Розмели зараз оце, — він вказав на те, що залишилося. — Маєш упоратися швиденько. Я мушу йти. Коли закінчиш, залиш усе тут.

Йому доведеться поговорити з Катариною й розповісти про мою роботу. Тоді мені буде легше виконувати його завдання.

Я чекала, та він нічого Катарині не сказав.

Несподівано Таннеке допомогла розв'язати проблему з фарбами. Від народження Францискуса годувальниця спала разом із нею в кімнаті з розп'яттям — звідти їй було легко потрапити до вітальні й нагодувати дитя, коли воно прокидалося. Хоч Катарина й не годувала його сама, та наполягала, щоб Францискус спав у колисці поруч із нею. Мені це здалося дивним, але коли я краще пізнала Катарину, то збагнула, що їй хотілося, не виконуючи материнських обов'язків, виглядати матір'ю.

Таннеке не подобалося розділяти кімнату з годувальницею: вона скаржилася, що та встає з ліжка доглянути дитину надто часто, а вночі хропить. Таннеке розказувала про це всім, байдуже, слухали її чи ні. Вона почала працювати зледачіло, пояснюючи це недосипанням. Марія Тінс сказала їй, що немає на те ради, але та все ж продовжувала жалітися. Почала часто зиркати на мене: до моєї появи в домі, коли з'являлася потреба в годувальниці, Таннеке спала там, де я тепер, у підвалі. Вона мало не звинувачувала мене в тому, що годувальниця хропить.

Одного вечора Таннеке навіть звернулася до Катарини. Незважаючи на холод, Катарина того вечора збиралася в гості до ван Руйвенів. Вона була в доброму гуморі — завжди раділа нагоді одягти перли й жовту накидку. Поверх накидки вона пов'язала широкий лляний комір, що накривав їй плечі й захищав одяг від пудри, якою вона вкривала обличчя. Катарина слухала Таннеке, яка перераховувала свої біди, і водночас не припиняла

пудритися, перевіряючи у дзеркалі, чи все гаразд. Усміхнена, з волоссям, заплетеним у коси зі стрічками, вона була дуже вродлива, поєднання світлого волосся й сірих очей надавало їй екзотичного вигляду.

Нарешті Катарина махнула до Таннеке щіточкою на пудру.

— Годі! — крикнула вона, сміючись. — Нам потрібна годувальниця й спати вона мусить поряд зі мною. У дитячій кімнаті місця немає, а в твоїй є, тож спати їй там. Нічого не поробиш. Навіщо ти мене цим непокоїш?

— Може, дещо таки можна вдіяти, — сказав він.

Я підвела погляд від комода, де шукала фартушок для Лізбет. Він стояв у дверях. Катарина здивовано глянула на свого чоловіка. Він вкрай рідко виявляв цікавість до домашніх справ.

— Поставити ліжко на горищі й хай там хтось спить. Певно, Гріт.

— Гріт на горище? Чому? — вигукнула Катарина.

— Щоб Таннеке могла спати в підвалі, раз їй так хочеться, — пояснив він м'яко.

— Але ж... — Катарина змовкла, спантеличена. Здавалося, вона не схвалює цієї ідеї, але не може сказати, чому саме.

— О так, пані, — завзято втрутилася Таннеке, — це справді допоможе, — і зиркнула на мене.

Я наново складала дитячий одяг, хоча він і так лежав акуратно.

— А як бути з ключем до майстерні? — Катарина нарешті знайшла привід заперечити.

На горище вів лише один вхід — драбиною в коморі майстерні. Щоб дістатися до ліжка, я мала б пройти через майстерню, яку на ніч замикали.

— Ми не можемо дати ключ служниці.

— А їй і не потрібен ключ, — відрізав він. — Коли вона піде спати, можеш замкнути майстерню. Тоді зранку зможе там навести лад ще до того, як ти прийдеш і відімкнеш двері.

Я припинила згортати одяг. Мені не сподобалась ідея, аби мене замикали на ніч у своїй кімнаті.

На жаль, цей вихід із ситуації припав Катарині до душі. Певно, вона подумала, що як замкнути мене десь, то можна тримати подалі від очей і в одному певному місці.

— Що ж, добре, — вирішила. Більшість рішень вона ухвалювала швидко. Озирнулась до нас із Таннеке. — Завтра ви вдвох перенесете ліжко на горище. Це лише тимчасово, — додала вона, — доки годувальниця потрібна.

Так тимчасово, як і мої походи по м'ясо й рибу мали бути тимчасові, подумалося мені.

— Ходи зі мною до майстерні на хвилю, — сказав він. Я впізнала його погляд, звернений до дружини, — погляд художника.

— Я? — Катарина всміхнулася чоловікові. Запрошення до його майстерні були рідкістю. Змахнувши рукою, вона поклала щіточку на пудру й почала знімати свій широкий комір, тепер запорошений.

Він простягнув руку й ухопив її долоню.

— Облиш.

Це було майже так само неочікувано, як і пропозиція переселити мене на горище. Коли він вів Катарину сходами нагору, ми з Таннеке обмінялися поглядами.

Наступного дня пекарева дочка почала позувати для картини, маючи на собі широкий білий комір.

Марію Тінс обманути було не так легко. Почувши від аж надто радісної Таннеке про її перехід у підвал, а мій — на горище, вона пахкнула люлькою і насупилася.

— Ви вдвох можете просто помінятися, — показала вона на нас люлькою, — так що Гріт спатиме з годувальницею, а ти — в підвалі. Нема потреби когось переселяти на горище.

Таннеке не слухала — вона була надто щаслива через свою перемогу, щоб зауважити логіку в словах господині.

— Господиня на це погодилася, — відказала я просто.

Марія Тінс глянула на мене косо.

Відколи я почала спати на горищі, працювати там стало легше, та все одно часу на це було мало. Я могла вставати раніше й лягати пізніше, але часом він загадував мені стільки роботи, що доводилося вишукувати нагоду підніматися туди по обіді, коли зазвичай я сиділа біля вогню й шила. Я почала скаржитися, що не бачу вистегу в тьмяному світлі на кухні й маю піднятися на горище, де біля вікна набагато світліше. Або ж казала, що мені болить живіт і треба лягти. Кожного разу, коли знаходила привід утекти, Марія Тінс скося на мене зиркала, але нічого не говорила.

Я почала звикати до брехні.

Запропонувавши мені перебратися на горище, він таким чином домігся, аби я владнювала свої обов'язки і водночас мала час на роботу для нього. Він не кинувся допомагати, прикриваючи мене брехнею або питаючи, чи маю я вільний час на його завдання. Просто давав розпорядження зранку

й чекав, що ввечері вони будуть виконані.

Самі фарби допомагали мені не думати про неприємності, які змушували мене ховатися з цією роботою. Я полюбила розмелювати те, що він приносив з аптеки: кістки, олив'яні білила, марену[4], масикот, щоб подивитися, якими яскравими й чистими я можу зробити фарби. Зрозуміла: що дрібніше розтерти матеріал, то глибшим буде колір. Із шкарубких, неяскравих шматків марена ставала дрібним яскраво-червоним порошком, а змішана з лляною олією — блискучою фарбою. Виготовлення її та інших фарб нагадувало мені чарівництво.

Я навчилася в нього, як промивати матеріал, щоб позбутися домішків і зробити справжні барви яскравішими. Використовувала декілька мушель і мілких мисок, промивала фарби знов і знов, іноді тридцять разів, щоб вимити крейду, пісок чи дрібний гравій. Ця робота була довгою і втомливою, але яка ж втіха бачити, як щоразу фарба стає чистішою, ближчою до тієї, що має бути.

Єдина фарба, яку він не дозволяв мені виготовляти, була ультрамаринова. Лазуровий камінь мав таку високу ціну, а процес добування чистого синього з каменя був такий складний, що він робив це сам.

Я звикла перебувати поруч із ним. Іноді ми стояли в маленькій кімнатці пліч-о-пліч, я — розтираючи олив'яні білила, він — миючи лазурит чи обпалюючи вохру на вогні. Він мало до мене говорив. Був мовчазний. Я теж мовчала. Тоді світло прозирало крізь вікно й усе дихало спокоєм. Закінчивши, ми лили одне одному на руки воду з глека

й відшкрібали свої долоні дочиста.

На горищі стояв великий холод — хоч там і був невеличкий коминок, на якому він нагрівав ляну олію та запікав фарби, я не наважувалася запалювати його, якщо господар про це не просив. Інакше мала б пояснювати Катарині й Марії Тінс, куди так швидко зникають торф і дрова.

Мені холод дуже не докучав, коли він був там зі мною. Стоячи поряд, я відчувала тепло його тіла.

Я саме мила трохи масикоту, якого розмолотла одного пообіддя, коли почула голос Марії Тінс у майстерні внизу. Він працював над картиною, пекарева дочка час від часу зітхала, позуючи.

— Дівчино, тобі холодно? — запитала Марія Тінс.

— Трішки, — пролунав кволий голос.

— Чому в неї немає обігрівача біля ніг?

Він відповів так тихо, що я не розчула.

— Його не буде видно на картині, він же біля ніг. Ми не можемо допустити, щоб вона знову захворіла.

Я знову не розчула його відповіді.

— Гріт може принести їй обігрівач, — мовила Марія Тінс. — Вона має бути на горищі, здається, в неї болить живіт. Піду її знайду.

Вона виявилася спритнішою, ніж, як я думала, може бути стара жінка. До того моменту, як я ступила на першу сходинку, вона вже напівпіднялася по драбині. Я зробила крок назад, на горище. Я не могла від неї втекти, й не було часу щось ховати.

Піднявшись у кімнату, Марія Тінс швидко оглянула мушлі, виставлені в ряд на столі, глек із водою і фартух на мені, поцяткований жовтим від масикоту.

— То от чим ти тут займалася, га, дівчино? Я так і думала.

Я опустила очі додолу. Не знала, що сказати.

— Живіт болить, очі печуть. Не треба мати нас за дурнів.

Запитайте його, кортіло мені сказати. Він мій господар. Це він наробив.

Але вона його не покликала. І він не піднявся драбиною, щоб пояснити.

Стояла довга тиша. А тоді Марія Тінс мовила:

— Давно ти йому допомагаєш, дівчино?

— Кілька тижнів, пані.

— Я зауважила, що останні тижні він почав малювати швидше.

Я підвела очі. На її лиці відбилася розважливість.

— Допомагай йому малювати швидше, дівчино, — сказала вона тихо, — й збережеш свою роботу тут. І ні слова моїй дочці чи Таннеке.

— Так, пані.

Вона пирхнула.

— Я мала б здогадатися, ти ж у нас розумна. Навіть мене майже обдурила. А тепер принеси бідолашній дівчині обігрівач для ніг.

[4]. Рослина, з коренів якої виготовляють яскраво-червону фарбу.

Мені подобалося спати на горищі. Над ліжком у ногах там не було сцени з розп'яттям, яка б мене тривожила. Та й узагалі ніяких картин не було, тільки чистий запах лляної олії і мускусний аромат земляних пігментів. Мені подобався краєвид на Нову церкву й тиша. Туди ніхто не підіймався, крім нього. Дівчатка не приходили мене навідувати, як, бувало, часом заходили у підвал, і не перебирали таємно мої речі. Там я почувалася на самоті високо над галасливим домогосподарством, здатна дивитися на нього з відстані.

Зовсім як він.

Однак найбільшою перевагою було те, що я могла проводити більше часу в майстерні. Часом я загорталася в ковдру й пізно вночі, коли дім завмирав, спускалася туди. Я дивилася на картину, над якою він працював, при світлі свічки або напіввідхиляючи віконницю, щоб впустити місячне сяйво. Іноді сиділа в темряві на якомусь стільці з лев'ячими головами, доставленому до столу, опираючись ліктем на синьо-червону тканину скатертини. Я уявляла, що сиджу за столом навпроти нього, вбрана в жовтий із чорним корсаж та перли, з келихом вина у руці.

Втім, усе-таки дещо мені не подобалося в ночівлі на горищі. Мені не подобалося бути замкненою до ранку.

Катарина забрала в Марії Тінс ключі й почала сама замикати й відмикати двері. Певно, так вона почувалася, ніби мала контроль наді мною. Їй не подобалося, що я перебралася на горище, — це означало — ближче до нього, до місця, куди їй заборонялося заходити, а я могла там

бродити вільно.

Дружині, певно, важко змиритися з таким станом речей.

Хай там як, а на якийсь час це допомогло. Я могла вислизати по обіді та мити й розмелювати для нього фарби. Часто Катарина тоді спала — Францискус не заспокоївся, будив її мало не щоночі, тож удень їй треба було перепочити. Зазвичай Таннеке теж засинала біля вогню, тож я могла піти з кухні й мені не доводилося вигадувати причину. Дівчата вовтузилися з Йоганесом, навчаючи його ходити та говорити, й рідко зважали на мою відсутність. А якщо й помічали, Марія Тінс казала, що я виконувала її завдання, ходила принести щось необхідне з її кімнат, або ж щось шила за яскравого світла з вікна на горищі. Все-таки вони були діти, заглиблені у власний світ, байдужі до дорослого життя навколо них, доки воно їх не зачіпало.

Чи ж то я так думала.

Одного пообіддя я мила олив'яні білила, коли Корнелія знизу мене покликала. Я швидко витерла руки, змінила фартух, який вдягала для роботи на горищі, на свій щоденний, перш ніж спуститися до неї драбиною. Вона стояла на порозі майстерні з таким виглядом, ніби на краєчку калюжі, в яку її тягло вступити.

— Що таке? — запитала я досить різко.

— Таннеке тебе кличе, — Корнелія обернулася й повела мене до сходів. На вершечку вона завагалася. — Допоможеш мені, Гріт? — запитала вона жалібно. — Йди перша, щоб якщо я впаду, ти мене спіймала. Ці сходи такі круті.

Боятися було на неї не схоже, навіть на сходах, якими

вона ходила нечасто. Я розчулилася чи, може, просто відчувала провину через те, що говорила до неї грубо. Спустилася сходами, обернулася й простягнула руки.

— А тепер ти.

Вона стояла на вершечку, тримаючи руки в кишенях. Стала на сходинку, взявшись однією рукою за перила, а іншу міцно стиснувши в кулак. Спустившись майже до кінця, вона відпустила перило й стрибнула так, що впала на мене, сповзаючи й боляче натискаючи на мій живіт. Звівшись на рівні, вона розсміялася, закинувши голову й звузивши очі до щілинок.

— Збитошниця, — пробурмотіла я, пошкодувавши про свою м'якість.

На кухні я знайшла Таннеке, що тримала на колінах Йоганеса.

— Корнелія сказала, що ти мене кликала.

— Так, у неї порвався один із комірців і вона хоче, щоб ти його зашила. Не дозволила мені й доторкнутися до нього, не зрозуміло, чому, бо ж вона знає, що я зашиваю комірці краще за всіх.

Вручивши мені комірць, Таннеке глянула на мій фартух.

— Що це таке? У тебе що, кров іде?

Я зиркнула вниз. Рубець із червоного пилу перетинав мій живіт, як смуга на віконному склі. На хвилюку подумала про фартухи Пітерів: батька й сина.

Таннеке нахилилася ближче.

— Це не кров. Схоже на порошок. Як він тут опинився?

Я втупилась у червону смугу. Марена, подумала. Розмелювала її кілька тижнів тому.

Лише я почула придушене хихотіння із коридору.

Корнелія вичікувала якийсь час, перш ніж утнути цю прикрість. Їй навіть якось удалося вилізти на горище, щоби вкрасти порошок.

Мені не вдалося швидко вигадати відповідь. Доки я вагалася, підозра Таннеке росла.

— Ти що, чіпала господареві речі? — запитала вона зі звинуваченням у голосі. Зрештою, вона для нього позувала й знала, що він тримав у майстерні.

— Ні, це була... — я замовкла. Якщо викажу Корнелію, мої слова звучатимуть жалюгідно, та й це, певно, не завадить Таннеке дізнатися, що я робила на горищі.

— Думаю, це має побачити молода господиня, — вирішила вона.

— Ні, — відповіла я швидко.

Таннеке підвелася, як могла, із дитиною, яка заснула в неї на руках.

— Зніми фартух, щоб я могла показати його молодій господині, — наказала вона.

— Таннеке, — сказала я, спокійно дивлячись на неї, — якщо ти знаєш, як не заробити неприємностей, то не турбуватимеш Катарину, а поговориш із Марією Тінс. Наодинці, не перед дівчатами.

Саме ці слова, а також їхній зверхній тон, зіпсували наші з Таннеке стосунки. Я не збиралася говорити таким тоном, я просто відчайдушно намагалася, як могла, не дати їй

розповісти про все Катарині. Але вона так мені ніколи й не пробачила за те, що я говорила з нею так, ніби вона була нижча за мене.

Принаймні мої слова вплинули на неї. Таннеке окинула мене важким, злим поглядом, але за ним ховалася непевність, а також бажання таки розповісти своїй улюбленій господині. Вона розривалася між цим бажанням та прагненням покарати моє зухвальство й не послухатися мене.

— Поговори зі своєю господинею, — промовила я м'яко. — Але поговори наодинці.

Хоч я й стояла до дверей спиною, однак відчула, як від них відійшла Корнелія.

Перемогли власні інстинкти Таннеке. З кам'яним обличчям вона вручила мені Йоганеса й пішла шукати Марію Тінс. Перш ніж укласти його в себе на колінах, я обережно стерла червону фарбу ганчіркою, а тоді кинула її у вогонь. Пляма все одно залишилася. Я сиділа, обійнявши маленького хлопчика, й чекала, доки вирішиться моя доля.

Я так і не дізналася, що Марія Тінс сказала Таннеке, які висловила погрози чи обіцянки, щоб та тримала свій рот на замку. Але це спрацювало — про мою роботу на горищі Таннеке нічого не сказала ні Катарині, ні дівчатам, ні мені. Однак зі мною вона стала жорсткіша, ущиплива, швидше навмисне, ніж несвідомо. Вона змушувала мене повертатися до рибних яток і відносити назад тріску, яку, точно знаю, сама ж просила, але присягалась натомість, що казала мені купити камбалу. Куховарячи, стала недбалішою, розливала

на свій фартух якомога більше жиру, щоб мені довелося замочувати тканину на довше й відтирати її старанніше. Вона залишала для мене порожні відра й припинила приносити воду в кухонний бачок чи для миття підлоги. Сиділа й злісно на мене дивилася, відмовляючись відсунути ноги, не даючи мені змоги вимити підлогу навколо них, і щоб пізніше виявити, що одна нога затуляла липку калюжу із жиру.

Таннеке більше не говорила до мене по-доброму. Через неї я почувалася самотньою в будинку, повному людей.

Отож я не наважувалася брати з її кухні смаколики, щоб потішити свого батька. І я не розповіла батькам, як мені важко жилося на Авде Лангендейк, як обережно мені доводилося поводитися, щоб не втратити роботу. Не могла розповісти і про декілька приємних речей: фарби, що їх виготовляла; ночі, коли сиділа сама в майстерні; моменти, коли працювала з ним пліч-о-пліч, зігріваючись від його присутності.

Тільки про його картини й могла їм розповідати.

Одного квітневого ранку, коли холод нарешті відступив, я йшла сама по Коорнмаркт до аптеки. Поряд зі мною з'явився Пітер-молодший і привітався. Спочатку я його не побачила. Він мав на собі чистий фартух і ніс пакунок, який, за його словами, мав доставити комусь далі по Коорнмаркт. Він ішов у тому ж напрямку, що я, і запитав, чи можна пройтися зі мною. Я кивнула — подумала, що не можу відмовити. Всю зиму ми бачилися у м'ясній залі раз чи двічі на тиждень. Мені завжди було важко витримувати його погляд, який наче голками колов мені шкіру. Його увага мене тривожила.

— Ти виглядаєш втомленою, — сказав він зараз. — Очі червоні. Вони змушують тебе надто багато працювати.

Направду, вони змушували мене багато працювати. Мій господар загадав мені розмолоти стільки кістки, що довелося прокинутися дуже рано, щоб доробити. А попереднього вечора через Таннеке затрималася допізна, перемиваючи підлогу в кухні, бо вона розлила на неї сковороду із жиром.

Мені не хотілося звинувачувати господаря.

— Таннеке мене незлюбила, — сказала я натовість, — і загадує більше роботи. А ще, звісно, стає тепліше, тож ми вимиваємо з дому зиму, — я це додала, щоб він не подумав, що я на неї скаржилася.

— Таннеке дивна, — мовив він, — але віддана.

— Так, віддана Марії Тінс.

— Та й усієї родині. Пам'ятаєш, як вона захищала

Катарину від її божевільного брата?

— Не знаю, про що ти, — похитала я головою.

Пітер здивувався.

— Про це днями теревенили у м'ясній залі. Ох, але ж ти не любиш пліток, так? Ти придивляєшся, але нічого не розповідаєш і пліток не слухаєш, — здавалося, він це схвалював. — А я, я слухаю їх увесь час від старих, що стоять у черзі по м'ясо. Подітися нікуди, щось та й запам'ятовується.

— А що зробила Таннеке? — спитала я мимоволі.

Пітер усміхнувся.

— Коли твоя господиня носила передостанню дитину... як її звати?

— Йоганес. Як батька.

Пітерова усмішка зблякла, мов сонце, яке заступила хмара.

— Так. Як батька, — він далі продовжив розповідати. — Одного дня брат Катарини, Вілем, прийшов на Авде Лангендейк, коли вона вже мала великий живіт, й став її бити, просто на вулиці.

— Чому?

— Кажуть, що він причинний. Він завжди був агресивним. І його батько теж. Ти знаєш, що Марія Тінс пішла від чоловіка багато років тому? Він її бив.

— Бив Марію Тінс? — перепитала я здивовано. Ніколи б не подумала, що хтось міг бити Марію Тінс.

— Тож коли Вілем почав бити Катарину, то Таннеке ніби стала між ними, щоб її захистити. Навіть вліпила йому добряче.

А де був господар, коли це сталося, подумала я. Не може бути, щоб він залишався в майстерні. Не може бути. Певно, він тоді пішов до гільдії, або до ван Левенгука, або до «Мечелена», готелю своєї матері.

— Торік Марії Тінс і Катарині вдалося влаштувати Вілемові домашній арешт, — продовжив Пітер. — Йому не можна виходити з дому. Тому ти його й не бачила. Невже й справді нічого про це не чула? Хіба вони не розмовляють у тому домі?

— Зі мною — ні, — я подумала про всі ті моменти, коли Катарина зі своєю матір'ю радилася в кімнаті з розп'яттям, замовкаючи відразу, як тільки я заходила. — І під дверима я не підслуховую.

— Звісно, ні, — Пітер знову всміхнувся, ніби я пожартувала. Як і інші, він думав, що всі служниці підслуховують. Багато з того, що люди думають про служниць, домислювали й про мене.

Решту шляху я мовчала. І не думала, що Таннеке може бути такою відданою і хороброю, незважаючи на все, що вона говорила за спиною у Катарини, і що Катарина пережила таке потрясіння, і що в Марії Тінс міг бути такий син. Я намагалася уявити, як мій брат б'є мене на вулиці, але не змогла.

Пітер більше нічого не сказав — він бачив моє сум'яття. Коли залишив мене перед аптекою, то просто доторкнувся до мого ліктя й пішов своєю дорогою. Мені треба було постояти хвилю, дивлячись у темно-зелену воду в каналі, перш ніж я, стріпнувши головою, щоб у ній проясніло,

обернулася до аптечних дверей.

Мене трусило від згадки про те, як ніж крутився на підлозі маминої кухні.

Однієї неділі Пітер-молодший прийшов на службу до нашої церкви. Він, певно, прокрався після того, як ми з батьками увійшли, і сів позаду, бо побачила я його вже надворі, розмовляючи із сусідами. Він тримався на відстані, спостерігаючи за мною. Зауваживши його, я зітхнула. Принаймні, подумала я, він протестант. Раніше я не мала такої певності. Почавши працювати в домі на куті папістів, я втратила певність у багатьох речах.

Мама простежила за моїм поглядом.

— Хто це?

— Син м'ясника.

Вона дивно глянула на мене: почасти здивовано, почасти злякано.

— Йди до нього, — прошепотіла вона, — і приведи його до нас.

Я послухалася і підійшла до Пітера.

— Що ти тут робиш? — запитала, знаючи, що мала б бути чемнішою.

Він усміхнувся.

— Добридень, Гріт. І доброго слова не скажеш?

— Що ти тут робиш?

— Я ходжу на службу до кожної церкви в Делфті, щоб вирішити, де мені подобається найбільше, — побачивши мое здивування, він змінив тон: жарти — неправильний підхід до мене. — Прийшов побачитися з тобою та познайомитися із твоїми батьками.

Я запаленіла так, що мене аж кинуло в жар.

— Краще не треба, — сказала м'яко.

— Чому?

— Мені тільки сімнадцять. Я не... я ще не думаю про таке.

— Це справа не нагальна, — відповів Пітер.

Я опустила погляд на його руки — вони були чисті, але в заглибинках навколо нігтів залишилися сліди крові. Я згадала руку господаря поверх своєї руки, коли він показував мені, як розмелювати кістку, й здригнулася.

Люди дивилися на нас, бо раніше його в цій церкві не бачили. І він був вродливий чоловік, навіть я це розуміла, з довгими світлими кучерями, ясними очима й легкою усмішкою. Декілька молодих жінок спробували привернути до себе його погляд.

— Познаймиш мене з батьками?

Знехотя я повела його до них. Пітер кивнув моїй мамі й узяв за руку батька, що знервовано зробив крок назад. Утративши зір, батько соромився спілкуватися з незнайомцями. Та й ще ніколи він не знайомився з чоловіком, який зацікавився мною.

— Не хвилюйтеся, батьку, — прошепотіла я до нього, доки мама представляла Пітера сусідові, — ви мене не втратите.

— Ми вже втратили тебе, Гріт. Ми втратили тоді, коли ти стала служницею.

Я була рада, що він не міг бачити сліз, які навернулися мені на очі.

Пітер-молодший приходив до нашої церкви не щотижня, але досить часто, щоб кожної неділі я хвилювалася, розгладжуючи спідницю більше, ніж треба, стискаючи губи, доки ми сиділи на своїй лавці.

— Він прийшов? Він тут? — питав батько щонеділі, крутячи головою.

Відповідь я залишала мамі.

— Так, — казала вона, — він тут, — або, — ні, він не прийшов.

Пітер завжди вітався з батьками, перш ніж привітатися зі мною. Спочатку вони ніяковіли в його присутності. Однак Пітер невимушено до них говорив, незважаючи на їхні недоладні відповіді й довгі мовчання. Він умів розмовляти з людьми, бо біля батькової ятки спілкувався з багатьма. За декілька неділь батьки до нього звикли. Вперше засміявшись над якимись Пітеровими словами, батько так здивувався, що відразу насупився, аж доки Пітер не сказав знову щось веселе.

Завжди наставав момент, коли, поговоривши, батьки відходили назад і залишали нас наодинці. Він мудро залишав за ними право вирішувати, коли це зробити. Перші кілька разів цього взагалі не сталося, а тоді однієї неділі мама показово взяла батька за руку й сказала: «Ходімо поговоримо зі священником».

Декілька неділь я з жахом чекала цього моменту, доки теж звикла бути з ним наодинці під поглядом стількох пильних очей. Іноді Пітер легенько мене дражнив, але

частіше питав, що я робила впродовж тижня, або переповідав те, що чув у м'ясній залі, чи ж описував торги на ринку худоби. Він був терпеливим, коли я ставала гостра на язик, дошкульна чи погордлива.

Він ніколи не питав мене про господаря. Я не розповіла, що працювала з фарбами, й була рада, що він не розпитував.

У ті неділі я почувалася збентеженою. Коли мала б слухати Пітера, ловила себе на тому, що думала про свого господаря.

Одного травневого дня, майже через рік від початку моєї роботи в домі на Авде Лангендейк, незадовго до того, як залишити нас наодинці, мама запитала у Пітера:

— Прийдеш до нас на обід після служби наступного тижня?

Я глянула на неї із величезним здивуванням, а Пітер усміхнувся.

— Прийду.

Заледве чула, що він після того сказав. Коли він нарешті пішов і ми з батьками вирушили додому, я мала кусати собі губи, щоб не закричати.

— Чому ви мені не сказали, що вирішили запросити Пітера? — пробурмотіла я.

Мама скося глянула на мене.

— Настав час, — тільки й сказала.

Вона мала слухність — з нашого боку було б грубо не запросити його в гості. Я ще ніколи не грала в таку гру з чоловіком, але бачила, як це роблять інші. Якщо Пітерові наміри були серйозні, то мої батьки мали б серйозно до

нього ставитися.

Я також знала, чого їм буде коштувати прийняти його в себе. Тепер мої батьки бідували. Окрім моєї платні і того, що мама заробляла з прядіння вовни, їм заледве вдавалося прогодовувати себе, не кажучи вже про ще один рот, а тим більше — рот м'ясникового сина. Я небагато чим могла їм допомогти — взяти щось із кухні Таннеке: дрова, можливо, трохи цибулі, трохи хліба. Того тижня вони їстимуть менше й рідше запалюватимуть вогонь, тільки щоб добре його нагодувати.

Але вони домоглися, щоб він прийшов. Батьки мені цього не сказали, але, певно, вони бачили в цьому спосіб забезпечити собі й мені сите життя в майбутньому. Дружина м'ясника — і її батьки — завжди добре харчуватимуться. За невелике голодування тепер, зрештою, колись відшкодує ситість.

Пізніше, почавши приходити постійно, Пітер надсилав їм у подарунок м'ясо, з якого мама готувала недільний обід. Однак тієї першої неділі вона розважливо не подавала м'ясо синові м'ясника. Так він зміг би по його шматку точно визначити, які вони бідні.

Натомість вона приготувала рибне рагу й навіть додала креветок й омара, так мені й не розповівши, як вона спромоглася за них заплатити.

Будинок, хоч і благий, блищав завдяки її зусиллям. Вона витягла деякі з батькових найкращих кахлів, ті, що їй ще не довелося продати, виловила їх і виставила в рядочок уздовж стіни, щоб Пітер міг милуватися ними, доки їв. Він похвалив

рагу, яке приготувала мама, і його слова прозвучали щиро. Вона втішилася, запаленіла, всміхнулася й досипала йому ще. Пізніше він розпитував батька про кахлі, описуючи кожну, аж доки батько не впізнавав їх і міг доповнити опис.

— Гріт має найкращу, — сказав батько після того, як вони поговорили про всі кахлі, що стояли в кімнаті, — на якій вона з братом.

— Я хотів би її побачити, — пробурмотів Пітер.

Я втупилася у свої зашкарублі руки, які тримала на колінах, і глитнула. Не розповіла їм, що Корнелія зробила з моєю кахлею.

Коли Пітер зібрався йти, мама прошепотіла мені, щоб провела його до кінця дороги. Я йшла поруч із ним, впевнена, що сусіди на нас дивилися, хоча насправді того дня дощило й надворі було небагато людей. Я почувалася так, ніби батьки випхнули мене на вулицю, ніби угоду укладено й мене передали до рук чоловіка. Принаймні він хороший чоловік, подумалось мені, навіть якщо його руки й не такі чисті, як могли б бути.

Ближче до Рітвельдського каналу була вуличка, на яку Пітер мене завів, тримаючи руку в мене на талії. Агнес любила тут ховатися, коли ми гралися дітьми. Я притислася до стіни й дозволила Пітерові себе поцілувати. Він був такий нетерпеливий, що покусав мені губи. Я не скрикнула — злизала солону кров і дивилася через його плече на мокру цегляну стіну навпроти, коли він до мене притиснувся. Дощова крапля потрапила в моє око.

Не дозволила йому всього, чого він хотів. За якийсь час

Пітер відступив. Він простягнув руку до моєї голови. Я відсунулася.

— Ти любиш очіпки, еге ж? — запитав він.

— Я не така багата, щоб робити зачіску й ходити без очіпка, — відрізала я. — До того ж я не... — не доказала. Не було потреби йому говорити, які жінки ходили з непокритою головою.

— Але ж твій очіпок закриває усе волосся. Чому так? Більшість жінок залишає трохи волосся неприкритим.

Я не відповіла.

— Якого кольору твої коси?

— Каштанові.

— Світлі чи темні?

— Темні.

Пітер усміхнувся, так, ніби потурав дитині у грі.

— Прямі чи кучеряві?

— Ні такі, ні такі. І такі, й такі, — розгубившись, я здригнулася.

— Довгі чи короткі?

Я завагалася.

— Нижче плечей.

Він і далі до мене всміхався, а тоді поцілував ще раз і пішов назад до Ринкового майдану.

Я вагалася, бо не хотіла обманювати і не хотіла, щоб він дізнався. Я мала довге волосся, яке неможливо було приборкати. Неприкритим воно, здавалося, належало іншій Гріт — Гріт, яка була не проти стояти в провулку наодинці з чоловіком, але не таким спокійним, тихим і чистим. Такій

Гріт, що, як інші жінки' , наважувалася ходити з непокритою головою. Саме тому я завжди повністю закривала волосся — щоб від такої Гріт і сліду не було.

Він закінчив картину з дочкою пекаря. Цього разу я була попереджена — він більше не просив розмелювати й мити фарби. Тепер фарб використовував небагато, і не робив раптових змін укінці, як у жінці з перловим намистом. Змінив раніше, забравши з картини один зі стільців і далі перенісши мапу на стіні. Вони здивували мене менше, бо я мала змогу сама їх обдумати, і знала, що так він зробив картину кращою.

Господар знову позичив у ван Левенгука камеру-обскуру, щоб востаннє подивитися на декорації. Встановивши її, дозволив зазирнути й мені. Хоча й досі не розуміла, як вона працює, я стала милуватися сценами, які камера створювала всередині, мініатюрними, перевернутими зображеннями предметів у кімнаті. Кольори звичайних речей стали насиченішими: скатертина — глибшого червоного, настінна мапа — блискучого брунатного, як склянка елю, якщо через неї дивитися на сонце. Я не була певна, як саме камера допомагала йому малювати, але рівнялася на Марію Тінс — якщо вона вважала, що та спонукала його малювати краще, то я теж у цьому не сумнівалася.

Однак він не став малювати швидше. Він витратив п'ять місяців на дівчину із глеком для води. Я часто хвилювалася, що Марія Тінс повідомить мені, що я не допомогла йому малювати швидше, й накаже зібрати речі й піти.

Але вона цього не зробила. Марія Тінс знала, що тієї зими він мав дуже багато справ у гільдії, а також у «Мечелені». Певно, вона вирішила почекати й подивитися, чи влітку

щось зміниться. Або ж, може, їй було важко йому докоряти, бо ж їй так подобалася та картина.

— Шкода, що така гарна картина належатиме якомусь пекареві, — сказала вона якось. — Якщо вона була б для ван Руйвена, ми могли б узяти за неї більше грошей.

Було зрозуміло, що хоча малював полотна він, саме Марія Тінс домовлялася про їхню ціну.

І пекареві теж сподобалася картина. Його прихід того дня, коли він завітав глянути на неї, дуже відрізнявся від формального візиту ван Руйвена та його дружини кілька місяців тому, коли вони приходили подивитися на свою картину. Пекар привів із собою всю сім'ю — кількох дітей та одну чи двох сестер. Це був веселий чоловік із розпашілим від півного тепла обличчям та волоссям, яке ніби було вмочене в муку. Він відмовився від вина, що його запропонувала Марія Тінс, віддавши перевагу кухлю пива. Пекар любив дітей, тож наполог, щоб чотирьох дівчаток і Йоганеса впустили до майстерні. Вони любили його навзаєм — щоразу, коли приходив, він приносив їм іще одну мушлю для їхньої колекції. Тепер це була черепашка розміром з мою долоню, шкарубка, колюча, зовні біла з блідо-жовтими плямами, а всередині гладенька, рожево-помаранчева. Дівчата захопилися нею й побігли за своїми іншими мушлями. Вони принесли їх нагору й разом із дітьми пекаря бавилися в коморі, доки ми з Таннеке обслуговували гостей у майстерні.

Пекар повідомив, що задоволений картиною.

— Моя донька на ній гарна, мені цього досить, — сказав

він.

Опісля Марія Тінс побивалася, що він не роздивився її так уважно, як міг би роздивитися ван Руйвен, що його сприйняття затуманили випите пиво та безлад, влаштований навколо себе. Я не погодилася, хоч і не сказала про це. Мені здалося, що пекар чесно висловився про картину. Ван Руйвен, роздивляючись картини, аж надто старався, вдаючись до підсолоджених слів та вдаваних виразів обличчя. Він надто переймався аудиторією, перед якою грав роль, пекар же просто висловив те, що думав.

Я пішла подивитися за дітьми в коморі. Вони всілися на підлозі, перебираючи мушлі, й усюди понаносили піску. Шухляди, книжки, посуд і подушки, що там зберігалися, їх не цікавили.

Корнелія спускалася драбиною із горища. Вона зістрибнула з третьої сходинки над підлогою і на radoщах верескнула, приземлившись. Коли вона мигцем на мене глянула, в її очах горів виклик. Один із синів пекаря, приблизно одного віку з Алейдіс, невисоко здерся драбиною та зістрибнув на підлогу. Далі Алейдіс теж спробувала, потім — інша дитина, потім — ще одна.

Я так ніколи й не дізналася, як Корнелії вдалося пробратися на горище, щоб украсти марену й заплямувати мій фартух червоним. Вона була від природи пронозливою, здатною прослизнути, коли ніхто не бачить. Я і словом не обмовилася ні Марії Тінс, ні йому про її крадіжку. Не була певна, чи вони мені повірили б. Натомість надалі стежила, щоб фарби були замкнуті завжди, коли мене чи його не було

в майстерні.

Коли вона розляглася на підлозі поруч із Мертъє, я нічого їй не сказала. Але того вечора переглянула свої речі. Все було на місцях: моя розбита кахля, черепаховий гребінь, молитовник, вишиті хусточки, комірці, сорочки, фартухи й очіпки. Я їх порахувала, перебрала й склала заново.

А потім переглянула фарби, просто для певності. З ними теж усе було гаразд, і комода на вигляд наче ніхто не чіпав.

Зрештою, може, видряпуючись по драбині й зістрибуючи з неї, вона просто поводитися як дитина, що хоче погратися, а не наробити шкоди.

Пекар забрав свою картину в травні, але мій господар почав облаштовувати декорації для нової аж у липні. Я непокоїлася через цю затримку, очікуючи, що Марія Тінс звинувачуватиме мене, хоча ми обидві знали, що моєї провини в цьому не було. А тоді одного дня я мимохіть почула, як вона розповідала Катарині, що друг ван Руйвена побачив картину з його дружиною, яка мала на собі перлове намисто, й, на його думку, вона мала б дивитися попереду себе, а не в дзеркало. Тому ван Руйвен вирішив, що хоче картину, на якій обличчя його дружини буде звернене до художника.

— Він нечасто малює людей в такій позі, — зазначила Марія Тінс.

Я не розчула Катарининої відповіді. Але на хвилю припинила замітати в кімнаті дівчаток.

— Згадай попередню, — нагадала їй Марія Тінс. — Зі служницею. Пам'ятаєш ван Руйвена й служницю в червоній сукні?

Катарина пирхнула здавленим сміхом.

— То був останній раз, коли модель дивилася на глядача з його картини, — продовжила Марія Тінс, — і який скандал тоді стався! Я була певна, що він відмовить, коли ван Руйвен запропонував такий варіант цього разу, але він погодився.

Я не могла запитати Марію Тінс — вона зрозуміла б, що я їх слухала. І в Таннеке теж не могла запитати, бо вона тепер не переказувала мені пліток. Тож одного дня, коли біля ятки було небагато людей, я спитала Пітера-молодшого,

чи чув він що-небудь про служницю в червоній сукні.

— Ще б пак, цю історію переказували по всій м'ясній залі, — відповів він, пирхнувши. І нахилившись уперед, почав перекладати коров'ячі язики на прилавку. — Це сталося кілька років тому. Нібито ван Руйвен хотів, щоб одна з його служниць із кухні позувала разом з ним для картини. Вони вбрали її в одну із суконь його дружини, червону, і ван Руйвен розпорядився, щоб на картині було зображене вино, отож він міг підпоювати її щоразу, коли вони разом позували. Певна річ, перш ніж картина була закінчена, вона вже носила дитину від ван Руйвена.

— Що сталося з нею?

— А що стається з такими дівчатами? — знизав плечима Пітер.

Від його слів мені всередині похололо. Звісно, я чула такі історії й раніше, але ніколи — про когось із мого оточення. Я подумала про те, як мріяла вбиратися подібно до Катарини, про те, як ван Руйвен схопив мене за підборіддя в коридорі, про його слова: «Ти маєш її намалювати».

Пітер припинив своє заняття й насупився.

— А чому тебе вона цікавить?

— Просто так, — відповіла я безтурботно. — Дещо почула ненароком. Нічого важливого.

Коли він облаштовував декорації для картини з дочкою пекаря, мене не було — тоді я йому ще не допомагала. Однак тепер, коли дружина ван Руйвена вперше прийшла позувати, я була нагорі, працювала на горищі, і чула, що він говорив. Вона була жінка мовчазна. Виконувала його вказівки, не проронивши й слова. Навіть її гарні черевички не стукали об кахляну підлогу. Він поставив дружину біля незачиненого вікна, потім посадив на один із двох стільців із лев'ячими головами на спинках, які стояли навколо столу. Я чула, як він зачинив кілька віконниць.

— Ця картина буде темнішою за попередню, — повідомив він.

Вона не відповіла. Так, наче він говорив сам до себе. За хвилю він мене покликав. Коли я з'явилася, сказав:

— Гріт, принеси жовту накидку моєї дружини, а також перлове намисто й сережки.

Того пообіддя Катарина пішла в гості до друзів, тож я не могла попросити в неї її прикраси. Хоча все одно побоялася б. Натомість я пішла в кімнату з розп'яттям до Марії Тінс, яка відімкнула Катаринину скриньку на прикраси та вручила мені намисто й сережки. Потім дістала з комода у великій залі накидку, струсила нею й обережно повісила на мою руку. Я ніколи раніше її не торкалася. Я занурила носа в хутро — воно було дуже м'яке, як у кроленяти.

Йдучи коридором до сходів, я відчула раптове бажання вибігти в двері з скарбами у руках. Я могла б дійти до зірки

посеред Ринкового майдану, вибрати напрямок і піти назавжди.

Натомість повернулася до дружини ван Руйвена й допомогла їй одягти накидку. Накидка лежала на ній, наче друга шкіра. Вона просунула дротики сережок через дірочки в мочках вух, а тоді вбрала намисто. Коли я взялася за стрічки, щоб зав'язати його, він сказав:

— Не зав'язуйте намисто. Залиште його на столі.

Вона знову сіла. Ван Руйвен сів на свого стільця і почав пильно її розглядати. Здавалося, вона не заперечувала — дивилася в простір і нібито не бачила, як він намагався навчити мене.

— Гляньте на мене, — промовив він.

Вона виконала вказівку. Її очі були великі й темні, майже чорні.

Він застелив стіл скатертиною, а тоді замінив її на синю тканину. Поклав перли рівненько на столі, потім — купкою, потім — знову рівненько. Попросив її встати, сісти, потім — відкинутися назад, потім — нахилитися вперед.

Думала, він забув, що я спостерігаю з кутка, аж тут сказав:

— Гріт, принеси мені Катаринину щіточку на пудру.

Загадав їй потримати щіточку біля обличчя, покласти на стіл, не випускаючи з руки, потім залишити збоку. Згодом передав щіточку мені.

— Віднеси її назад.

Коли я повернулася, він дав їй перо й папір. Вона сиділа на стільці, нахилившись уперед, і писала, чорнильниця

стояла праворуч від неї. Він відчинив горішню пару віконниць та зачинив нижню. В кімнаті стало темніше, але світло падало на її високий круглий лоб, на руку, що лежала на столі, на рукав жовтої накидки.

— Трохи пересуньте ліву руку вперед, — сказав він. — Отак.

Вона щось написала.

— Гляньте на мене.

Вона глянула на нього.

Він дістав мапу з комори й повісив на стіні за нею. Зняв. Повісив маленький пейзаж, картину з кораблем. Придивився до голої стіни.

Потім зник унизу.

Доки його не було, я уважно дивилася на дружину ван Руйвена. Мабуть, така моя поведінка була груба, але мені було цікаво, що вона зробить. Жінка не рухалася. Здавалося, що вона повністю звикла до цієї пози. Коли він повернувся, тримаючи натюрморт із музичними інструментами, вона мала такий вигляд, ніби завжди сиділа за столом і писала лист. Я чула, що до попередньої картини з намистом він уже її малював, малював, як вона грає на лютні. Напевно, вона вже зрозуміла, чого він хотів від моделі. Може, жінка просто втілювала те, чого він хотів.

Він повісив картину позаду неї, потім знову сів її розглядати. Коли вони вдивлялися одине в одного, в мене з'явилося таке відчуття, ніби мене там не було. Мені хотілося піти, повернутися до своїх фарб, але я не наважилася порушити моменту.

— Наступного разу заплетіть у волосся білі стрічки, а не рожеві, а волосся позаду зав'яжіть жовтою стрічкою.

Вона кивнула так легенько, що зaledве поворушилась.

— Можете сісти зручніше.

Коли він її відпустив, я відчула, що теж можу йти.

Наступного дня він приставив до стола ще один стілець. Потому приніс Катаринину скриньку на прикраси й прилаштував на столі. Отвори під ключ у її шухлядках прикрашали перлини.

Ван Левенгук завітав зі своєю камерою-обскурою, доки я працювала на горищі.

— Колись тобі доведеться придбати й собі таку, — почула я його глибокий голос. — Хоча, визнаю, вона дає мені можливість глянути, над чим ти працюєш. А де модель?

— Не змогла прийти.

— Це все псує.

— Ні. Гріт, — покликав він.

Я спустилася драбиною. Коли увійшла до майстерні, ван Левенгук глянув на мене з великим подивом. Він мав дуже ясні карі очі й великі повіки, що надавали його обличчю сонного вигляду. Однак він був зовсім не сонний, а жвавий і збентежений. Його губи напружилися. Хоч він і був здивований мене бачити, у нього був добрий вираз, а отямившись, чоловік навіть уклонився.

Мені ще жоден вельможа не вклонявся. Я не змогла стриматися й усміхнулася.

Ван Левенгук засміявся.

— Що ти робила там, нагорі, моя люба?

— Розмелювала фарби, пане.

Він озирнувся до господаря.

— Помічниця! Які ще несподіванки ти для мене приготував? Ще вчитимеш її малювати ту жінку замість

тебе.

Мого господаря це не потішило.

— Гріт, — сказав він, — сядь так, як тоді сиділа дружина ван Руйвена.

Я схвильовано підійшла до стільця й сіла, нахилившись уперед, як вона.

— Візьми перо.

Узяла, але рука моя тремтіла й тому воно дрижало. Згадавши, я поклала руки так, як вона. Молилася, щоб він не сказав мені щось написати, як казав дружині ван Руйвена. Батько навчив мене писати моє ім'я, але майже нічого більше. Принаймні я знала, як тримати перо. Скинула оком на папір на столі й мені стало цікаво, що дружина ван Руйвена написала на ньому. Я трохи вміла читати, зі знайомих книжок — наприклад, свого молитовника, але не могла розібрати почерк пані.

— Подивись на мене.

Глянула. Я спробувала бути дружиною ван Руйвена.

Він прокашлявся.

— Вона буде вбрана в жовту накидку, — сказав ван Левенгукові, а той кивнув.

Господар підвівся, і вони встановили камеру-обскуру так, щоб спрямувати її на мене. А потім стали дивитися почергово. Коли вони почали нахилитися над коробкою, з головою накриваючись чорним халатом, мені стало легше сидіти й ні про що не думати, чого, як я знала, він від мене й хотів.

Ван Левенгук декілька разів переміщав для нього

картину на задній стіні, перш ніж він задовольнився її позицією, а тоді відчиняв і зачиняв віконниці, доки той тримав голову під халатом. Нарешті він видався задоволеним. Підвівшись і склавши халат на спинці стільця, підійшов до столу, взяв аркуш паперу й віддав його ван Левенгукові. Вони почали обговорювати його зміст — справи гільдії, щодо яких йому хотілося дістати пораду. Розмовляли вони довго.

Ван Левенгук підвів голову й скинув оком.

— Заради Божого милосердя, чоловіче, дозволь дівчині повернутися до роботи.

Господар глянув на мене так, наче був здивований, що я досі сиділа за столом, тримаючи в руці перо.

— Гріт, можеш іти.

Виходячи я, здається, побачила, як на обличчі ван Левенгука мигнув вираз жалю.

Він залишив камеру в майстерні на кілька днів. Я мала змогу сама в неї зазирнути, затримавшись біля предметів на столі. Щось у декораціях, які він мав малювати, непокоїло мене. Мені хотілося щось змінити, але що — я не знала. Ящик не давав мені відповіді.

Одного дня дружина ван Руйвена прийшла знову. Він якраз дивився на неї через камеру, коли я проходила повз майстерню. Ступала так тихо, як могла, щоб їх не потривожити. Хвильку постояла позаду нього, щоб глянути на декорації разом із нею. Вона, безперечно, мене побачила, але знаку не подала, продовжуючи дивитися просто на нього своїми темними очима.

І тут я зрозуміла, що декорування надто охайне. Хоч дуже цінувала акуратність, та з інших картин збагнула, що на столі має бути певний безлад, щось, за що зачепився б погляд. Я роздивилась кожен предмет: скриньку на прикраси, синю скатертину, перли, лист, чорнильницю, й вирішила, що змінила б. Тихо повернулася на горище, дивуючись зі своїх сміливих думок.

Коли мені стало зрозуміло, що йому варто зробити з декораціями, то стала чекати, доки він щось змінюватиме.

На столі він нічого не зрушив. Трохи налаштував віконниці, нахил її голови, кут пера. Але тієї зміни, якої я очікувала, не зробив.

Думала про це, доки викручувала простирадла, доки повертала рожен на прохання Таннеке, доки протирала кухонні кахлі, доки мила фарби. Лежачи в ліжку вночі, теж

думала про це. Іноді вставала, щоб іще раз глянути. Ні, я не помилялася.

Він повернув ван Левенгукові камеру.

Щоразу, як я споглядала ту обставу, мені стискалося у грудях, наче на них щось тиснуло.

Він встановив полотно на мольберт і наніс шар олив'яних білил та крейди, змішаних із дрібною паленої сіни й жовтої охри.

Доки я на нього чекала, мені на грудях ставало важче.

Він злегка намалював червоно-бурим обриси жінки й кожного предмета.

Коли він почав малювати великі плями штучних кольорів, я думала, що мої груди вибухнуть, мов мішок, у який насипали надто багато борошна.

Лежачи в ліжку однієї ночі, я вирішила, що мені самій доведеться зробити зміну.

Наступного ранку я навела лад, обережно поставивши назад скриньку на прикраси, вирівнявши перли, повернувши листа, вилощивши й розмістивши чорнильницю. Глибоко вдихнула, щоб зняти напругу в грудях. А тоді одним швидким рухом склала передню частину синьої тканини на столі так, що вона випливала з темних тіней під столом і підіймалася під нахилом перед скринькою на прикраси. Я дещо поправила в лініях і складках і відступила назад. Тканина повторювала форму руки дружини ван Руйвена, коли та тримала перо.

Так, подумала і стиснула губи. Він може мене за це прогнати, але тепер так краще.

Того пообіддя я не піднімалася на горище, хоча там на мене чекало багато роботи. Сиділа надворі на лавці з Таннеке й латала сорочки. Того ранку він пішов не до майстерні, а в гільдію, й обідав у ван Левенгука. Він ще не бачив моєї зміни.

Я тривожно чекала на лавці. Навіть Таннеке, що тієї пори намагалася мене ігнорувати, зауважила мій настрій.

— Що з тобою таке, дівчино? — запитала вона. Таннеке почала кликати мене «дівчино», як і її господиня. — Ти поводишся, мов курка, яка знає, що її ось-ось заб'ють.

— Нічого, — відказала я. — Розкажи, що сталося, коли сюди минулого разу приходив Катаринин брат. Я чула про це на ринку. Там і досі про тебе згадують, — додала я, сподіваючись її відволікти й підлестити, а насправді приховати свою незграбну втечу від її запитання.

На хвилю Таннеке сидючи випрямилася, аж тоді згадала, хто це її спитав.

— Це не твоя справа, — гиркнула вона. — Це сімейна справа, не для твоєї розваги.

Кілька місяців тому вона із захватом розповіла б історію, що зображала її в найкращому світлі. Але тут запитала я, а мені не належалося довіряти, розніжувати чи удостоювати словами, хоча, певно, їй було неприємно відмовлятися від нагоди похвалитися.

А тоді я побачила його — він ішов у наш бік від Авде Лангендейк, його капелюх, зсунутий набік, закривав обличчя від весняного сонця, а темну накидку він скинув із плечей. Коли підійшов до нас, я не змогла на нього глянути.

— Добридень, пане, — проспівала Таннеке зовсім іншим голоском.

— Привіт, Таннеке. Насолоджуєшся сонцем?

— Ще б пак, пане. Люблю, коли сонце світить на обличчя.

Я не підводила погляду від зроблених швів. Відчувала, як він на мене дивився.

Коли він увійшов досередини, Таннеке прошипіла:

— Вітайся з господарем, коли він до тебе говорить, дівчино. Що за неподобство!

— Він говорив із тобою.

— Так і має бути. Але не слід бути такою грубою, інакше втратиш місце й опинишся на вулиці.

Він уже, певно, нагорі, подумала. Мабуть, побачив, що я зробила.

Я почекала, заледве тримаючи голку. Не знала, чого очікувати. Чи сваритиме він мене у присутності Таннеке? Чи підвищить він голос уперше відтоді, як я прийшла жити в його дім? Чи скаже він, що картині кінець?

Можливо, він просто зісмикне синю тканину, щоб вона висіла, як раніше. Можливо, він нічого мені не скаже.

Пізніше, того вечора, я бачила його мигцем, коли він спустився вечеряти. З його виразу не можна було збагнути нічого: радий чи злий, безтурботний чи стривожений. Він мене не ігнорував, але й не дивився на мене.

Перш ніж лягти спати, я зазирнула, чи він зісмикнув тканину, щоб вона висіла, як раніше.

Він цього не зробив. Я піднесла свічку до мольберта — червоно-бурым змінено контури складок синьої тканини.

Він прийняв мою зміну.

Тієї ночі я лежала в ліжку й усміхалася у темряву.

Уранці він увійшов, коли я витирала порошок навколо скриньки з прикрасами. Він ще ніколи не бачив, як я робила свої заміри. Поклала руку вздовж краю і пересунула скриньку, щоб витерти порошок навколо та під нею. Звівши очі, я побачила, що він за мною спостерігав. Він нічого не сказав. Я мовчала — зосередилася на тому, щоб повернути скриньку саме на те місце. Потім витерла синю тканину вологою ганчіркою, особливо обережно поводячись зі складками, які зробила. Доки я наводила лад, мої руки злегка тремтіли.

Закінчивши, поглянула на нього.

— Скажи мені, Гріт, чому ти змінила скатертину? — його голос лунав так, як і тоді, коли він запитав мене про овочі в будинку батьків.

Я замислилася на хвилику.

— На картині має бути певний безлад на противагу до її врівноваженості, — пояснила я. — Щось, за що зачепився б погляд. Але це теж має бути щось, що тішитиме око, й так і є, бо ж тканина та її рука лежать однаково.

Запало довге мовчання. Він дивився на стіл. Я чекала, витираючи руки об рушник.

— Я й подумати не міг, що навчуся чогось у служниці, — сказав нарешті.

У неділю мама приєдналася до нас, коли я батькові описувала нову картину. Пітер був із нами, зупинив погляд на плямі світла на долівці. Він завжди мовчав, коли ми говорили про картини мого господаря.

Я не розповіла їм про зміну, яку зробила, і що господар її прийняв.

— На мою думку, його картини погано впливають на душу, — раптом втрутилася мама. Ніколи раніше вона не висловлювалася про його роботу.

Батько здивовано повернув обличчя в її бік.

— Швидше, добре впливають на гаманець, — в'їдливо мовив Франс. То була саме одна з тих нечастих неділь, коли він гостював. Останнім часом він зациквився на грошах. Випитував у мене вартість речей у будинку на Авде Лангендейк, вартість перлів та накидки на картині, прикрашеної перлами скриньки на прикраси і що в ній було, кількість і розмір картин на стінах. Я небагато йому розповідала. Мені було шкода так думати про свого брата, але я побоювалася, що він схиляється до легших шляхів заробляння на життя, ніж робота підмайстра на фабриці кахлів. Я підозрювала, що він просто мріяв, але не хотіла підігрівати ці мрії баченням дорогих речей у межах його — або ж його сестри — досяжності.

— Що ви маєте на увазі, мамо? — запитала я, не зважаючи на Франса.

— У твоїх описах його картин звучить щось небезпечне, — пояснила вона. — Якщо судити з твоїх

оповідей, це можуть бути й релігійні сюжети. Так, ніби жінка, яку ти описуєш, — це Діва Марія, а вона ж насправді просто жінка, що пише лист. Ти надаєш картині значення, якого вона не має й не заслуговує. У Делфті є тисячі картин. Їх можна побачити будь-де: від корчми до будинку багатія. Ти можеш взяти свою платню за два тижні й купити собі картину на ринку.

— Якщо б я так зробила, ви з батьком голодували б два тижні й померли б, не побачивши, що я купила.

Батько здригнувся. Франс, що зав'язував вузлики на шворці, завмер. Пітер глянув на мене.

Мама залишалася незворушною. Вона нечасто висловлювала свою думку, але коли говорила, її слова були на вагу золота.

— Вибачте, мамо... — пробурмотіла я. — Я не хотіла...

— Робота в тому домі закрутила тобі голову, — перервала мама. — Через неї ти забула, хто ти й звідки походиш. Ми — чесна сім'я протестантів, чиї потреби не визначаються багатствами чи розкошами.

Вжалена її словами, опустила очі. То були слова матері, слова, які я сама сказала б своїй дочці, якби тривожилася за неї. Хоча мене й обурило, що вона їх сказала, так само, як і обурих її сумнів у цінності його картин, я знала, що ці слова були правдиві.

Тієї неділі Пітер недовго побув зі мною у провулку.

Наступного ранку дивитися на картину було важко. З'явилися плями штучних кольорів, він намалював очі жінки та її високий округлий лоб, а також частину складок

на рукаві накидки. Особливо насичений жовтий наповнював мене втіхою з відтінком провини, яку засуджували мамині слова. Натомість я спробувала уявити закінчену картину на стіні ятки Пітера-старшого, що висіла б на продаж за десять гульденів, просту картину з жінкою, яка пише лист.

Мені це не вдалося.

Того пообіддя він був у доброму гуморі, інакше я його не спитала б. Я навчилася визначати його настрій не за його небагатослів'ям чи за виразом обличчя — з нього мало про що можна було судити, — а з того, як він рухався майстернею чи горищем. Коли господар був радісний, коли йому добре працювалося, ходив туди-сюди цілеспрямовано, ніякого вагання у кроках, жодного даремного руху. Якби він мав музичне чуття, то мугикав би, наспівував або тихенько насвистував. Коли щось ішло не так, він спинявся, вдивлявся у вікно, рухався уривчасто, починав підійматися драбиною на горище, а тоді спускався, не піднявшись і до середини.

— Пане, — заговорила, коли він піднявся на горище, щоб змішати ляну олію зі олив'яними білилами, які я закінчила розмелювати. Він працював із хутром на рукаві. Вона того дня не прийшла, але я виявила, що він міг малювати частини її тіла і без неї.

Він звів брови.

— Що, Гріт?

З усіх людей у цьому домі тільки він і Мертє завжди зверталися до мене на ім'я.

— Ваші картини католицькі?

Він завмер, пляшечка лляної олії зависла в повітрі над мушлею із олив'яним білилом.

— Католицькі картини, — повторив він. Опустив руки, постукуючи пляшечкою об поверхню столу. — Що ти маєш на увазі під католицькою картиною?

Я запитала, не подумавши. Тепер не знала, що сказати. Спробувала поставити запитання по-іншому.

— Чому в католицьких церквах висять картини?

— А ти колись бувала всередині католицької церкви, Гріт?

— Ні, пане.

— Отож ти ніколи не бачила ні церковних картин, ні скульптур, ні вітражного скла?

— Ні.

— Ти бачила картини тільки в будинках, магазинах чи корчмах?

— І на ринку також.

— Так, і на ринку. Тобі подобається дивитися на картини?

— Подобається, пане, — я почала думати, що він мені так і не відповість, а буде просто ставити мені безліч запитань.

— Що ти бачиш, коли дивишся на картину?

— Ну що, те, що художник намалював, пане.

Хоч він і кивнув, я відчувала, що не відповіла, як би він хотів.

— Тож, коли ти дивишся на картину в майстерні внизу, що ти бачиш?

— Діву Марію не бачу, це напевне, — сказала я більше

всупереч своїй мамі, ніж йому у відповідь.

Він здивовано глянув на мене.

— А ти очікувала побачити Діву Марію?

— Ой, ні, пане, — відповіла я, зніяковівши.

— На твою думку, ця картина католицька?

— Не знаю, пане. Моя мама сказала...

— Твоя мама не бачила цієї картини, правда ж?

— Ні.

— Тож вона не може тобі сказати, що ти на ній бачиш чи чого не бачиш.

— Не може, — хоч він і мав слухність, мені не подобалося, що він засуджував мою маму.

— Не картина католицька чи протестантська, — мовив він, — а люди, що на неї дивляться, і те, що вони очікують там побачити. Картина в церкві — це як свічка в темній кімнаті: завдяки їй ми краще бачимо. Це міст між нами та Богом. Але ж свічка не католицька й не протестантська. Свічка — це просто свічка.

— Ми не потребуємо таких речей, які допомагали б нам бачити Бога, — суперечила я, — ми маємо Слово Його, і цього достатньо.

Він усміхнувся.

— Гріт, ти знала, що мене виховали протестантом? Я обернувся в католицьку віру після одруження. Так що ти можеш не читати мені настанов. Я чув ці слова раніше.

Я зупинила на ньому погляд. Не знала нікого, хто б вирішив більше не бути протестантом. Мені не вірилося, що можна справді змінити віру. А все ж він змінив.

Здавалося, він чекав, доки я заговорю.

— Хоч я й ніколи не бувала в католицькій церкві, — почала я повільно, — думаю, що якби побачила там картину, то вона була б такою, як ваші. Навіть якщо на них не сцена з Біблії, Діва з Дитям або Розп'яття,— я здригнулася від думки про картину, що висіла над ліжком у підвалі.

Знову піднявши пляшечку й обережно виливши декілька крапель олії до мушлі, він почав мастихіном змішувати її з олив'яним білилом, доки фарба не стала схожа на масло, залишене в теплій кухні. Мене заворожував рух сріблястого мастихіна у м'якій білій фарбі.

— Між ставленням католиків і протестантів до живопису є різниця, — пояснив він, працюючи, — але не конче така велика, як ти думаєш. Для католиків картини можуть мати релігійне значення, але пам'ятай також, що протестанти бачать Бога скрізь, у всьому. Хіба зображаючи буденні речі — столи та стільці, миски й глечики, солдатів і служниць, — вони не прославляють Боже творіння також?

От якби моя мама могла його чути. Він навіть їй розтлумачив би.

Катарині не подобалося, коли її скринька з прикрасами залишалася в майстерні, звідки вона не могла її узяти. Вона ставилася до мене з підозрою, частково, бо відчувала до мене неприязнь, частково, бо наслухалась оповідок, які ми всі чули, про служниць, що крали в своїх господинь срібні ложки. Крадіжки й спокушання господаря будинку — в цьому господині завжди підозрювали служниць.

Однак, як виявилось у випадку з ван Руйвенем, частіше чоловік виявляв інтерес до служниці, ніж навпаки. Йому служниця обійшлася безплатно.

Хоча вона й рідко радилася з ним щодо господарських питань, Катарина пішла до свого чоловіка й попросила про щось. Сама я не чула, щоб вони про це говорили — Мертье розповіла мені одного ранку. Тоді ми з Мертье добре ладнали. Вона раптом подорослішала, втративши цікавість до інших дітей, тому щоранку, коли я виконувала свою роботу, воліла проводити час зі мною. Від мене вона навчилася збризувати одяг водою, щоб вибілити його на сонці, мастити масні плями сумішшю із солі й вина, щоб їх вибавити, шкрябати крупною сіллю праску, щоб вона не прилипала й не обпалювала тканину. Однак її руки були надто ніжні для роботи з водою — я їй не дозволяла їх мочити, тому вона могла лише спостерігати за мною. Мої руки на той час уже були зіпсовані — грубі, червоні й потріскані, незважаючи на мамині засоби для пом'якшення шкіри. Я мала спрацьовані руки, хоч мені ще й вісімнадцяти не виповнилося.

Мерт'є була трохи схожа на мою сестру, Агнес, — рухлива, любителька ставити запитання й швидко висловлювати власну думку. Але вона також була найстарша, з серйозною цілеспрямованістю, властивою для старших дітей. Вона доглядала за своїми сестрами, як я за своїм братом і сестрою. Це зробило дівчинку обережною й сторожкою до змін.

— Мама хоче повернути свою скриньку з прикрасами, — повідомила вона, коли ми проходили повз зірку на Ринковому майдані дорогою до м'ясної зали. — Вона про це говорила з татом.

— Що він відповів? — я намагалася сказати це байдуже, розглядаючи кінчики зірки. Я нещодавно зауважила, що щоранку відмикаючи для мене двері майстерні, Катарина заглядала в кімнату, зиркала на стіл, де лежали її прикраси.

Мерт'є завагалася.

— Мамі не подобається, що ти вночі замкнена з її прикрасами, — сказала вона нарешті. Вона не додала, чим хвилювалася Катарина, — що я могла б зібрати перли зі столу, взяти скриньку під руку, вилізти у вікно на вулицю й утекти в інше місто, в інше життя.

Мерт'є намагалася мене по-своєму застерегти.

— Вона хоче, щоб ти знову спала вниз, — продовжила вона. — Нянька скоро піде, тож у тебе немає причини залишатися на горищі. Вона сказала, що там не має бути або тебе, або скриньки з прикрасами.

— А що відповів твій батько?

— Він нічого не сказав. Подумає про це.

Моє серце в грудях поважчало, мов камінь. Катарина попросила його вибрати між мною та скринькою із прикрасами. Нас обох він не може мати. Але я знала, що він не забиратиме з картини скриньку й перли заради того, щоб я залишилася на горищі. Він усуне мене. Я більше не буду йому допомагати.

Я уповільнила ходу. Роки тягання води, викручування білизни, шкрябання підлоги, виливання нічних горщиків — життя без жодної можливості побачити красу, барву чи світло — простягнулися переді мною, як пейзаж із рівниною, на якій десь далеко видно море, але його не дістати. Без можливості працювати з фарбами, без можливості бути поряд із ним я не знала, як зможу й далі працювати в тому будинку.

Коли ми підійшли до ятки м'ясника, Пітера-молодшого там не виявилося, й мої очі несподівано наповнилися слізьми. Я й не усвідомлювала, що хотіла побачити його добре, вродливе обличчя. Хоч мене й бентежили почуття до нього, він був моїм захистком, моїм нагадуванням про існування іншого світу, до якого могла увійти. Мабуть, я не аж так відрізнялася від своїх батьків, які бачили в ньому порятунок для себе, того, хто постачатиме м'ясо на їхній стіл.

Пітера-старшого потішили мої сльози.

— Я розповім синові, як ти плакала, бо його не було, — мовив він, відшкрябуючи дошку для нарізання, забруднену кров'ю.

— Не треба цього робити, — пробурмотіла я. — Мерт'є,

що ми сьогодні візьмемо?

— Яловичину для тушкування, — відказала вона швидко. — Чотири фунти.

Я витерла очі кутиком фартуха.

— Мені в око потрапила муха, — сказала я жваво. — Може, тут не так і чисто. Бруд приваблює мух.

Пітер-старший щиро розсміявся.

— Муха в оці, кажеш! Брудно тут. Звісно, тут мухи — вони летять на кров, а не на бруд. Найкраще м'ясо — те, в якому найбільше крові, й воно приваблює більшість мух. Колись сама побачиш. Не треба задирати носа перед нами, панно, — він підморгнув Мертьє. — Як ви думаєте, панянку? Варто Гріт ганити місце, де вона сама працюватиме через декілька років?

Мертьє намагалася не видавати свого подиву, але її безумовно вразив його натяк, що я можу не назавжди залишитися з її сім'єю. Їй вистачало розуму не відповідати йому. Натомість раптом зацікавилася дитям, яке тримала жінка біля іншої ятки.

— Будь ласка, — звернулася стишено до Пітера-старшого, — не кажіть такого ні їй, ні комусь із її сім'ї, навіть жартома. Я — їхня служниця. От хто я. Казати інакше — це висловлювати до них неповагу.

Пітер-старший подивився на мене. Його очі змінювали колір із кожною зміною світла. Хтозна чи навіть мій господар міг би їх зобразити на картині.

— Певно, ти маєш слухність, — вирішив він. — Розумію, що маю бути обережніший, піддражнюючи тебе. Але можу

сказати одне, моя люба, краще ти звикай до мух.

Він не забрав скриньки з прикрасами й не попросив мене піти. Натомість він приносив Катарині скриньку, перли й сережки щовечора, вона їх замикала в комоді у великій залі, де тримала жовту накидку. Вранці, відмикаючи двері майстерні, щоб впустити мене, вона вручала мені скриньку та прикраси. Моїм першим завданням у майстерні стало знову розмістити скриньку й перли на столі та викласти сережки, якщо дружина ван Руйвена мала прийти позувати. Стоячи у дверях, Катарина спостерігала, як я робила виміри ліктями й долонями. Мої рухи могли будь-кому здатися дивними, але вона ніколи не запитувала, що я роблю. Не наважувалася.

Мабуть, Корнелія знала про труднощі зі скринькою на прикраси. Мабуть, як і Мерт'є, вона підслухала батьків, коли вони про це говорили. Вона могла побачити, як Катарина приносила скриньку вранці, а він відносив увечері, й здогадатися, що щось було негаразд. Хай там що побачила чи зрозуміла, вона вирішила, що настав час ще раз підкинути хмизу у вогонь.

Без будь-якої чіткої причини, а через загадкову недовіру вона відчувала до мене неприязнь. У цьому Корнелія була дуже схожа на матір.

Почала вона все, як і раніше з порваним комірцем та червоною фарбою на моєму фартусі, з прохання. Одного дощового ранку Катарина робила собі зачіску, а Корнелія сиділа поряд із нею й байдикувала, спостерігаючи. Я крохмалила білизну в пральні, тож їх не чула. Але, певно,

саме вона запропонувала своїй матері прикрасити волосся черепаховими гребенями.

За декілька хвилин Катарина стала в дверях між кухнею та пральнею і повідомила:

— Бракує одного мого гребеня. Хтось із вас його бачив?

Хоч зверталася до нас із Таннеке, поглядом упнулася в мене.

— Ні, пані, — урочисто відказала Таннеке, виходячи з кухні, щоб стати у дверях і теж на мене дивитися.

— Ні, пані, — вторувала я. Побачивши Корнелію, що виглядала з коридору зі зловтішним виглядом, таким природним для неї, я зрозуміла, що вона задумала щось проти мене.

Вона подовжуватиме це робити, доки не прожене мене, подумалося мені.

— Хтось мусить знати, де він, — сказала Катарина.

— Допомогти вам, пані, ще раз пошукати в комоді? — запитала Таннеке. — Чи пошукаємо деінде? — додала вона з натяком.

— Може, він у вашій скриньці з прикрасами, — припустила я.

— Може.

Катарина вийшла в коридор. Корнелія обернулася й пішла за нею.

Я думала, що вона не зверне увагу на моє припущення, бо це ж я його висловила. Однак, почувши її кроки на сходах, зрозуміла, що вона підіймалася у майстерню й поспішила за нею — я буду їй потрібна. Розлютована, вона чекала на

порозі майстерні, а Корнелія сновигала біля неї.

— Принеси мені скриньку, — наказала Катарина тихо, й приниження від того, що вона не могла сама увійти в кімнату, додало її словам напруги, якої я раніше не чула. Вона часто говорила різко й голосно. Тихий же голос її цього разу лякав значно більше.

Я чула, що він був на горищі. Знала, що він робив — розмелював лазурит для фарби на скатертину.

Взяла скриньку й принесла її Катарині, залишивши перли на столі. Не зронивши і слова, вона понесла її донизу, Корнелія знову пішла за нею, мов кицька, яка думає, що її нагодують. Вона піде до великої зали й перебере всі свої прикраси, щоб перевірити, чи ще чогось бракує. Може, ще чогось і бракуватиме — важко здогадатися, що може зробити семирічна дитина, що затялася утнути капость.

Вона не знайде гребеня у своїй скриньці. Я добре знала, де він був.

Я не пішла за нею, а піднялася на горище.

Він здивовано глянув на мене, тримаючи ступку, що зависла над мискою, але не запитав, навіщо піднялася, а почав знову розмелювати лазурит.

Я відчинила шухляду, де тримала свої речі, й розгорнула носову хустинку із гребенем. Я рідко на нього дивилася — в цьому домі не мала нагоди його вбирати чи навіть милуватися ним. Він надто нагадував мені про те життя, яке я, служниця, ніколи не могла б мати. Тепер, коли я знала, що повинна придивитися до нього уважніше, то побачила, що гребінь був не бабусин, хоч і дуже схожий на нього. Його

зубці на кінці були довші й вигнутіші, а на кожному — крихітні зазубрені позначки. Цей гребінь був витонченіший, ніж моєї бабусі, хоч і не набагато.

Чи ж я колись побачу знову гребінь своєї бабусі, майнула думка.

Я так довго сиділа на ліжку, тримаючи гребеня на колінах, що він знову припинив розмелювати фарбу.

— Що таке, Гріт?

Його голос був лагідний. Це допомогло мені висловити те, чого я не могла не сказати.

— Пане, — зізналася я врешті, — мені потрібна ваша допомога.

Я залишилася у своїй кімнатці на горищі, сидячи на ліжку, склавши руки на колінах, доки він говорив з Катариною та Марією Тінс, доки вони обшукували Корнелію, доки шукали гребінь моєї бабусі серед речей, що належали дівчатам. Мерт'є нарешті знайшла його, схованого у великій мушлі, яку подарував їм пекар, коли прийшов дивитися на картину. Саме тоді, напевно, Корнелія й поміняла гребені, залізши на горище, доки діти бавилися в коморі, й заховавши мого гребеня всередині першої речі, яка їй потрапила під руку.

Бити Корнелію довелося Марії Тінс — він дав зрозуміти, що це не його обов'язок, а Катарина відмовилася, навіть знаючи, що Корнелію треба було покарати. Пізніше Мерт'є розповіла мені, що Корнелія не плакала, а насмішкувато посміхалася, доки її били.

Марія Тінс також і до мене на горище піднялася.

— Що ж, дівчино, — сказала вона, спираючись на стіл для розмелювання, — ти тепер впустила в курник кота.

— Я нічого не зробила, — заперечила.

— Так, але тобі вдалося нажити кількох ворогів. Як так? Ніколи не мала клопоту з іншою прислугою, — вона пирхнула, але за її сміхом ховалася серйозність. — Але він по-своєму підтримав тебе, — продовжила вона, — а це вагомніше, ніж те, що Катарина, Корнелія, Таннеке чи навіть я можуть проти тебе сказати.

Вона кинула гребінь моєї бабусі мені на коліна. Я загорнула його в носову хустинку і поклала на місце до шухляди. А тоді обернулася до Марії Тінс. Якщо не запитаю її зараз, то іншої нагоди вже може не бути. Це може бути єдиний раз, коли вона погодиться мені відповісти.

— Пані, будь ласка, розкажіть, що він сказав? Щось про мене?

Марія Тінс скинула на мене багатозначний погляд.

— Не лести собі, дівчино. Про тебе він сказав дуже мало. Але все було досить зрозуміло. Коли він завдав собі клопоту й спустився, моя донька знала, що він на твоєму боці. Ні, він звинуватив свою дружину в неправильному вихованні своїх дітей. Бачиш, значно розумніше критикувати її, ніж хвалити тебе.

— А він пояснив, що я... допомагала йому?

— Ні.

Я доклала зусиль, щоб мої почуття не видав вираз обличчя, але вже саме моє запитання все сказало.

— Але я розповіла їй, щойно він пішов, — додала Марія

Тінс. — Це ж безглуздя: ти крадькома тікаєш сюди, бережеш свої таємниці від неї у її ж домі, — вона говорила так, наче звинувачувала мене, але тоді пробурмотіла: — Я була про нього кращої думки, — господиня замовкла, ніби пошкодувала, що висловила так багато своїх думок.

— Що вона відповіла, коли ви їй це сказали?

— Не зраділа, звісно, але вона більше боїться його злості, — Марія Тінс завагалася. — Є ще одна причина, чому вона так переймається. Тепер я можу й тобі сказати. Вона знову носить дитину.

— Ще одну?! — вирвалося в мене. Я була здивована, що Катарина хотіла ще одну дитину, коли їм так бракувало грошей.

Марія Тінс насупилася.

— Пильнуй язика, дівчино.

— Вибачте, пані, — я відразу пошкодувала про свій вигук. Не мені належалося судити, якою великою мала б бути їхня сім'я. — Лікар уже приходив? — запитала, намагаючись згладити провину.

— Він не потрібен. Вона знає ознаки — немало через це пройшла. — На хвилю на обличчі Марії Тінс відбилися її думки — вона теж замислилася над такою великою кількістю дітей. А потім знову стала сувора. — Ти виконуй свої обов'язки, не потрапляй їй на очі, допомагай йому, але не виставляй це напоказ. Твоє місце тут не таке й надійне.

Я кивнула й опустила погляд на її гулясті долоні, що крутили люльку. Вона її запалила й пихнула на хвилю. А тоді пирхнула.

— Ніколи раніше не мали стільки клопоту з прислугою.
Милосердний Боже!

У неділю я віднесла гребінь назад до мами. Не розповідала їй, що сталося, просто сказала, що він був надто гарний для служниці.

Після неприємності з гребенем дещо змінилося для мене в цьому домі. Найбільшим здивуванням виявилось ставлення Катарини до мене. Я очікувала, що з нею стане навіть важче, ніж раніше: що вона почне загадувати більше роботи, сваритиме за кожної можливості, робитиме так, щоб я почувалася якомога неприємніше. Натомість вона, здавалося, боялася мене. Зняла ключ від майстерні з дорогоцінної зв'язки на поясі й повернула його Марії Тінс, і більше ніколи не замикала й не відмикала цих дверей. Залишила скриньку в майстерні й стала посилати свою матір по те, що було їй потрібно. Катарина уникала мене як могла. Щойно я це збагнула, то теж прагнула не потрапляти на її очі.

Вона нічого не сказала про мою денну роботу на горищі. Певно, Марія Тінс переконала її в тому, що моя допомога дасть змогу йому малювати більше й утримувати і майбутню дитину, й інших. Катарина взяла близько до серця його слова про виховання дітей, що було, зрештою, її основним обов'язком, і проводила з ними більше часу, ніж раніше. За заохочення Марії Тінс вона навіть почала вчити Мертъє і Лізбет читати та писати.

Марія Тінс була потайніша, але й вона змінила своє ставлення до мене, почавши виявляти більше поваги. Як і раніше, я була для неї прислуга, але вона вже не проганяла мене так легко, погорджуючи, як часом бувало з Таннеке. Я не виросла в її очах аж так, щоб вона питала мою думку, але завдяки їй я почувалася в цьому домі не такою осібною.

Я також здивувалася, коли ставлення Таннеке до мене пом'якшало. Думала, що їй подобається бути сердитою й мати на мене зуб, але, може, її це виснажило. Або, можливо, як тільки всі зрозуміли, що він взяв мій бік, їй здалося, що краще не виявляти до мене ворожості. Можливо, їм усім так здалося. Хай з якої причини, а вона перестала створювати мені додаткову роботу, розсипаючи їжу, бурчати на мене крізь зуби й скося зиркати на мене важкими поглядами. Вона не почала ставитися до мене дружньо, але працювати з нею стало легше.

Це було жорстоко, напевне, але я відчувала, що виграла в неї битву. Вона була старша й працювала в цьому домі довше за мене, але те, що він заступився за мене, важило значно більше за її відданість та досвід. Може, глибоко в душі вона й відчувала цю непошану, але прийняла поразку легше, ніж я очікувала. Насправді Таннеке була людиною простою, не любила складних шляхів. Найпростіше було мене прийняти.

Корнелія не змінилася, хоч її матір і почала більше за нею наглядати. Вона була Катаринина улюблениця, певно, через найбільшу схожість із нею за характером, тож та не надто прагнула її присмирити. Іноді вона дивилася на мене своїми світло-карими очима, нахиливши голову так, що її руді кучерики обрамляли обличчя, тоді я думала про презирливу посмішку, яку зауважила Мертъє на обличчі Корнелії, коли її били. І подумала знову, як і першого свого дня тут: з нею буде непросто.

Хоч я й не демонструвала цього відкрито, проте уникала

Корнелії так само, як і її матері. Я не хотіла її заохочувати. Заховала розбиту кахлю, найкращий мереживний комірць, що його зробила для мене мама, найгарнішу вишивану хусточку, щоб вона не могла їх використати проти мене.

Він не почав ставитися до мене інакше після okazії з гребенем. Коли я подякувала йому за те, що заступився за мене, він лише хитнув головою, ніби відганяючи муху, що гуділа над вухом.

Моє ставлення до нього змінилося. Я почувалася йому зобов'язаною. Я відчувала: якщо він попросив би мене щось зробити, не могла б відмовити. Я не знала, про що таке він міг мене попросити, від чого мені хотілося б відмовитися, та однак мені не подобалося становище, в якому я опинилася.

А ще я в ньому розчарувалася, хоч і не любила про це думати. Мені хотілося, щоб він сам розповів Катарині про мою допомогу, щоб показав, що не боїться їй признатися, що підтримує мене.

От чого мені хотілося.

Одного пообіддя всередині жовтня, коли картину з дружиною ван Руйвена було майже закінчено, Марія Тінс прийшла до нього в майстерню. Вона не могла не знати, що я працювала на горищі й чула її, та все одно говорила до нього відверто.

Вона запитала його, що він далі планує малювати. Не отримавши від нього відповіді, сказала:

— Ти маєш намалювати більшу картину, з більшою кількістю фігур, як робив раніше. Не ще одну жінку на самоті з її думками. Коли ван Руйвен прийде подивитися на свою картину, ти маєш запропонувати йому ще одну. Можливо, таку, що пасувала б до якоїсь, яку ти вже для нього намалював. Він згодиться, зазвичай згоджується. Й заплатить за неї більше.

Він і далі не відповідав.

— Наш борг зріс, — сказала вона напрямки. — Потрібні гроші.

— Він може вимагати, щоб вона була на картині, — мовив господар. Говорив стиснено, але я розчула його слова, хоча збагнула, що він мав на увазі, тільки пізніше.

— То й що?

— Ні. Цього не буде.

— Хвилюватимемося, коли це станеться, а не наперед.

Декілька днів потому ван Руйвен із дружиною прийшли подивитися на готову картину. Зранку ми з господарем підготували кімнату до їхнього візиту. Він відніс перли та скриньку Катарині, а я повернула на місце все інше

й розставила стільці. Він перемістив мольберт із картиною туди, де стояли декорації, й попросив мене відчинити всі віконниці.

Того ранку я допомагала Таннеке приготувати для них особливий обід. Я не думала, що мені доведеться їх бачити, й коли вони прийшли опівдні й зібралися в майстерні, саме Таннеке понесла їм вино. Однак, повернувшись, вона повідомила, що я маю допомогти їй подавати обід замість Мерт'є, яка вже була достатньо доросла, щоб сидіти за столом із ними.

— Моя господиня так вирішила, — додала вона.

Я здивувалася — останнього разу, коли вони оглядали картину, Марія Тінс намагалася тримати мене подалі від ван Руйвена. Однак я не сказала Таннеке про це.

— А ван Левенгук теж прийшов? — запитала я натомість. — Здається, я чула його голос у коридорі.

Таннеке неуважно кивнула. Вона скуштувала смаженого фазана.

— Непогано, — пробурмотіла. — Я нічим не гірша за кухарів ван Руйвена.

Доки вона була нагорі, я полила фазана жиром і посипала сіллю, яку Таннеке витрачала надто ощадливо.

Коли вони спустилися обідати й посідали, ми з Таннеке почали подавати страви. Катарина пильно дивилася на мене. Не вміючи добре приховувати своїх думок, вона злякалася, побачивши, що я прислужую біля столу.

І господар виглядав так, наче зламав зуб об камінь. Він холодно оглянув Марію Тінс, яка вдавала байдужість,

дивлячись на свою склянку з вином.

Однак ван Руйвен почав широко всміхатися.

— О, служниця з великими очима! — вигукнув він. — А я все думав, куди ти поділася. Як поживаєш, дівчинко моя?

— Дуже добре, дякую, пане, — пробурмотіла я, поклавши йому на тарілку шматок фазана й відійшовши якомога швидше. Однак не досить вправно — йому вдалося погладити рукою мене по стегну. Я відчувала той дотик на собі ще кілька хвилин.

Доки дружина ван Руйвена й Мертьє не звертали уваги, ван Левенгук помітив усе: Катаринин гнів, роздратування мого господаря, знизування Марії Тінс, руку ван Руйвена на моєму стегні. Коли я подавала йому обід, він вдивлявся в моє обличчя, ніби шукаючи відповіді, як проста служниця могла створювати стільки клопоту. Я була йому вдячна — в його погляді не було докору.

Таннеке теж завважила переполох, який я наробила, й цього разу допомогла. Ми й словом не перекинулися на кухні, але вона почала сама ходити до столу, щоб віднести підливу, долити вина, подати ще їжі, доки я займалася кухонними справами. Мені довелося повернутися лише раз, коли ми обидві повинні були вже прибрати тарілки. Таннеке відразу пішла до ван Руйвена, а я пішла забирати посуд з іншого кінця стола. Ван Руйвен невідривно дивився на мене.

І господар теж.

Я намагалася не зважати на нього, натомість прислухаючись до Марії Тінс. Вона обговорювала наступну

картину.

— Вам сподобалася картина про навчання музиці, правда ж? — сказала. — Чому не доповнити її іншою картиною з музичною тематикою? Після навчання, концерт, може, більше персонажів, троє чи четверо музикантів, слухачі.

— Без слухачів, — перервав мій господар. — Я не малюю слухачів.

Марія Тінс скептично на нього глянула.

— Ну-ну, — добродушно втрутився ван Левенгук, — звісно, слухачі не такі цікаві, як самі музики.

Я раділа, що він захистив мого господаря.

— Мені байдуже до слухачів, — втрутився ван Руйвен, — але хотілося б самому бути на картині. Я гратиму на лютні, — за хвилику він додав: — хочу, щоб вона була теж.

Мені не треба було дивитися, аби знати, що вказав він на мене.

Таннеке легенько кивнула мені головою у бік кухні, і я зникла з кількома тарілками, залишивши її забирати решту. Я хотіла глянути на господаря, але не наважилася. Коли я йшла, Катарина мовила весело:

— Яка чудова ідея! Як на картині з вами та служницею в червоній сукні. Пам'ятаєте її?

У неділю мама заговорила до мене, коли ми були в кухні самі. Батько сидів надворі під пізньожовтневим сонцем, доки ми готували вечерю.

— Ти знаєш, що я не слухаю ринкових пліток, — почала вона, — але коли згадують ім'я моєї доньки, то важко не слухати.

Я відразу подумала про молодшого Пітера. Те, що ми робили в провулку, не вартувало пліткування — я на цьому наполягала.

— Не розумію, про що ви, мамо, — відповіла я чесно.

Кутики її губ напружилися.

— Кажуть, що твій господар збирається тебе малювати, — здавалося, її уста стиснулися від самих цих слів.

Я припинила помішувати в горщику страву, за якою наглядала.

— Хто це сказав?

Мама зітхнула, змушена, попри нехіть, переказувати випадково почуту плітку.

— Одна жінка, що продає яблука.

Не почувши від мене відповіді, вона сприйняла мою мовчанку як підтвердження найгіршого.

— Чому ти не сказала мені про це, Гріт?

— Мамо, я сама цього ще не чула. Мені ніхто нічого не сказав!

Вона мені не повірила.

— Це правда, — наполягла я. — Ні господар нічого не

казав, ні Марія Тінс. Я просто наводжу лад у його майстерні. Тільки такий стосунок я маю до його картин, — я так і не розповіла їй про свою роботу на горищі. — Як ти можеш вірити якійсь старій, що продає яблука, а не мені?

— Коли про когось пліткують на ринку, то зазвичай на це є причина, навіть якщо й не зовсім та, яку називають.

Мама вийшла з кухні покликати батька. Того дня про це більше нічого не говорили, але я почала побоюватися, що вона могла мати слухність — я буду остання, хто дізнається про це.

Наступного дня у м'ясній залі я вирішила запитати Пітера-старшого про цю чутку. Я не наважувалася говорити про це з молодшим Пітером. Якщо моя мама чула плітку, то, значить, і він також. Я знала, що йому це не сподобається. Хоч він ніколи цього й не казав, та я підозрювала, що він ревнував до мого господаря.

Пітера-молодшого не було за яткою. Мені не довелося довго чекати, бо Пітер-старший сам до мене заговорив.

— А що це я чув? — посміхнувся він, коли я підійшла. — Намалюють тебе на картині, еге? Скоро станеш надто пишна для мого сина. Через тебе він пішов на ринок худоби як у воду опущений.

— Розкажіть мені, що ви чули.

— Що, слухаєш і все не наслухаєшся? — він заговорив голосніше. — Може, мені скласти гарну оповідку й усім розповідати?

— Тс-с, — зацитькала я на нього. Я відчувала за цією бравадою його злість на мене. — Просто скажіть мені, що ви

чули.

Пітер-старший стишив голос.

— Тільки що кухарка ван Руйвенів казала, що ти позуватимеш її господареві для картини.

— Я нічого про це не знаю, — заявила твердо, знаючи, що ці слова, як і мою маму, мало його переконали.

Пітер-старший взяв пригорщу свинячих нирок.

— Не мені ти маєш це казати, — вимовив він, зважуючи їх у руці.

Я почекала кілька днів, перш ніж заговорила до Марії Тінс. Хотіла побачити, чи хтось мені про це розповість. Одного пообіддя, коли Катарина спала, а Мертъє повела дівчат на ринок худоби, я знайшла її в кімнаті з розп'яттям. Таннеке в кухні шила й наглядала за Йоганесом та Францискусом.

— Можна з вами поговорити, пані? — запитала я стиха.

— Що таке, дівчино? — вона запалила люльку й дивилася на мене крізь дим. — Знову халепа? — її голос звучав втомлено.

— Не знаю, пані. Але я чула дещо дивне.

— Значить, ми всі чули дещо дивне.

— Я чула, що... що мене будуть малювати. З ван Руйвеном.

Марія Тінс пирхнула.

— Так, це й справді дивно. Це на ринку таке говорять, еге ж?

Я кивнула.

Вона відхилилася назад й пахкнула люлькою.

— Скажи-но, а що ти думаєш про те, щоб бути намальованою на такій картині?

Я не знала, що відповісти.

— Що я думаю, пані? — перепитала я тупо.

— Декого і я не подумала б про таке питати. Таннеке, наприклад. Коли він її малював, вона стояла і з радісним виглядом місяцями лила молоко без жодної думки в голові, благослови її Господь. Але ти — ні, в тебе в голові повно думок, які ти маєш, але не висловлюєш. Мені цікаво, що то за думки?

Я сказала єдину розумну річ, яку, знала, вона зрозуміє.

— Мені не хотілося б позувати з ван Руйвенем, пані. Навряд чи його наміри благородні.

Мої слова прозвучали ніяково.

— Стосовно дівчат його наміри ніколи не бувають благородними.

Я схвильовано витерла долоні об фартух.

— Здається, ти маєш захисника, що боронить твою честь, — продовжила вона. — Мій зять має не більше охоти малювати тебе з ван Руйвенем, ніж ти — позувати з ним.

Я й не намагалася приховати полегшення.

— Але, — попередила Марія Тінс, — ван Руйвен — його меценат, заможний і впливовий чоловік. Ми не можемо собі дозволити його образити.

— Що ви йому скажете, пані?

— Я ще досі намагаюся це вирішити. А тимчасом ти маєш потерпіти плітки. Не відповідай на них — нам не треба, щоб ван Руйвен почув на ринку, що ти відмовляєшся з ним

позувати.

Напевно, я мала стривожений вигляд.

— Не хвилюйся, дівчино, — буркнула Марія Тінс, постукуючи люлькою по столу, щоб підпушити попіл. — Ми про це подбаємо. А ти затаїся, виконуй свою роботу й нікому ні слова.

— Так, пані.

Однак одній людині я розповіла. Відчувала, що повинна.

Уникати Пітера-молодшого було досить легко — на ринку худоби весь той тиждень проводили торги — продавали тварин, що все літо й осінь нагулювали жир по селах і тепер, перед самим початком зими, їх привели на забій. Пітер ходив на торги щодня.

Того пообіддя, після розмови з Марією Тінс, я вислизнула пошукати його на ринку, просто за поворотом із Авде Лангендейк. В обід там було тихіше, ніж уранці, коли відбувалися самі торги. На той час багатьох тварин господарі вже забрали, й чоловіки стояли собі під деревами, що обрамляли ринок, рахуючи гроші та обговорюючи продажі. Листя з дерев пожовтіло й опало, змішавшись із гноем і сечею, запах яких я відчула ще задовго до того, як підійшла до ринку.

Пітер-молодший сидів з якимось чоловіком у дворику однієї із корчем на площі за кухлем пива. Заглиблений у розмову, він не побачив мене, коли я мовчки стала поруч із його столом. А його співрозмовник підвів очі, штовхнувши Пітера ліктем.

— Я хотіла б поговорити з тобою хвилинку, — сказала я,

не давши Пітерові змоги навіть здивуватися.

Його співрозмовник відразу підскочив і запропонував мені стілець.

— Пройдімося? — я вказала рукою на майдан.

— Звісно, — відповів Пітер. Він кивнув своєму товаришеві й пішов за мною через вулицю. За його обличчям не можна було зрозуміти, чи він зрадив моїй появі.

— Як сьогодні пройшли торги? — запитала ніяково. Мені ніколи добре не вдавалися буденні розмови.

Пітер знизав плечима. Узяв мене за лікоть, щоб обвести навколо купи гною, а тоді відпустив.

Я здалася.

— На ринку ходять про мене чутки, — сказала напрямки.

— На ринку про всіх час від часу ходять чутки, — відповів він нейтрально.

— Те, що кажуть, — неправда. Я не позуватиму для картини разом із ван Руйвенем.

— Ти подобаєшся йому. Мені батько сказав.

— Але я не буду з ним позувати.

— Він дуже впливовий.

— Ти маєш вірити мені, Пітере.

— Він дуже впливовий, — повторив, — а ти — проста служниця. Як думаєш, хто виграє цю партію в карти?

— Ти думаєш, я буду як служниця в червоній сукні.

— Тільки якщо питимеш його вино, — Пітер спокійно на мене дивився.

— Господар не хоче малювати мене з ван Руйвенем, — сказала я неохоче за хвилю. Мені не хотілося його згадувати.

— Це добре. Я теж не хочу, щоб він тебе малював.

Я зупинилася і замружилась. Через неприємний тваринний запах мені почало паморочитися.

— Ти от-от потрапиш у капкан там, де не мала б і ходити, Гріт, — сказав Пітер лагідніше. — Їхній світ — це не твій світ.

Я розплющила очі й ступила від нього крок назад.

— Я прийшла сюди пояснити, що плітки брехливі, а не тому, щоб ти мене звинувачував. Тепер мені шкода, що завдала собі клопоту.

— Не кажи так. Я тобі вірю, — він зітхнув. — Але ти маєш мало впливу на свою долю. Ти ж, певно, сама це розумієш?

Не отримавши від мене відповіді, він додав:

— Якщо твій господар хотів би намалювати тебе з ван Руйвеном, невже ти справді думаєш, що могла б відмовитися?

То було питання, яке я ставила сама собі й не знаходила відповіді.

— Дякую, що нагадав, яка я безпомічна, — відповіла дошкульно.

— Зі мною не будеш. Ми матимемо свою справу, зароблятимемо собі гроші, самі керуватимемо своїм життям. Хіба тобі цього не хочеться?

Я подивилася на нього, в його ясні сині очі, на його світлі кучері, палке обличчя. Навіть сумніватися було дурістю з мого боку.

— Я прийшла сюди не для того, щоб про це говорити. Я ще надто юна, — скористалася старою відмовкою. Одного разу я стану для неї надто доросла.

— Ніколи не знаю, що в твоїй голові, Гріт, — спробував він знову. — Ти така спокійна й мовчазна, ніколи не розповідаєш, що думаєш. Але ж у твоїй душі щось відбувається. Іноді це бачу, бачу по очах.

Я пригладила очіпок і перевірила, чи не вибилися з-під нього пасма волосся.

— Все, що я хотіла сказати — мене не малюватимуть, — повторила я, ігноруючи його слова. — Марія Тінс мені пообіцяла. Але ти нікому не кажи. Якщо хтось щось розповідатиме тобі про мене на ринку, нічого не відповідай. Не намагайся мене захистити. Інакше ван Руйвен дізнається й твої слова діятимуть проти нас.

Пітер сумно всміхнувся й кóпнув жмуток брудної соломи.

Він не завжди буде такий розважливий, подумалось мені. Одного дня Пітер здасться.

Щоб нагородити його за розважливість, я дозволила йому повести мене в закуток між двома будинками трохи далі від ринку й провести руками вздовж мого тіла, затримавшись на вигинах. Я намагалася отримати з цього втіху, але мене досі нудило від тваринного запаху.

Хай там що я сказала Пітерові-молодшому, мене не заспокоїла обіцянка Марії Тінс зробити все можливе, щоб не довелося мене малювати. Вона була жінка сувора, мала чуття у комерційних справах і певність у своєму статусі, але не для ван Руйвена. Я не знала, як вона могла відмовити йому в побажаннях. Хотів мати картину, на якій його дружина дивилася б на художника — і господар її намалював. Він

хотів картину зі служницею в червоній сукні — й отримав її.
Якщо він хотів мене, то чому б йому було мене не мати?

Одного дня трое чоловіків, яких я раніше не зустрічала, привезли клавесин, надійно прив'язаний до возика. Хлопець, що йшов за ними, ніс віолончель, більшу за нього. Ці інструменти належали не ван Руйвеніві, одному з його родичів, що любив музику. Всі, хто був у будинку, зібралися подивитися, як чоловіки з усієї сили старалися підняти ці інструменти крутими сходами. Корнелія стояла якраз біля першої сходинки — якби вони впустили інструмент, то він упав би просто на неї. Я хотіла простягнути руку й відсмикнути її набік, і якщо б то була будь-яка інша дитина, я не вагалася б. Натомість я не поворухнулася. Зрештою, Катарина наполягла на тому, щоб Корнелія відійшла у безпечніше місце.

Піднявшись сходами, вони, за вказівками, занесли інструменти до майстерні. Коли чоловіки пішли, він покликав Катарину. Марія Тінс пішла нагору за нею. Через хвилю ми почули гру на клавесині. Дівчата сиділи на сходах, доки ми з Таннеке стояли в коридорі й слухали.

— Це моя господиня грає чи твоя? — запитала я Таннеке. На жодну з них це не було схоже, тож я подумала, що, певно, то він грав і просто хотів, щоб Катарина його послухала.

— Це молода господиня, звісно, — прошипіла Таннеке. — Інакше чому б він просив її піднятися нагору? Молода господиня дуже добре грає. Навчилася в дитинстві. Але коли моя господиня і її чоловік розійшлися, то він залишив собі клавесин. Хіба ти ніколи не чула, як молода господиня бідкалася, що не може собі дозволити інструмент?

— Ні, — я хвилю подумала. — Як думаєш, він малюватиме її? Для тієї картини з ван Руйвеном? — певно, Таннеке чула плітки на ринку, але нічого мені не переказувала.

— Ой, та господар ніколи її не малює. Вона не здатна сидіти й не рухатися!

Упродовж наступних кількох днів він пересунув стіл та стільці на місце для декорацій і підняв покришку від клавесина, на якій був намальований пейзаж із каменями, деревами й небом. Він розстелив на столі на передньому плані скатертину й поставив під ним віолончель.

Одного дня Марія Тінс покликала мене до кімнати з розп'яттям.

— Послухай, дівчино, — сказала вона. — Я хочу, щоб цього пообіддя ти залагодила певні справи для мене. Маєш сходити до аптекаря по квітки бузини й васильків — тепер, коли знову стало холодно, у Францискуса кашель. А тоді підеш до старої Марії-прядильниці по дрібку вовни, саме стільки, щоб вистачило на комір для Алейдіс. Ти зауважила, що її комірець розпускається? — вона замовкла, ніби рахуючи, скільки часу в мене все це забере. — А тоді сходи додому до Яна Маєрса й запитай, коли його брат має приїхати до Делфта. Він живе біля Рітвельдської вежі. Це близько до твоїх батьків, еге? Можеш забігти до них у гості.

Раніше Марія Тінс ніколи, крім неділі, не дозволяла мені відвідувати батьків. А тоді я здогадалася.

— А ван Руйвен прийде сьогодні, пані?

— Не потрапляй йому на очі, — відповіла вона хмурно. —

Найкраще якщо тебе взагалі тут не буде. Тоді якщо він запитає, де ти, ми можемо сказати, що пішла у справах.

Якусь мить мені хотілося розсміятися. Перед ван Руйвенем ми всі — навіть Марія Тінс — ходили навшпиньки.

Того пообіддя мама здивувалася моєму приходу. На щастя, у них гостювала сусідка, тож вона не могла детально мене порозпитувати. А батькові не було так цікаво. Відтоді, як я пішла з дому, як померла Агнес, він дуже змінився. Йому більше не було аж так цікаво знати про довколишній світ і він рідко розпитував мене про події на Авде Лангендейк чи на ринку. Лише картини й досі його цікавили.

— Мамо, — повідомила я, коли ми сиділи біля вогню, — господар починає ту картину, про яку ти запитувала. Сьогодні прийшов ван Руйвен й облаштовує для неї декорації. Всі, хто має бути на картині, зараз там.

Наша сусідка, світлоока немолода жінка, що любила ринкові балачки, глянула на мене так, наче я щойно поставила перед нею смаженого каплуна. Мама насупилася — вона знала, чого я прагнула досягнути.

Ну ось, подумала я. Це покладе край пліткам.

Того вечора він був сам не свій. Я чула, як він гиркнув на Марію Тінс за вечерею, а пізніше пішов із дому й повернувся, пропахлий шинком. Я саме підіймалася спати, коли він увійшов. Глянув на мене, його обличчя було втомлене й червоне, з виразом не злості, а втоми, як у чоловіка, який щойно побачив купу дерева, що його належить порубати на дрова, чи служниці перед горою неவிפרаної білизни.

Наступного ранку майстерня наштотхувала на думку про те, що відбувалося попереднього пообіддя. Було поставлено два стільці: один біля клавесина, а інший — спинкою до художника. На стільці лежала лютня, а на столі, ліворуч, — скрипка. Віолончель і досі стояла в тіні під столом. Із облаштування було важко зрозуміти, скількох людей він зобразить на картині.

Пізніше Мертъє розповіла мені, що ван Руйвен приходив зі своєю сестрою і однією із дочок.

— Скільки дочці років? — не змогла я стриматися, щоб не запитати.

— Думаю, сімнадцять.

Мого віку.

Декілька днів потому вони знову завітали. Марія Тінс відправила мене владнати ще деякі справи й наказала ранок провести деінде. Мені хотілося нагадати їй, що я не можу йти з дому щоразу, як вони приходять позувати — ставало надто холодно для прогулянок на вулиці, та й було забагато роботи. Але я нічого не відповіла. Не могла цього пояснити, але відчувала, що скоро щось зміниться. Просто не знала, як

саме.

Я не могла знову піти до батьків — вони подумали б, що щось негаразд, а пояснювати їм, що це не так, змусило б їх думати, що відбувалося щось навіть гірше. Натомість я пішла на фабрику до Франса. Ми не бачилися відтоді, як він розпитував про цінності в домі, де я працювала. Його питання мене розізлили, то ж я досі й не намагалася знайти час, щоб відвідати його.

Жінка на воротах не впізнала мене. Коли я попросилася побачитися з Франсом, вона стелула плечима й відступила вбік, зникла, не показавши мені, куди йти. Я увійшла до низької будівлі, де на лавках за довгими столами сиділи хлопці Франсового віку й розмальовували кахлі. Вони працювали над простими малюнками, що й близько не мали елегантного стилю тих кахлів, які робив мій батько. Багато з них навіть не малювали основні фігури, а тільки віньєтки на кутиках кахлів, листя й закрутки, залишаючи порожню серединку, яку заповнить уміліший художник.

Коли вони мене побачили, то почали різко хором свистіти, так, що мені захотілося затулити вуха. Я підійшла до найближчого хлопця й запитала, де мій брат. Він розчервонівся й опустив голову. Хоч моя поява й стала приємною розвагою, ніхто не відповів на моє запитання.

Я знайшла іншу будівлю, меншу й гарячішу, в якій стояла піч. Франс там був сам, голий до пояса, з нього стікав піт, а обличчя було зажурене. На його руках і грудях випиналися м'язи. Він ставав чоловіком.

На його зап'ястках і руках було намотано стебновану

тканину, через що він виглядав незграбним, але коли витягав таці з кахлями із печі, то вміло нею користався, щоб не обпектися. Я боялася його покликати, бо він міг би злякатися й впустити тацю. Але він зауважив мене ще до того, як я заговорила, й відразу поставив тацю, яку тримав.

— Гріт, що ти тут робиш? Щось негаразд із матір'ю чи батьком?

— Ні, ні, з ними все добре. Просто прийшла побачитися.

— Он як.

Франс зняв тканину зі своїх рук, витер обличчя ганчіркою і ковтнув пива з кухля. Він обіперся на стіну й покрутив плечима так, як це роблять чоловіки, що закінчили розвантажувати човен і тепер розслабляють м'язи й потягуються. Ніколи раніше я не бачила, щоб він так робив.

— Ти й досі працюєш біля печі? Вони не дали тобі якоїсь іншої роботи? Лакування чи малювання, як тим хлопцям в іншій будівлі?

Він стенув плечима.

— Але ж ті хлопці одного з тобою віку. Хіба ти не мав би... — побачивши вираз його обличчя, я не змогла закінчити речення.

— Це покарання, — сказав він тихо.

— Чому? Покарання за що?

Франс не відповів.

— Франсе, ти мусиш мені сказати, інакше я розповім батькам, що ти вскочив у халепу.

— Я не вскочив у халепу, — відказав він швидко. —

Я просто розізлив власника, оце й усе.

— Як?

— Я зробив дещо, що не сподобалося його дружині.

— Що саме?

Франс завагався.

— Це вона все почала, — сказав він м'яко. — Вона виявила зацікавленість, розумієш. А коли і я виявив, то вона розповіла чоловікові. Він не прогнав мене, бо батько — його товариш. Отож я біля печі, доки він не змилюється.

— Франсе! Як ти міг бути таким дурним! Ти ж знаєш, що вона не для таких, як ти. Ризикувати своїм місцем тут заради такого?

— Ти не розумієш, як це, — пробурмотів Франс, — працювати тут: виснажливо, нудно. А так я мав щось, чим розважився в думках, оце й усе. Ти не маєш права судити, ти, що маєш м'ясника, за якого вийдеш заміж і житимеш як у Бога за пазухою. Легко тобі казати, яким має бути моє життя, коли все, що я бачу, — нескінченні кахлі та довгі дні. Чому б мені й не помилуватися гарненьким личком, коли бачу його?

Я хотіла заперечити, сказати, як його розумію. Вночі мені часом снилися гори невираної білизни, що не зменшувалися, хай скільки я відтирала плями, кип'ятила й прасувала.

— Жінка на воротах — то вона? — запитала я натомість.

Франс стенив плечима й знову відпив пива. Я згадала її кислий вираз і подумала, як таке обличчя могло його спокусити.

— Менше з тим, а чому ти тут? — запитав він. Хіба ти не маєш бути на куті папістів?

Я підготувала причину про свій прихід, ніби то одна справа привела мене в цю частину Делфта. Але мені було так шкода свого брата, що й сама незчулася, як розповіла йому все про ван Руйвена й картину. Довіритися йому було для мене полегшенням.

Він уважно вислухав, а коли я закінчила, промовив:

— Бачиш, ми з тобою не такі вже й різні, якщо говорити про увагу, яку дістаємо від тих, хто вище за нас.

— Але ж я не відповідала ван Руйвеніві, й не маю найменшого наміру.

— Я кажу не про ван Руйвена, — відказав Франс, раптово лукаво глянувши. — Ні, не про нього. Я кажу про твого господаря.

— А до чого тут мій господар? — вигукнула я.

Франс усміхнувся.

— Годі, Гріт, не нервуйся.

— Припини! Що ти таке кажеш? Він ніколи...

— Йому й не треба. Все зрозуміло з твого обличчя. Ти його жадаєш. Можеш приховувати це від наших батьків і того свого м'ясника, але від мене не приховаєш. Я тебе краще за них знаю.

Це правда. Він справді знав мене краще.

Я розтулила рота, але не змогла видушити з себе ні слова.

Хоча надворі стояв грудень і холодна погода, я йшла так швидко й так хвилювалася через Франса, що повернула на кут папістів раніше, ніж повинна була прийти. Мені стало гаряче, тож я почала послаблювати свою хустку, щоб охолодити обличчя. Йдучи до Авде Лангендейк, я побачила ван Руйвена й свого господаря, які простували мені назустріч. Я нахилила голову й перейшла дорогу, щоб пройти повз них з боку мого господаря, а не ван Руйвена, але цим тільки привернула його увагу до себе. Він спинився, змушуючи мого господаря зупинитися разом із ним.

— Твоя служниця з великими очима, — вигукнув він, повертаючись до мене. — Мені сказали, що ти не вдома. Здається, ти мене уникаєш. Як тебе звати, дівчинко моя?

— Гріт, пане, — я не відривала погляду від черевиків свого господаря. Вони були чорні й блискучі — раніше того дня Мертьє під моїм керівництвом їх налощила.

— То що, Гріт, ти мене уникаєш?

— Ні, пане. Я виконувала доручення, — показала купу речей, які наказала мені купити Марія Тінс, і з чим я упоралася ще до відвідин Франса.

— Що ж, сподіваюся більше з тобою бачитися.

— Так, пане.

За чоловіками стояли дві жінки. Я зиркнула на їхні обличчя й здогадалась, що вони були ті донька та сестра, які позували для картини. Донька мене розглядала.

— Сподіваюся, ти не забув своєї обіцянки, — звернувся ван Руйвен до мого господаря.

Господар смикнув головою, наче маріонетка.

— Ні, — відповів він за мить.

— Добре. Я сподіваюся, що ти це почнеш до нашого наступного візиту, — від усмішки ван Руйвена моїм тілом пробігли дрижаки.

Залягла тривала мовчанка. Я глянула на господаря. Він докладав зусиль, щоб здаватися спокійним, але я знала, що він сердився.

— Так, — відповів він нарешті, не відриваючи погляду від будинку навпроти. На мене він не подивився.

Я не зрозуміла тієї розмови на вулиці, але знала, що вона стосувалася мене. Наступного дня я дізналася, як саме.

Зранку він попросив мене прийти в обід. Я вирішила, що він хотів, аби я попрацювала з фарбами, адже він починав картину з концертом. Коли увійшла до майстерні, його там не було. Я відразу піднялася на горище. Стіл для розмелювання стояв порожній — нічого для мене він не виклав. Спустилася назад драбиною, почуваячись недотепою.

Він увійшов, а я стояла в майстерні й дивилася у вікно.

— Сядь, будь ласка, Гріт, — сказав він, повернувшись до мене спиною.

Я сіла на стілець поряд із клавесином. До нього не доторкнулася — ніколи не чіпала інструментів, хіба коли витирала з них порошок. Чекаючи, розглядала картини, які він повісив на задній стіні, що буде частиною картини з концертом. Зліва висів пейзаж, праворуч — картина з трьома людьми: жінкою, що грала на лютні, вбрана

в сукню з глибоким декольте; паном, який її обійняв; і старою. Чоловік купував послуги молодої, а стара жінка простягнула руку, щоб узяти монету, яку він давав. За його словами, ця картина, що належала Марії Тінс, називалась «Звідниця».

— Не на той стілець, — він відвернувся від вікна. — На ньому сидить донька ван Руйвена.

На якому мала б сидіти я, подумалось мені, якби позувала для картини.

Він узяв ще один стілець із лев'ячими головами й поставив близько до мольберта, але боком, повернувши його до вікна.

— Сядь тут.

— А навіщо, пане? — запитала я, сідаючи.

Я сторопіла: ми ніколи не сиділи разом. І здригнулася, хоча в кімнаті не було холодно.

— Нічого не кажи, — він відчинив віконницю, так що світло падало просто на моє обличчя. — Дивись у шибу.

Господар сів на свій стілець біля мольберта.

Я глянула на Нову церкву й глитнула. Я відчувала, як напружується моє підборіддя й збільшуються очі.

— Глянь на мене.

Я озирнулася й глянула на нього з-за лівого плеча.

Ми ззирнулися. Я більше ні про що не могла думати, крім того, що його очі були сірі, мов внутрішня поверхня устричної мушлі.

Здавалося, він чогось чекав. Моє обличчя стало напружуватися від страху, що я робила не те, чого він від

мене хотів.

— Гріт, — промовив він м'яко. Більше йому нічого не треба було говорити. Мої очі наповнилися непролитими слізьми. Тепер я знала.

— Отак. Не ворущися.

Він збирався мене намалювати.

1666

— Ти пахнеш лляною олією.

Батьків голос звучав спантеличено. Він не вірив, що лише прибирання майстерні художника залишить запах на моєму одязі, шкірі, волоссі. І мав слухність. Ніби здогадався, що тепер я спала в кімнаті, де стояла олія, що годинами позувала й вбирала в себе запах. Він здогадався, але все ж не міг цього висловити. Сліпота забрала в нього впевненість, тож тепер він не довіряв своїм думкам.

Рік тому я могла б спробувати йому допомогти, припустила б те, що він думав, підштовхнула б його висловитися. Однак тепер я просто мовчки дивилася на його борсання, ніби на жука, який упав на спину й не може перевернутися.

Мама теж здогадалася, хоча й сама не знала, про що саме. Іноді я не могла з нею презирнутися. А коли мені таки це вдавалося, в її погляді була загадка із затаєного гніву, цікавості й образи. Вона намагалася зрозуміти, що сталося з її донькою.

Я звикла до запаху лляної олії. Навіть тримала невеличку пляшечку поряд із ліжком. Щоранку, одягаючись, я підносила її до вікна, щоб помилуватися кольором — лимонного соку з краплею олив'яного жовтого.

Я тепер ношу цей колір, хотілося мені сказати. Він мене малює в цьому кольорі.

Натомість, щоб відволікти батька від запаху, я описала іншу картину, над якою працював мій господар.

— Молода жінка сидить за клавесином і грає. Вона вбрана у жовтий з чорним корсет — такий самий, як

і в дочки пекаря на її портреті, — білу атласну спідницю й має білі стрічки у волоссі. Біля вигину клавесина стоїть інша жінка, що тримає ноти та співає. На ній зелена накидка, прикрашена хутром, і синя сукня. Поміж жінками — чоловік, що сидить спиною до нас...

— Ван Руйвен, — перебив батько.

— Так, ван Руйвен. Ми бачимо тільки його спину, волосся й одну руку на шії лютні.

— Він погано грає на лютні, — поспішив додати батько.

— Дуже погано. Тому він сидить до нас спиною — аби не було видно, що він навіть не вміє лютню правильно тримати.

Повернувшись до доброго гумору, батько пирхнув. Йому завжди було приємно чути, що багатій може бути поганим музикантом.

Не завжди було легко повернути його добрий гумор. Неділі, які я проводила з батьками, стали такі неприємні, що я почала радіти тим годинам, коли з нами обідав Пітер-молодший. Певно, він спостеріг стривожені погляди, якими окидала мене мати, батькові роздратовані коментарі, ніякове мовчання, таке не притаманне розмовам між батьками та дітьми. Він ніколи нічого про них не говорив, жодного разу не здригнувся, не втуплював погляд, і сам не ставав мовчазним. Натомість він лагідно піддражнював батька, хвалив маму й усміхався мені.

Пітер не запитав, чому від мене пахне лляною олією. Здавалося, його не хвилювало, що я могла приховувати. Він вирішив мені довіряти.

Він був добрий чоловік.

Однак я не могла себе переборювати — завжди дивилася, чи в нього під нігтями була кров.

Він мав би вимочувати руки у воді зі сіллю, подумалося мені. Колись я про це скажу.

Він був добрий чоловік, але ставав нетерплячим. Пітер не казав цього, але іноді, в неділі, у провулку за Рітвельдським каналом я відчувала нетерплячість у його долонях. Він стискав мої стегна палкіше, ніж слід, пригортав мене до себе так, що я аж приклеювалася до його паху й відчувала його збудження, навіть під багатьма шарами одягу. Було так холодно, що ми не доторкалися до шкіри — лише вигинів, тканини й нечітких обрисів наших кінцівок.

Пітерові дотики не завжди викликали в мене огиду. Іноді, коли я дивилася через його плече на небо й знаходила в хмарі інші кольори, крім білого, або думала про розмелювання олив'яних білил чи масикоту, мої груди й живіт тремтіли, і я притискалася до нього. Йому завжди було приємно, коли я відзивалася. Він наче не звертав уваги, що я старалася не дивитися на його обличчя й руки.

Тієї неділі, коли відбулася розмова про ляну олію й мої батьки були такі стривожені й нещасні, Пітер пізніше повів мене у провулок. Там він почав через сукню мацати мої груди й смикати пипки. А тоді раптом зупинився, лукаво глянув на мене й провів руками вгору по плечах, по шиї. Перш ніж я змогла його зупинити, його руки були вже під моїм очіпком, у волоссі.

Я вхопилася за очіпок обома руками.

— Ні!

Пітер усміхнувся до мене, його очі потьмяніли, так, наче він надто довго дивився на сонце. Йому вдалося висмикнути пасемко мого волосся, й тепер він перебирав його пальцями.

— Скоро, одного дня, Гріт, я все це побачу. Ти не завжди будеш для мене загадкою, — він опустил руку на низ мого живота й натиснув. — Наступного місяця тобі виповниться вісімнадцять. Тоді поговорю із твоїм батьком.

Я ступила крок від нього — почувалася так, ніби була в темній, гарячій кімнаті й не мала чим дихати.

— Я ще така юна. Надто юна для цього.

Пітер знизив плечима.

— Не всі чекають, доки подорослішають. І — я потрібен твоїй сім'ї.

То було вперше, коли він згадав про бідність моїх батьків та їхню залежність від нього — залежність, яка стала і моєю. Через неї вони радо приймали від нього в дарунок м'ясо й дозволяли мені стояти з ним у провулку щонеділі.

Я насупилася. Не любила, коли мені нагадували про його владу над нами.

Пітер відчув, що дарма це сказав. Щоб загладити провину, він заховав пасмо мого волосся назад під очіпок, а тоді доторкнувся до моєї щоки.

— Я зроблю тебе щасливою, Гріт, — сказав. — Обіцяю.

Коли він пішов, я, незважаючи на холод, вирішила пройтися уздовж каналу. Крига потріскалася, так що ним уже могли ходити човни, але на поверхні води знов

утворилася тонка кірка. В дитинстві ми з Франсом й Агнес кидали камінці, розбиваючи тонкий лід, аж доки кожен шматок срібла не зникав під водою. Здавалося, що це було так давно.

Місяць тому він попросив мене піднятися до нього в майстерню.

— Я буду на горищі, — повідомила я всім, хто був присутній у кімнаті того пообіддя.

Таннеке не відвела погляду від шиття.

— Докинь трохи дров у вогонь, перш ніж піти, — розпорядилася вона.

Дівчатка працювали над мереживом під наглядом Мерт'є і Марії Тінс. Лізбет мала терплячість і гнучкі пальці, їй мереживо добре вдавалося, Алейдіс була ще надто юна, щоб справлятися з делікатним плетінням, а Корнелія — надто нетерпелива. Кіт сидів біля ніг Корнелії, поруч із комином, й коли-не-коли дівчинка нахилялася й смикала шматком нитки, щоб звірик хапав його лапами. Втім, певно, вона сподівалася, що кіт зажене кігті в її мереживо й розірве його.

Доклавши дров, я обійшла Йоганеса, що грався накривкою, сидячи на холодних кухонних кахлях. Потім він з усієї сили її кинув, і вона поскакала просто у вогонь. Він заплакав, Корнелія зайшлася сміхом, а Мерт'є почала щипцями діставати іграшку з полум'я.

— Цитьте, не розбудіть Катарину й Франциска, — попередила дітей Марія Тінс. Вони її не чули.

Я тихцем пішла, рада втекти від шуму, навіть коли в майстерні буде дуже холодно.

Двері майстерні було зачинено. Підійшовши, я стиснула губи, пригладила брови, провела пальцями по щоках

і підборіддю, ніби щупала яблуко, щоб перевірити, чи воно тверде. Постояла, вагаючись, перед важкими дерев'яними дверима, а тоді легенько постукала. Відповіді не було, хоч я й знала напевно, що він там — він на мене чекав.

Стояв перший день нового року. Він наніс ґрунтовий шар фарби на мій портрет ще місяць тому, але відтоді нічого не додав: ні червонуватих позначок на місці форм, ні хибних, ані справжніх кольорів, ні відблисків світла. Полотно стояло порожнє, жовтувато-біле. Я бачила його щоранку, коли наводила лад.

Я постукала голосніше.

Коли двері відчинилися, він був насуплений, не дивився мені у вічі.

— Не треба стукати, Гріт, просто заходь тихенько, — сказав він, повертаючись до мольберта, де порожнє полотно чекало на фарби.

Я м'яко зачинила за собою двері, втишивши шум, який створювали діти внизу, й ступила на середину кімнати. Тепер, коли нарешті настав час, я була дивовижно спокійна.

— Ви мене кликали, пане.

— Так. Стань отам, — він вказав на кут, у якому малював іншу жінку. Там стояв стіл, що його він використовував під картину з концертом, але забрав з нього всі музичні інструменти. Він подав мені лист. — Читай.

Я розгорнула листок паперу й схилила над ним голову, хвилюючись, чи він добачить, що я лише вдаю, ніби читаю незнайомий почерк.

На папері не було нічого.

Я підвела погляд, щоб йому це сказати, але не сказала. З ним часто було краще промовчати. І знову нахилила голову над листом.

— Спробуй це натовість, — запропонував він, простягаючи мені книжку. Вона мала шкіряну обкладинку, а корінець був зламаний у кількох місцях. Я розгорнула її навмання, вдивляючись у сторінку. Не змогла розібрати й слова.

Він звелів мені сісти з книжкою, а тоді стати, тримаючи її і дивлячись на нього. Він забрав книжку геть, дав мені білий кухоль із олив'яною накривкою і сказав удавати, начебто я наливаю склянку вина. Він попросив мене стояти й просто дивитися у вікно. Увесь цей час він здавався спантеличеним, ніби хтось йому розповів історію, а він усе не міг згадати її кінцівку.

— Це все одяг, — пробурмотів він. — У ньому вся справа.

Я зрозуміла. Він просив мене робити те, що робила б пані, але я була вбрана в одяг служниці. Подумала про жовту накидку й жовтий з чорним корсет. Цікаво, що з цього він попросить мене одягнути? Однак мене це не тішило, я відчувала тривогу. Справа була не тільки в тому, що від Катарини буде не можливо приховати, що я вбирала її одяг. Не почувалася впевнено, тримаючи книжки й листи, наливаючи собі вина, роблячи речі, які ніколи не робила. Хай як мені хотілося відчувати м'яке хутро накидки навколо шиї, в повсякденному житті я такого не носила.

— Пане, — сказала я нарешті, — може, буде краще, якщо я робитиму інші речі. Щось таке, що робить служниця.

— А що робить служниця? — запитав він м'яко, схрещуючи на грудях руки й здіймаючи брови.

Я хотіла перечекати хвилю, перш ніж відповісти, — моє підборіддя тремтіло. Подумала про себе з Пітером у провулку й глитнула.

— Шие, — відповіла я. — Миє підлогу й підмітає. Носить воду. Пере простирадла. Нарізає хліб. Натирає віконне скло.

— Хочеш, щоб я тебе намалював зі шваброю?

— Це не мені вирішувати, пане. Це не моя картина.

Він насупився.

— Ні, не твоя, — його голос прозвучав так, ніби він говорив сам до себе.

— Я не хочу, щоб ви малювали мене зі шваброю, — сказавши це, я здивувалася сама собі.

— Ні. Ні, ти маєш слухність, Гріт. Я не малюватиму тебе зі шваброю у руці.

— Але я не можу натягти одяг вашої дружини.

Запала довга мовчанка.

— Ні, думаю, ні, — мовив він. — Але я не малюватиму тебе служницею.

— А як тоді, пане?

— Я малюватиму тебе такою, якою вперше побачив, Гріт. Малюватиму просто тебе.

Він поставив стілець біля мольберта, повернув його до середнього вікна, і я сіла. Знала, що це буде моє місце. Він збирався знайти позу, яку, було, попросив мене зайняти місяць тому, коли вирішив мене малювати.

— Дивися у вікно.

Я дивилася на сірий зимовий день. Пам'ятаючи, як раніше стояла замість дочки пекаря, спробувала ні на чому не зосереджуватися й стишити думки. Це виявилось непросто, бо думала про нього, про те, що сиджу навпроти.

Дзвони на Новій церкві вдарили двічі.

— А тепер дуже повільно поверни голову в мій бік. Ні, не плечі. Тримай тіло повернутим до вікна. Рухай тільки головою. Повільно, повільно. Стоп. Ще трохи, отак — стоп. А тепер сиди нерухомо.

Я сиділа нерухомо.

Спочатку не могла дивитися йому в очі, бо це було ніби сидіти біля вогнища, що раптом спалахує. Натомість я вивчала його вперте підборіддя, тонкі губи.

— Гріт, ти не дивишся на мене.

Я змусила себе зирнутися з ним. Знову почувалася так, ніби горю, але терпіла — він так хотів.

Скоро стало легше зиратися з його поглядом. Він дивився на мене так, наче бачив не мене, а когось іншого, чи щось інше — так, наче дивився на картину.

Він дивиться на світло, що падає на моє обличчя, думала я, не на саме лице. В цьому й уся відмінність.

Я майже почувалася так, наче мене там не було. Щойно це відчула, стало легше трохи розслабитися. Він не бачив мене, і я не бачила його. Мої думки швидко змінювалися: тушкований кролик, якого ми з'їли на обід, мереживний комірець, що його дала мені Лізбет, історія, яку Пітер-молодший розповів напередодні. Крім цього, я ні про що не думала. Двічі він підводився порухати одну з віконниць.

Декілька разів ходив до шаф вибрати різні пензлі та фарби. Я споглядала його рухи так, ніби стояла на вулиці й заглядала у вікно.

Церковні дзвони бамкнули тричі. Я моргнула. Навіть не відчула, що минуло так багато часу. Ніби мене зачарували.

Глянула на нього. Він дивився на мене. Доки ми споглядали одне одного, хвиля тепла прокотилася моїм тілом. Однак я не відводила погляду, поки нарешті він глянув убік і прокашлявся.

— На сьогодні це все, Гріт. Нагорі є трохи кістки на розмелювання.

Я кивнула й вислизнула з кімнати, серце в моїх грудях тріпотіло. Він малював мій портрет.

* * *

— Відсунь очіпок трохи далі від обличчя, — сказав він якось.

— Далі від обличчя, пане? — перепитала я навіщось і відразу пошкодувала. Йому подобалося, коли я не говорила, а робила, як сказано. А якщо розтулила рота, то мала б сказати щось вартісне.

Він не відповів. Я відтягнула частину очіпка, найближчу до нього, назад від щоки. Накрохмалений краєчок зачепив шию.

— Ще, — промовив він. — Я хочу бачити обриси твоєї щоки.

Я завагалася, а тоді відтягнула його далі. Його погляд ковзнув моєю щокою.

— Покажи мені своє вухо.

Мені не хотілося. Але вибору не було.

Я провела пальцями під очіпком, щоб упевнитися, що волосся не вибилося з-під нього й не звисало, ховаючи кілька пасем за вухо. А тоді відтягнула очіпок назад, так, що стало видно нижню частину вуха.

Його обличчя наче виражало зітхання, хоча він не проронив і звуку. Я перехопила зітхання на півдорозі й притлумила, щоб воно не могло вирватися.

— Очіпок, — сказав він. — Зніми його.

— Ні, пане.

— Ні?

— Будь ласка, не просіть мене про це, пане, — я відпустила тканину, очіпок опустився на місце так, що

вухо й щока знову були закриті. Я опустила погляд на підлогу, де сірі й білі кахлі простягалися у глибину кімнати, чисті й рівні.

— Ти не хочеш оголювати голову?

— Ні.

— І все ж ти не бажаєш, щоб я тебе малював ні як служницю, зі шваброю й очіпком, ні як пані, в атласі, хутрі та із зачесаним волоссям.

Я не відповіла. Не могла показати йому свого волосся. Була не з тих дівчат, які ходять з непокритою головою.

Господар пересунувся на стільці, а тоді підвівся. Я почула, як він увійшов до кімнати. Повернувшись, він приніс купу відрізів матерії й поклав мені на коліна.

— Що ж, Гріт, подумай, що можна з цим зробити. Вибери щось із цього, чим ти могла б обгорнути голову, так щоб бути ні як служниця, ні як пані.

Я не могла зрозуміти, чи він був розгніваний чи здивований. Він вийшов із кімнати, зачинивши за собою двері.

Перебрала тканину. Три очіпки, всі три надто вишукані для мене й надто малі, щоб повністю вкрити голову. Клапті тканини, що залишилися від суконь й очіпків, які собі пошила Катарина, жовті й брунатні, сині та сірі.

Не знала, що робити. Озирнулася навколо, ніби могла знайти відповідь тут, у майстерні. Мій погляд упав на «Звідницю» — голова молодої жінки була непокрита, волосся зачесане назад і перев'язане стрічками, але старша жінка обгорнула голову шматком тканини. Може, це те, чого

він хоче, подумалося мені. Може, це те, що жінки — не служниці, але й не пані — носять на голові.

Вибрала відріз брунатної тканини й узяла з собою в комірчину, де висіло дзеркало. Зняла очіпок й обгорнула тканиною голову, як уміла, поглядаючи на картину, щоб повторити головний убір жінки на ній. Я мала дуже своєрідний вигляд.

Мені слід було дозволити йому намалювати себе зі шваброю, майнула думка. Гордість зробила мене самолюбною.

Повернувшись і побачивши, що я зробила, він засміявся. Я нечасто чула, щоб він сміявся — іноді з дітьми, одного разу з ван Левенгуком. Я насупилася. Мені не подобається, коли з мене сміються.

— Я ж лише зробила те, що ви просили, пане, — пробурмотіла я.

Він припинив сміятися.

— Ти маєш слухність, Гріт. Вибач. І твоє обличчя, тепер, коли його видно більше, воно, воно... — він замовк, так і не закінчивши речення. Потім я все життя думала, що він хотів сказати.

Він озирнувся на купу тканини, яку я залишила на стільці.

— А чому ти вибрала брунатний, — запитав він, — коли є інші кольори?

Я не хотіла знову мати розмову про служниць і пань. Мені не хотілося нагадувати йому, що сині й жовті кольори — для пань.

— Я його зазвичай вибираю, — відповіла просто.

Він, певно, здогадався, про що я думала.

— Таннеке була вбрана в синій і жовтий, коли я її малював кілька років тому, — відказав він.

— Але ж я не Таннеке, пане.

— Ні, ти точно не Таннеке, — він витягнув довгу вузьку смугу синьої тканини. — Однак я хочу, щоб ти спробувала це.

Я роздивилася її.

— Тут не досить, щоб вкрити всю голову.

— Тоді візьми й це теж. — Він узяв відріз жовтої тканини, що мала синюватий окрайок, і простягнув мені.

Я знехотя понесла два відрізи тканини назад, у комірчину, й знову перед дзеркалом спробувала зробити собі головний убір. Зав'язала синю смужку навколо лоба, а жовту обв'язала кругом голови, закриваючи маківку. Кінець я заховала під складку збоку, де-не-де підправила складки, пригладила синю тканину навколо обличчя й повернулася до майстерні.

Він дивився у книжку й не зауважив, як я опустилася на стілець. Я зайняла позу, в якій сиділа раніше. Коли я повернула голову, щоб дивитися з-за лівого плеча, він підвів погляд. У той самий момент кінець жовтої тканини висмикнувся, впавши мені на плече.

— Ох, — видихнула я, побоюючись, що убір спаде з голови й відкриє волосся. Але він тримався — висів лише край жовтої тканини. Волосся залишалося захованим.

— Так, — сказав він тоді. — Це воно, Гріт. Так.

Він не дозволяв мені подивитися на картину. Поставив її на другий мольберт, обернений до дверей під кутом, і наказав мені не дивитися. Я пообіцяла, що не буду, але іноді ночами, лежачи в ліжку, думала про те, щоб загорнутися в ковдру й прокрастися донизу, щоб поглянути на неї. Він ніколи не дізнався б.

Але здогадався б. Навряд чи я могла позувати для нього день у день, а він не здогадався б, що я бачила картину. Мені не вдавалося хоч щось від нього приховувати. Та й не хотілося.

А ще щось у мені чинило спротив відкривати те, якою він мене бачив. Краще було залишатися в невіданні.

Із фарб, які змішувала на його прохання, я не могла здогадатися, що він малював. Червона, вохра, олив'яні білила, олив'яно-жовта, ультрамаринова, багряна — з усіма цими кольорами він працював і раніше, і легко міг їх використовувати для картини з концертом.

Для нього було незвично писати водночас дві картини. Хоча йому не подобалося працювати то над тією, то над тією, та так було легше приховувати від інших, що він малював мене. Знало кілька людей. Знав ван Руйвен — я була певна, що це на його прохання мій господар писав картину. Мій господар погодився малювати мене саму, щоб не мусити малювати мене з ван Руйвеном. У ван Руйвена буде мій портрет.

Мені не подобалася ця думка. Як, напевно, і моєму господареві.

Марія Тінс теж знала про картину. Певно, вона й домовилася про неї з ван Руйвенем. Та й крім цього, вона, як і раніше, мала право заходити до майстерні, коли хотіла, й могла глянути на картину, коли ж мені це було заборонено. Іноді вона позирала на мене скоса з цікавим виразом, який не могла приховати.

Я підозрювала, що й Корнелія знала про картину. Якось застала дівчинку там, де її не мало б бути — на сходах, що вели в майстерню. Коли запитала, що вона там робила, то відповіді не отримала, й відпустила її замість того, щоб повести до Марії Тінс чи Катарини. Я не наважувалася баламутити воду, доки він мене малював.

Ван Левенгук знав про картину. Одного разу він приніс камеру-обскуру й встановив її так, щоб вони могли на мене дивитися. Він не здивувався, коли побачив мене на стільці, певно, господар його попередив. Він таки оглянув мій незвичний головний убір, але нічого не сказав.

Вони почергово заглядали в камеру. Я навчилася сидіти, не ворущачись і не думаючи, й не відволікаючись через його погляд. Однак, коли чорний ящикок стояв направлений на мене, це давалося важче. Я ніяковіла, не бачачи ні очей, ні обличчя, ні тіла, повернутого в мій бік, лише коробку й чорний халат, що вкривав згорблену спину. Більше не була певна, як вони на мене дивилися.

Однак не заперечуватиму, що мене захоплювало бути під такими уважними поглядами двох чоловіків, навіть коли не бачила їхніх облич.

Мій господар вийшов із кімнати, щоб знайти ганчірку

протерти лінзи. Ван Левенгук дочекався, доки його кроки на сходах стихнуть, а тоді м'яко сказав:

— Бережися, люба моя.

— Що ви маєте на увазі, пане?

— Ти маєш знати, що він малює тебе, щоб догодити ван Руйвеніві. Ван Руйвенівна зацікавленість тобою змушує твого господаря брати тебе під свою опіку.

Я кивнула, в душі рада почути те, про що підозрювала.

— Не дай втягнути себе в їхню суперечку. Тебе вона може зачепити.

Я ще тримала позу, яку зайняла для картини. Тепер мої плечі самовільно смикнулися, ніби я струшувала з себе накидку.

— Навряд чи він мені коли-небудь нашкодить, пане.

— Скажи мені, моя люба, як багато ти знаєш про чоловіків?

Я густо зашарілася й відвернула голову. Думала про те, як стояла в провулку з Пітером-молодшим.

— Розумієш, конкуренція робить чоловіків владними. Він цікавиться тобою почасти через те, що тобою цікавиться ван Руйвен.

Я не відповіла.

— Він — винятковий чоловік, — продовжив ван Левенгук. — Його очі варті скарбниці з золотом. Але іноді він бачить світ лише таким, яким хоче його бачити, а не таким, яким той є насправді. Він думає тільки про себе й свою роботу, а не про тебе. Так що ти маєш берегтися... — він змовк. На сходах почулися кроки мого господаря.

— Берегтися для чого, пане? — прошепотіла я.

— Щоб залишатися собою.

Я відвела підборіддя в його бік.

— Щоб залишатися служницею?

— Я не це маю на увазі. Жінки на його картинах... Він заманює їх у свій світ. А в ньому можна загубитися.

Господар увійшов до кімнати.

— Гріт, ти зрушилася, — сказав він.

— Вибачте, пане.

Я знову повернулася у свою позицію.

Коли він почав мене малювати, Катарина була на шостому місяці вагітності. Вона вже мала великий живіт і рухалася повільно, спираючись на стіни, тримаючись за спинки стільців, а коли важко опускалася на сидіння, то зітхала. Мене дивувало, як вона вдавала, яким важким є виношування дитини, хоч вже не раз це робила. Вона не скаржилася вголос, але щойно її живіт ставав досить великим, кожен її рух починав здаватися як покарання, до якого її змушували. Коли вона була вагітна Францискусом, я цього не завважила — була ще новою у цьому домі і майже нічого не бачила за купами брудної білизни, які чекали на мене щоранку.

Набираючи вагу, Катарина ставала все більше й більше заглибленою в себе. Вона все ще доглядала за дітьми, а Мертъє їй допомагала. Займалася домашнім господарством і давала розпорядження мені й Таннеке. Вона й далі купувала речі для дому разом із Марією Тінс. Але частина її особистості була деінде, з дитиною у її лоні. Тепер вона грубіянила рідше й не так продумано. Вона стала повільнішою й неповороткішою, проте розбивала менше речей.

Я тривожилася, що вона дізнається про мій портрет. На щастя, їй ставало важко підійматися сходами до майстерні, тож навряд чи вона могла увірватися туди й побачити мене на стільці, а його — за мольбертом. А що стояла зима, то вона з більшим задоволенням сиділа біля вогню із дітьми, Таннеке й Марією Тінс або дрімала під купою ковдр та

хутра.

От звідки вона справді могла дізнатися про картину, так це від ван Руйвена. Серед тих людей, що знали про неї, він найгірше вмів берегти таємниці. Постійно приходив позувати для картини з концертом. Марія Тінс більше не відсилала мене з дому за дорученнями й не казала мені менше потрапляти йому на очі, коли він бував у будинку. Можливо, це не було практичним — я могла виконати лише небагато доручень. А ще вона, певно, подумала, що його задовольнить обіцянка картини, тому він дасть мені спокій.

Вона помилилася. Іноді він мене шукав, доки я прала чи прасувала одяг у пральні, чи працювала з Таннеке на кухні. Коли навколо були люди — коли Мертъє складала мені компанію, або Таннеке, або Алейдіс, це було нестрашно — він просто гукав: «Привіт, дівчинко моя!» своїм медовим голосом і давав мені спокій. Однак коли я була сама, а таке траплялося часто, у дворіку, де я розвішувала випране, щоб воно трохи підсохло на слабкому зимовому сонці, він пробирався у глухий кут, чи за простирадло, яке я щойно повісила, чи за одну з господаревих сорочок, й облапував мене. Я відштовхувала його так чемно, як служниця могла відштовхнути пана. А проте йому вдалося вивчити форму моїх грудей і стегон під одягом. Він говорив мені слова, які я намагалася забути, слова, які ніколи нікому не повторю.

Попозувавши в майстерні, ван Руйвен завжди заходив до Катарини на декілька хвилин, доки його донька й сестра терпеливо чекали, коли він закінчить пліткувати й загравати. Хоча Марія Тінс і попросила його не

розповідати Катарині про картину, він був не з тих, хто береже таємниці. Йому було дуже приємно знати, що матиме мій портрет, і час від часу про це натякав Катарині.

Одного разу, миючи підлогу в коридорі, я ненароком почула, як він говорив їй:

— Кого ви хотіли б, щоб ваш чоловік намалював, якщо б це міг бути хто завгодно?

— Ой, я про таке не думаю, — засміялася вона у відповідь. — Він сам знає, що йому малювати.

— Навряд чи, — ван Руйвен так старався, щоб це прозвучало лукаво, що навіть Катарина не змогла пропустити натяк.

— Що ви маєте на увазі? — запитала вона.

— Нічого, нічого. Але вам варто замовити йому картину. Він не зможе відмовити. Він міг би намалювати котрусь із дівчат, може, Мертьє. Або ж вас, таку красуню.

Катарина нічого не відповіла. Ван Руйвен швидко змінив тему, тож, певно, збагнув: щось із того, що він сказав, її засмутило.

Іншого разу, коли вона запитала, чи йому подобається позувати для картини, відповів: «Подобалося б більше, якби поряд зі мною сиділа гарна дівчина. Але однаково зовсім скоро я матиму її портрет, так що наразі нехай».

Катарина пропустила це повз вуха, чого не зробила б кілька місяців тому. Але, певно, тоді це не прозвучало підозріло, бо ж вона нічого не знала про картину. Я злякалася і повторила його слова Марії Тінс.

— Ти що, підслуховувала за дверима, дівчино? —

запитала жінка.

— Я... — мені не було як їй заперечити.

Марія Тінс кисло всміхнулася.

— От і настав час, коли я впіймала тебе на тому, що й мають робити служниці. Ще крастимеш срібні ложечки.

Я здригнулася. Почути це було дуже неприємно, особливо після всіх тих прикрощів із Корнелією та гребінцем. Однак вибору не мала — я багато чим заборгувала Марії Тінс. Вона мала право на ці жорстокі слова.

— Але ти маєш слухність, у ван Руйвена язик мов помело, — продовжила вона. — Я знову з ним поговорю.

Однак ця розмова дуже не допомогла. Здавалося, вона навіть більше його підштовхнула сипати натяками при Катарині. Марія Тінс намагалася бути присутня під час його візитів, щоб стежити за його словами.

Мені було важко уявити, що зробила б Катарина, виявивши мій портрет. Колись це мало б статися — якщо не в неї вдома, то в будинку ван Руйвена, де вона колись обідатиме, підведе очі і побачить, як я дивлюся на неї зі стіни.

Він працював над моїм портретом не щодня. Також малював і картину з концертом, байдуже, позували йому ван Руйвен із жінками чи ні. Не маючи моделей, заповнював простір навколо них або ж просив мене зайняти місце однієї із жінок — дівчини, що сиділа за клавесином, або жінки, яка співала, стоячи поруч із ним і дивлячись на аркуш паперу. Я не вбирала їхнього одягу. Йому потрібна була там лише

фігура. Іноді жінки приходили без ван Руйвена, й тоді він працював найліпше. Ван Руйвен був не найкращий натурник. Працюючи на горищі, я його чула. Він не міг сидіти непорушно, йому хотілося говорити й грати на лютні. Мій господар поводився з ним терпеливо, мов із дитиною, але часом я чула, як його голос тремтів, і знала, що того вечора він піде з дому в корчму, а коли повернеться, його очі блищатимуть, мов натерті ложки.

Я позувала для іншої його картини три чи чотири рази на тиждень, щоразу годину чи дві. Ці моменти були мої улюблені, бо ж він годинами не відводив від мене погляду. Я нічого не мала проти незручної пози і проти того, що мене боліла голова, бо я довго дивилася вбік. Я нічого не мала проти, коли він часом казав мені повернути голову знов і знов, від чого зрушувався мій головний убір, щоб він міг намалювати мене з таким виглядом, ніби я щойно до нього озирнулася. Робила все, про що він мене просив.

Та він не радів.

Минув лютий, настав березень, який приніс дні, повні льоду й сонця, а він не радів. Він працював над картиною щонайменше два місяці, й хоч я її не бачила, та думала, що, певно, він її ось-ось закінчить. Він більше не просив мене змішувати багато фарб для неї, а використовував їх зовсім трохи й робив менше рухів пензлем, доки я позувала. Думала, що зрозуміла, як він хотів, щоб я позувала, але тепер втратила цю певність. Іноді він просто сидів і дивися на мене, наче чекаючи, коли я щось зроблю. Тоді він дивився не як художник, а як чоловік, і мені було важко не відводити від

нього погляду.

Одного разу, доки я сиділа собі на стільці, він раптом промовив:

— Це задовольнить ван Руйвена, але не мене.

Я не знала, що сказати. Не бачивши картини, не могла йому допомогти.

— Можна мені подивитися на картину, пане?

Він зацікавлено глянув на мене.

— Може, я змогла б допомогти, — додала і відразу пошкодувала про сказане. Злякалася, що стала надто сміливою.

— Гаразд, — сказав він за якусь мить.

Я підвелася й стала позаду нього. Він не озирнувся, але сидів зовсім непорушно. Чула його дихання, повільне й розмірене.

Ця картина не була подібною до жодної з його робіт. На ній була лише я, моя голова й плечі, ніяких столів чи штор, вікон чи щіточок для пом'якшення та відволікання погляду. Він намалював мене з широко розплющеними очима, світло падало навскіс до мого обличчя, але лівий бік залишався в тіні. Я була вбрана в синє, жовте й брунатне. Тканина, що слугувала за головний убір, робила мене схожою не на себе, а на Гріт з іншого міста, навіть із зовсім іншої країни. Чорне тло додавало моєму виглядові самотності, хоч я і, безумовно, на когось дивилася. Здавалося, я чекала, як станеться щось, на що не могла й сподіватися.

Він казав правду — картина могла задовольнити ван Руйвена, але чогось на ній бракувало.

Я здогадалася про це раніше за нього. Коли я побачила, чого бракувало, — спалаху світла, яким він користувався на інших картинах, щоб привернути погляд, — я здригнулася. Це буде кінець, подумала я.

І мала слухність.

Цього разу я не намагалася йому допомогти, як робила це з картиною, на якій дружина ван Руйвена писала лист. Я не прокрадалася до майстерні, щоб змінити декорації: зрушити стілець, на якому сиділа, чи ширше розчинити віконниці. Не стала інакше обгортати відрізи синьої та жовтої тканини чи ховати горішню частину сорочки. Не стала кусати губи, щоб зробити їх червонішими, й не втягувала щоки. Не виставляла фарби, які, на мою думку, могли б йому знадобитися.

Я просто позувала для нього й мила та розтирала фарби, які він просив.

Однаково він сам здогадається.

Це забрало більше часу, ніж я очікувала. Ще двічі позувала для нього, перш ніж він зрозумів, чого бракує. Щоразу він працював із виразом незадоволення на обличчі і раніше мене відпускав.

Я чекала.

Катарина сама дала йому відповідь. Одного пообіддя ми з Мертъє вилощували взуття у пральні, доки інші дівчатка зібралися у великій залі подивитися, як їхня мати вдягатиметься до бенкету на честь новонародженого. Я почула, як запищали Алейдіс і Лізбет, а значить, Катарина витягнула свої перли, які дівчаткам дуже подобалися.

Потім я почула його кроки в коридорі, тишу, а тоді стишені голоси. За якусь хвилю він гукнув: «Гріт, принеси моїй дружині склянку вина!».

Я поставила білий кухоль і дві склянки на тацю, на

випадок, якщо йому захочеться до неї приєднатися, й віднесла все це у велику залу. Увійшовши, я нашттовхнулася на Корнелію, що стояла в дверях. Мені вдалося підхопити кухоль, а склянки задзвеніли, стукнувшись об мої груди, але не впали. Корнелія посміхнулася й дала мені дорогу.

Катарина сиділа за столом, на якому лежала її пудрениця і щіточка, гребені та скринька з прикрасами. Вона була вбрана в зелену шовкову сукню, перешиту так, щоб приховувати живіт, і мала на собі перли. Я поставила біля неї склянку й налила вина.

— А ви хочете вина, пане? — запитала я, підводячи погляд. Він спирався на шафу, що стояла збоку від ліжка і примикала до штор, які, як я тільки щойно помітила, були зроблені з тієї ж тканини, що й Катаринина сукня. Він переводив погляд із Катарини на мене. Вираз його обличчя був як у художників.

— Ах ти ж дурна дівчино, ти розлила на мене вино! — Катарина із зусиллям встала з-за столу й погладила живіт. На сукні виднілося кілька крапель.

— Вибачте, пані. Я принесу вологу ганчірку й витру.

— Годі! Я не витримаю, якщо ти ще й крутитимешся біля мене. Просто йди.

Я обережно на нього глянула, піднімаючи тацю. Він не відводив очей від перлових сережок своєї дружини. Коли вона повернула голову, щоб припудритися, сережки загойдалися туди-сюди, освітлені променями, що падали з вікон попереду. Відбиваючи світло, як його відбивали її очі, сережки привернули до її обличчя погляди нас обох.

— Я мушу на хвилю сходити нагору, — сказав він Катарині. — Я не надовго.

Оце й усе, подумалось мені. Він отримав свою відповідь.

Коли наступного пообіддя господар попросив мене прийти до майстерні, я не почувалася збудженою, як це було щоразу, коли мала для нього позувати. Уперше чекала цього з страхом. Того ранку одяг, який прала, здавався особливо важким і сирим, тому моїм рукам бракувало сили, щоб добре його витиснути. Я повільно пересувалася між пральнею та двориком і сідала перепочити не один раз. Марія Тінс, увійшовши, щоб узяти мідну сковороду на млинці, застала мене якраз тоді, коли я сиділа.

— Що таке, дівчино? Ти що, хвора? — запитала вона.

Я підскочила.

— Ні, пані. Просто трохи втомлена.

— Втомлена, так? Служниця не має бути втомлена, а надто зранку, — вона дивилася на мене так, наче не вірила мені.

Я вмочила руки у воду, що холонула, й витягнула одну з Катарининих сорочок.

— Ви хотіли відправити мене кудись із дорученням після обіду, пані?

— Доручення? Після обіду? Навряд чи. Цікаво, чому ти про таке питаєш, почуваячись втомленою, — вона примружилася. — Ти ж не втрапила в халепу, дівчино? Ван Руйвен не застав тебе на самоті, правда ж?

— Ні, пані, — насправді ж застав, два дні тому, але мені вдалося від нього втекти.

— Хтось бачив тебе нагорі? — стишено запитала Марія Тінс, смикнувши головою в бік майстерні.

— Ні, пані, — на якусь хвилю мене спокусила думка розповісти їй про сережку. — Я просто з'їла щось, від чого мені недобре, та й усе, — сказала я натомість.

Марія Тінс знизилла плечима й відвернулася. Вона все ще мені не вірила, але вирішила, що це не мало значення.

Того пообіддя я піднялася сходами й стала перед дверима до майстерні. Цього разу все буде не так. Він мав про щось мене попросити, а я була йому зобов'язана.

Прочинила двері. Він сидів за мольбертом, розглядав кінчик одного з пензлів. Коли підвів очі, я побачила в його виразі щось таке, чого не бачила раніше. Він був схвилюваний.

І саме це додало мені хоробрості сказати те, що сказала. Я стала біля стільця й поклала долоню на одну з лев'ячих голів.

— Пане, — почала, стискаючи тверде холодне різьблення, — я не можу цього зробити.

— Що зробити, Гріт? — він був відверто здивований.

— Те, про що ви збираєтеся мене попросити. Я не можу їх одягнути. Служниці не носять перлів.

На якийсь час він уп'явся в мене очима, а тоді струснув головою декілька разів.

— Яка ти непередбачувана. Ти увесь час мене дивуєш.

Я проводила пальцями навколо лев'ячого носа й пащеки, від морди до гриви, гладенької й вузлуватої. Він спостерігав за моїми рухами.

— Розумієш, — пробурмотів він, — картині це потрібно, потрібно світло, що відбиває перлина. Інакше вона не буде закінчена.

Я це розуміла. Недовго дивилася на картину — було надто дивно бачити на ній себе, — але відразу усвідомила, що їй була потрібна перлова сережка. Без неї на картині зображено лише мої очі, мій рот, смужку сорочки, темну пляму за рухом — і все окремо. Сережка зведе все це до купи. Вона доповнить картину.

А також вижене мене на вулицю. Я знала, що він не позичатиме сережку у ван Руйвена, ван Лувенгука чи будь-кого іншого. Він бачив Катаринину перлину й саме її змусить мене вдягнути. Для своїх картин він використовував, що хотів, не задумуючись про наслідки. Все було так, як попереджав мене ван Левенгук.

Побачивши сережку на картині, Катарина вибухне.

Я мала б благодіяти йому не губити мене.

— Ви ж малюєте її для ван Руйвена, — сказала я натомість, — а не для себе. Хіба це так багато важить? Ви ж самі сказали, що він буде нею задоволений.

Його обличчя стало суворішим, і я зрозуміла, що бовкнула щось не те.

— Я ніколи не припиню роботи над картиною, якщо знаю, що вона не закінчена, байдуже, для кого вона, — пробурмотів він. — Я так не працюю.

— Ні, пане, — ковтнула й опустила очі на кахляну підлогу. От дурепа, подумала я, й моє підборіддя напружилось.

— Іди й підготуйся.

Схиливши голову, я поспішила до комори, де зберігала синю й жовту тканину. Я ще ніколи не відчувала його невдоволення так сильно. Здавалося, що цього не витримаю. Зняла очіпок і, відчуваючи, як стрічка, якою було зв'язане моє волосся, почала розв'язуватися, стягнула її. Я саме стягнулася знову зібрати волосся до купи, коли почула, як стукнула одна з хитких кахлів на підлозі в майстерні. Завмерла. Він ніколи не заходив до комори, коли я перевдягалася. Цього він ніколи від мене не вимагав.

Я обернулася, ще тримаючи руки на волоссі. Він стояв на порозі й дивився на мене.

Опустила руки. Волосся впало хвилями на плечі, брунатне, мов осінні поля. Нікому, крім мене, не доводилося його бачити.

— Яке в тебе волосся, — промовив. Він більше не сердився.

Нарешті його погляд відпустив мене.

Тепер, коли він бачив моє волосся, тепер, коли я наче постала перед ним оголена, я вирішила, що мені більше не було що ховати й берегти. Я могла й ще дечого позбутися, як не з ним, то з кимось іншим. Більше нічого не мало значення.

Того вечора я вислизнула з будинку й знайшла Пітера-молодшого в одній корчмі, де зазвичай пиячили м'ясники, біля м'ясної зали. Не зважаючи на свист та вигукування, я підійшла до нього й попросила піти зі мною. Він поставив свого кухля з пивом, дивлячись круглими від здивування очима, й пішов за мною надвір, де я взяла його за руку й повела до найближчого провулку. Там я підняла спідницю й дозволила йому робити все, що він хотів. Я обхопила його шию й притулилася до нього, доки він знайшов потрібне місце й став ритмічними поштовхами діставатися всередину. Мені було боляче, але, згадуючи хвили розпущеного волосся на плечах, тоді, в майстерні, я ніби й відчувала насолоду.

Повернувшись додому, я підмилася оцтом.

Наступного разу глянувши на картину, я побачила, що він додав пасмо волосся, яке вибилося з-під синьої тканини над моїм лівим оком.

Наступного разу, коли я йому позувала, він і словом не обмовився про сережку. Не дав їй мені, чого я боялася, не змінив моєї пози, й не припинив малювати.

І до комори, щоб подивитися на моє волосся, він більше не заходив.

Тривалий час він сидів, змішуючи мастихіном фарби на палітрі. На ній уже була червона й вохра, але змішував він переважно білу, додаючи потроху чорної, повільно й обережно їх перемішуючи. Срібне лезо виблискувало серед сірої фарби.

— Пане, — почала я.

Він підвів на мене очі, мастихін завмер.

— Іноді я бачила, як ви малювали картину без моделі. Може, ви могли б так намалювати й сережку?

Він не поворухнувся.

— Тобто ти хочеш, щоб я уявляв тебе з сережкою й малював з уяви?

— Так, пане.

Він опустил погляд на палітру й знову почав змішувати фарбу. Здається, він злегка всміхнувся.

— Я хочу побачити сережку на тобі.

— Але ж ви знаєте, що тоді станеться, пане.

— Картина буде закінчена.

Ви мене погубите, подумала я. Але знову не змогла змусити себе це сказати.

— А що ваша дружина скаже, коли побачить готову картину? — запитала я натомість, набравшись сміливості.

— Вона її не побачить. Я її передам відразу ван Руйвеніві.

Тоді він уперше визнав, що малює мене таємно й що Катарині це не сподобається.

— Тобі буде досить одягнути її один раз, — додав він, ніби мені від цього мало полегшати. — Наступного разу, як малюватиму тебе, я її принесу. Наступного тижня. Катарина й не зауважить, що її немає.

— Але ж, пане, — мовила я, — у мене не проколене вухо. Він злегка насупився.

— Що ж, значить, тобі доведеться про це подбати.

Для нього це була суто жіноча справа, якою йому не хотілося перейматися. Він постукав мастихіном об палітру й обтер його ганчіркою.

— А тепер почнімо. Трохи опусти підборіддя, — він глянув на мене. — Оближи губи, Гріт.

Я облизала губи.

— Не стуляй губ.

Мене так здивувало його прохання, що мій рот сам собою так і лишився розтуленим. На очі набігли сльози. Порядних жінок не малюють з розхиленим ротом. Наче він бачив нас із Пітером у тому провулку.

«Ви мене погубили», — подумала я. І знову облизала губи.

— Отак добре, — сказав він.

Мені не хотілося робити це самій. Я не боялася болю, але не хотіла проколювати голкою власне вухо.

Якби я могла попросити когось про це, то хіба тільки маму. Але вона ніколи не зрозуміла б і відмовилася це робити, не знаючи причини. А дізнавшись причину, вжахнулася б.

Я не могла попросити ні Таннеке, ні Мертъе.

Думала попросити Марію Тінс. Якщо вона ще не знала про сережку, то скоро мала б дізнатися. Однак я не могла змусити себе звернутися до неї, не могла розповісти про своє приниження.

Лише Франс міг би мене зрозуміти й допомогти. Наступного пообіддя я вислизнула з дому, взявши із собою мішечок для голок, який мені дала Марія Тінс. Біля воріт фабрики жінка з кислим лицем, яку я попросила покликати Франса, пирхнула.

— А він пішов, і полотном дорога! — відповіла вона з неприхованою втіхою.

— Пішов? Куди пішов?

Жінка знизила плечима.

— Кажуть, що в Роттердам, а там хто його зна? Може, наживе багатства на морях, якщо не помре між ніг якоїсь роттердамської повії.

Останні гіркі слова змусили мене до неї придивитися. Вона була вагітна.

Розбивши ту кахлю, Корнелія й не підозрювала, що колись це справдиться — що він відділиться від мене та від

сім'ї. Чи побачу його знову, подумала я. І що скажуть батьки? Я ще ніколи не почувалася такою самотньою.

Наступного дня, дорогою додому від рибних рядів я зайшла в аптеку. Аптекарь уже мене добре знав і звертався на ім'я.

— Що йому треба сьогодні? — запитав він. — Полотна? Верміліону? Вохри? Лляної олії?

— Йому нічого не треба, — відповіла схвильовано. — І господині теж. Я прийшла... — якусь мить я подумала: може, попросити його проколоти мені вухо? Він наче людина неговірка, міг би це зробити, не вимагаючи пояснень, і тримати це в таємниці.

Я не могла попросити про це незнайому людину.

— Мені треба щось, від чого зааніміла б шкіра, — мовила я.

— Зааніміла шкіра?

— Так. Як від льоду.

— А навіщо тобі, щоб шкіра зааніміла?

Я знизила плечима й не відповіла, розглядаючи пляшечки на полиці позаду нього.

— Гвоздична олія, — мовив він нарешті, зітхнувши. Він простягнув руку, щоб дістати пляшку. — Натри потрібне місце й залиши на декілька хвилин. Однак це діє недовго.

— Дайте мені трохи.

— А хто за неї заплатить? Твій господар? Вона дуже дорога. Її привозять іздалеку, — в його голосі чулися водночас й осуд, і цікавість.

— Я заплачу. Мені треба трішки.

Я дістала з фартуха гаманець і поклала на стіл кілька

дорогоцінних стюверів. Крихітна пляшечка олії коштувала мені дводенної платні. Я позичила трохи грошей у Таннеке, пообіцявши віддати борг у суботу.

Тієї суботи, коли я віддала мамі менше грошей, ніж завжди, сказала їй, що розбила дзеркальце й мала за нього заплатити.

— Воно коштуватиме більше, ніж платня за два дні, — сварила мене вона. — І нащо тобі знадобилося дивитися на себе в люстерко? Як легковажно.

— Так, — погодилася. — Я повелася дуже легковажно.

Я чекала допізна, щоб упевнитися, що в будинку всі поснули. Хоча зазвичай ніхто не підіймався до майстерні після того, як її замикали на ніч, я все одно побоювалася, що хтось мене застане з голкою, дзеркалом і гвоздичною олією. Стояла біля замкнених дверей і прислухалася. Чула, як Катарина походжала туди-сюди вниз коридором. Тепер їй було важко заснути — вона стала надто неповоротка й не могла зручно влягтися. А тоді почула дитячий голос, дівчачий, що, незважаючи на намагання власниці говорити тихенько, ясно дзвенів. Це Корнелія прийшла до своєї матері. Я не чула їхньої розмови, а що двері були замкнуті, то не могла стати скраєчку сходів та підслухати.

Марія Тінс теж ходила своїми кімнатами поряд із коморою. Неспокійність цього дому передалася й мені. Я змусила себе сісти на стілець із лев'ячими головами й чекати. Спати мені не хотілося. Я була бадьора, як ніколи.

Нарешті Катарина й Корнелія знову полягали, а Марія Тінс припинила шурхотіти в сусідній кімнаті. Будинок завмер, а я й досі сиділа на стільці. Було легше сидіти, ніж зробити те, що я мала зробити. Відчувши, що надалі відкладати не можна, я підвелася й спочатку глянула на картину. Тепер я по-справжньому бачила лише одне — велику прогалину на тому місці, де буде сережка, яку мені доведеться заповнити.

Я взяла свічку, знайшла в коморі дзеркало й піднялася на горище. Приставила дзеркало до стіни на розмелювальному столі й поставила свічку біля нього. Дістала свого

голечника і, вибравши найтоншу голку, занурила її кінчик у полум'я, а тоді відкоркувала пляшечку гвоздичної олії, очікуючи відчутти неприємний запах, запах плісняви чи гнилого листа, який часто мають ліки. Натомість олія пахла солодко й дивно, як медові пряники, які залишили на сонці. Вона була звідкись іздалеку, з тих місць, де, може, на своїх кораблях побуває Франс. Я витрясла декілька крапель на ганчірочку й протерла мочку лівого вуха. Аптекарь мав слушність — через певний час, коли я її доторкнулася, мала таке відчуття, ніби довго стояла на морозі без хустки на голові.

Вийняла голку з полум'я й дочекалася, доки її яскравий червоний кінчик став блідо-помаранчевим, а тоді чорним. Нахилившись до дзеркала, на мить на себе глянула. У світлі свічки мої очі були вологі й блищали від страху.

Зроби це швидко, подумала я. Зволікання нічого доброго не дасть.

Я сильно натягнула мочку й одним рухом проштрикнула шкіру голкою.

Просто перед тим як знепритомніти, я подумала, що завжди мріяла носити перли.

Щовечора я протира́ла вухо й застромлювала через отвір трохи більшу голку, щоб він не заростав. Боліло не дуже, але вухо запалилося й почало пухнути. Опісля скільки б я гвоздичної олії в нього не втирала, з моїх очей щоразу лилися сльози, коли я застромлювала через нього голку. Я не знала, як зможу вдягнути сережку й не знепритомніти знову.

Я раділа, що носила очіпок насунувши — ніхто не бачив мого спухлого вуха. Воно пульсувало, коли я нагиналася над парою від випраної білизни, коли розмелювала фарби, коли сиділа в церкві разом із Пітером і батьками.

Воно пульсувало, коли ван Руйвен застав мене за розвішуванням простирадл у дворик у одного ранку й намагався зірвати з мене сорочку, щоб оголити груди.

— Не відбивайся від мене, дівчинко моя, — бурмотів він, коли я задкувала від нього. — Тобі сподобається більше, якщо не відбиватимешся. Та й усе одно я тебе матиму, коли отримаю свою картину, — він притиснув мене до стіни й почав цілувати від шиї, все нижче й нижче, хапаючи мене за груди, намагаючись вивільнити їх із сукні.

— Таннеке! — крикнула я розпачливо, марно сподіваючись, що вона повернулася раніше від пекаря.

— Що це ви робите?

Корнелія спостерігала за нами, стоячи в дверях. Я ніколи не очікувала, що буду рада її бачити.

Ван Руйвен підняв голову й відступився від мене.

— Ми граємо в гру, солоденька, — відповів він,

посміхаючись. — У невеличку гру. Як виростеш, то й ти в таку гратимеш, — він розправив свою накидку й пройшов до будинку повз неї.

Я не могла глянути Корнелії в очі. Заправила сорочку й розправила сукню тремтячими руками. Коли нарешті підвела погляд, її вже не було.

Зранку на мої вісімнадцяті іменини я підвелася і навела лад у майстерні, як завжди. Картина з концертом була готова — за декілька днів ван Руйвен прийде її оглянути й забере з собою. Хоча вже й не треба було, та я все одно обережно витерла порошок з інструментів: клавесина, скрипки, контрабаса, протерла скатертину вологою ганчіркою, натерла стільці, вимила сірі й білі кахлі на підлозі.

Ця його картина мені не подобалася так, як інші. Хоча вона й мала бути дорожча, бо зображала три фігури, я віддавала перевагу картинам, на яких він зображав лише одну жінку — вони були чистіші й не такі складні. Упіймала себе на тому, що мені не хотілося довго розглядати картину з концертом чи намагатися зрозуміти, що думають зображені на ній люди.

Мені було цікаво, що він малюватиме далі.

Унизу я поставила воду нагріватися й запитала Таннеке, якого м'яса принести з ринку. Вона підмітала сходи й кахлі перед будинком.

— Шматок яловичини, — відповіла вона, спираючись на мітлу. — Чому не з'їсти чогось смачного? — потерла поперек і застогнала. — Може, це мене відволіче від моїх болів.

— Знову спина? — я намагалася додати своєму голосу співчуття, але спина Таннеке боліла завжди. Спина служниці завжди болить. Таке її життя.

Мерт'є пішла до м'ясної зали зі мною, і я була цьому рада — від того вечора в провулку я соромилася бути

наодинці з Пітером-молодшим. Не була певна, як він зі мною поводитиметься. Але тоді, коли поруч зі мною Мертъє, йому доведеться бути обережним у своїх висловлюваннях та вчинках.

Пітера-молодшого не було — лише його батько, який широко мені посміхнувся.

— Ось й іменинниця! — вигукнув він. — Важливий день у твоєму житті.

Мертъє здивовано на мене глянула. Я не сказала сім'ї про свої іменини — навіщо?

— Нічого важливого в ньому немає, — відрубала я.

— А мій син сказав інакше. Його зараз немає, пішов у справі. Має де з ким зустрітися, — Пітер-старший мені підморгнув. Мені похололо на душі. Він на щось мені натякав, на щось таке, що я мала б зрозуміти.

— Найкращий відріз яловичини, — замовила я, вирішивши його ігнорувати.

— Що, для святкування? — Пітер-старший ніколи просто так не змінював тему, а навпаки, звертав ще більше уваги.

Я не відповіла. Просто дочекалася, доки він мене обслужив, поклала яловичину до кошика й відвернулася.

— У тебе справді сьогодні іменини, Гріт? — прошепотіла Мертъє, коли ми пішли з м'ясної зали.

— Так.

— Скільки тобі виповнилося?

— Вісімнадцять.

— А чому вісімнадцятиріччя таке важливе?

— Неважливе. Не слухай його — він несерйозний

чоловік.

Судячи з її вигляду, я Мертъє не переконала. Та й себе теж. Його слова щось у мені зачепили.

Увесь ранок я провела за полосканням та виварюванням білизни. Багато різного спадало мені на гадку, доки я сиділа над балією із гарячою водою. Думала про те, де Франс, і чи батьки вже чули, що він поїхав із Делфта. Думала про те, що тоді мав на увазі Пітер-старший й куди пішов Пітер-молодший. Я думала про той вечір у провулку. Думала про свій портрет, про те, коли він буде закінчений й що тоді станеться зі мною. Увесь цей час моє вухо пульсувало, віддаючи болем щоразу, коли рухала головою.

Прийшла по мене Марія Тінс.

— Кидай прання, дівчино, — почула я її слова в себе за спиною. — Ти йому потрібна нагорі, — вона стояла в дверях, струшуючи щось у руці.

Я збентежено підвелася.

— Просто зараз, пані?

— Так, зараз. Не прикидайся наївною, дівчино. Ти знаєш, чому. Цього ранку Катарина пішла з дому, а тепер, коли її час наближається, вона це робить нечасто. Простягни руку.

Я витерла руку об фартух і простягнула. Марія Тінс поклала на мою долоню пару перлових сережок.

— Візьми їх із собою і йди. Швидко.

Я не могла поворухнутися. Тримала дві перлини завбільшки як лісовий горіх, що мали форму водяних крапель. Вони були сріблясто-сірі, навіть на сонці, за винятком краплини яскраво-білого світла. Я вже

доторкалася до перлів раніше, коли приносила їх нагору для дружини ван Руйвена й зав'язувала їх у неї на шиї чи залишала на столику. Але ніколи ще не тримала їх у руці.

— Ну ж бо, дівчино, — пробурмотіла Марія Тінс нетерпеливо. — Катарина може повернутися раніше, ніж сказала.

Спіткнувшись, я залишила білизну мокнути й увійшла в коридор. Я піднялася нагору просто на очах у Таннеке, що носила воду з каналу, та Алейдіс із Корнелією, які котили кульки в коридорі. Вони всі дивилися на мене.

— Куди ти йдеш? — запитала Алейдіс, у її сірих очах виблискувала цікавість.

— На горище, — м'яко відповіла я.

— Можна мені з тобою? — сказала Корнелія ущипливо.

— Ні.

— Дівчата, ви стоїте на моєму шляху, — повз них проштовхнулася Таннеке, на її обличчя лягла тінь.

Двері в майстерню стояли напіввідчинені. Я ступила всередину, стискаючи губи. Мені скрутило шлунок. Я зачинила за собою двері.

Він чекав на мене. Я простягнула руку й поклала сережки йому на долоню.

Він посміхнувся мені.

— Йди й обв'яжи волосся.

Я переодягнулася в коморі. Він не прийшов подивитися на моє волосся. Повернувшись, я глянула на «Звідницю» на стіні. Молодик посміхався дівчині так, наче обмацував груші на ринку, щоб перевірити, чи вони стиглі.

Я здригнулася.

Він тримав сережку за дужку. Вона спіймала світло з вікна, що відбилося в крихтній смужці яскравого білого кольору.

— Тримай, Гріт, — він простягнув мені перлину.

— Гріт, Гріт, тут хтось до тебе прийшов! — гукнула Мертъє знизу.

Я підійшла до вікна. Він став поряд зі мною і ми виглянули удвох.

Пітер-молодший стояв на вулиці, схрестивши руки. Він підвів очі й побачив, як ми разом стояли біля вікна.

— Спускайся, Гріт! — покликав він. — Я хочу з тобою поговорити. — Судячи з його вигляду, він не зрушив би з місця.

Я відступила від вікна.

— Вибачте, пане, — сказала стишено. — Я швидко.

Я поспішила в комору, стягнула свій убір із голови й вдягнула очіпок. Коли йшла через майстерню, він і досі стояв біля вікна, повернувшись до мене спиною.

Дівчата сиділи рядочком на лавці й відверто розглядали Пітера, а той дивився на них.

— Зайдімо за ріг, — прошепотіла я, йдучи в бік Моленпорт. Пітер не пішов за мною, а так і стояв, схрестивши руки.

— У що це ти там була вбрана? — спитав він. — Що ти мала на голові?

Я зупинилася й озирнулась.

— Очіпок.

— Ні, щось синє і жовте.

П'ять пар очей спостерігали за нами: дівчата на лавці, він у вікні. А тоді у дверях з'явилася Таннеке і їх стало шість.

— Пітере, будь ласка, — прошипіла я. — Відійдімо трохи.

— Те, що я хочу сказати, можна говорити на публіці. Мені немає чого приховувати, — він хитнув головою так, що його світлі кучері обрамили обличчя.

Я зрозуміла, що мені не вдасться змусити його замовкнути. Те, що боялася від нього почути, він скаже перед ними всіма.

Пітер не заговорив гучніше, але його слова добре почули всі.

— Цього ранку я говорив із твоїм батьком, і він дав дозвіл нам одружитися, тепер, коли тобі виповнилося вісімнадцять. Ти можеш піти просто зараз і прийти до мене. Сьогодні.

Я відчула, як моє обличчя запаленіло, хоч не була певна, від злості чи від сорому. Усі чекали, що я скажу.

Я глибоко вдихнула.

— Це не те місце, де обговорюють такі справи, — сказала гостро. — Цього не роблять отак, на вулиці. Тобі не варто було сюди приходити, — я не зачекала на його відповідь, хоч, коли обернулася йти назад, він мав вражений вигляд.

— Гріт! — вигукнув він.

Я проштовхнулася повз Таннеке, яка сказала щось так тихо, що я не була певна, чи правильно розчула.

— Шльондра.

Я побігла нагору, в майстерню. Коли зачинила двері, він

іще досі стояв біля вікна.

— Вибачте, пане, — сказала. — Я лише вберу інший убір.
Він не озирнувся.

— Він ще тут, — промовив.

Повернувшись, я підійшла до вікна, однак не надто близько, щоб Пітер не побачив мене знову з головою, закутаною у синє і жовте.

Мій господар дивився не на вулицю унизу, а на вежу Нової церкви. Я зиркнула — Пітера вже не було.

Звично вместилася на стільці з лев'ячими головами й чекала.

Коли він нарешті обернувся до мене, його очі нічого не промовляли. Як ніколи, я не мала поняття, про що він думав.

— Тож ти нас покинеш, — сказав він.

— Ой, пане, я не знаю. Не зважайте на слова, сказані отак, на вулиці.

— Ти підеш за нього?

— Будь ласка, не питайте мене про нього.

— Так, напевно, не варто. Добре, почнімо.

Він обернувся до комода позаду себе, взяв сережку й простягнув її мені.

— Хочу, щоб це зробили ви, — я й не думала, що можу бути такою сміливою.

І він теж не думав. Підвів брови й розтулив рота щось сказати, але промовчав.

Він підійшов до мого стільця. Моє підборіддя напружилося, але мені вдалося тримати голову нерухомо. Він простягнув руки й ніжно доторкнувся до моєї мочки.

Я втягнула повітря так, наче мала надовго затримати подих під водою.

Він потер спухлу мочку між великим і вказівним пальцем і сильно її натягнув. Іншою рукою встромив краєчок дужки в отвір і протягнув її. Вогненний біль пройняв мене, очі налилися слізьми.

Він не забрав руки. Провів пальцями по моїй шиї й уздовж підборіддя, по вигину обличчя до щоки, а тоді великим пальцем витер сльози, що пролилися з моїх очей. Він провів пальцем по моїй нижній губі. Я її облизала й відчула солоний смак.

Тоді заплющила очі, й він забрав руку. Коли я знову їх розплющила, він уже сидів біля мольберта й узяв палітру.

Я сиділа на стільці й дивилася на нього через плече. Вухо горіло, вага перлини відтягувала мочку. Я могла думати тільки про його пальці на своїй шиї, на своїх губах.

Він дивився на мене, але не починав малювати. Мені було цікаво, про що він думав.

Нарешті він знову потягнувся до комода позаду себе.

— Ти маєш вдягнути і цю теж, — проголосив він, підіймаючи другу сережку й простягаючи її мені.

На якусь мить мені відібрало мову. Я хотіла, щоб він думав про мене, а не про картину.

— Для чого? — відповіла нарешті. — Її ж не буде видно на картині.

— Ти маєш одягнути обидві, — наполог. — Лише одна — це фарс.

— Але ж... моє друге вухо не проколоте, — невпевнено

сказала я.

— Тоді ти маєш про це подбати, — він і далі наполегливо подавав мені сережку.

Я простягнула руку і взяла її. Зробила це для нього. Дістала голку, гвоздичну олію й проколола друге вухо. Я не заплакала, не зомліла, не видала й звуку. А тоді сиділа цілий ранок, доки він малював ту сережку, яку йому було видно, я відчувала в іншому вусі палючий біль від тієї, якої йому видно не було.

Одяг, який я замочувала, вихолонув, вода стала сіра. Таннеке гриміла на кухні, дівчата кричали надворі, а ми, за зачиненими дверима, сиділи й дивилися одне на одного. І він малював.

Коли нарешті він відклав свій пензель та палітру, я не зрушила з місця, хоча мої очі й боліли, бо я весь час дивилася набік. Мені не хотілося ворушитися.

— Готово, — сказав він негучно. Він відвернувся й почав витирати мастихін об ганчірку. Я зиркнула на нього — на ньому була біла фарба.

— Зніми сережки й віддай їх Марії Тінс, коли спустишся, — додав він.

Я тихо заплакала. Не дивлячись на нього, підвелася й пішла до комори, де зняла з голови синю й жовту тканину. Розпустивши волосся по плечах, я трохи почекала, але він не прийшов. Тепер, коли картина закінчена, я більше його не цікавила.

Глянула на себе в маленьке дзеркальце, а тоді зняла сережки. Обидва отвори в мочках кровили. Я протерла їх

ганчірочкою, підв'язала волосся й закрила його і вуха очіпком, залишивши кінчики висіти під підборіддям.

Коли я вийшла, його вже не було. Він залишив для мене двері майстерні прочиненими. Якусь мить я думала глянути на картину, щоб побачити, що він намалював, побачити її закінченою, із сережкою на своєму місці. Я вирішила дочекатися ночі, коли зможу розглядати її і не боятися, що хтось може ввійти.

Перейшла через майстерню й зачинила за собою двері. І завжди шкодувала про це рішення. Мені так і не вдалося як слід роздивитися закінчену картину.

Катарина прийшла лише через кілька хвилин по тому, як я віддала сережки Марії Тінс, яка відразу ж поклала їх назад до скриньки з прикрасами. Я поспішила на кухню допомогти Таннеке з обідом. Вона не дивилася просто на мене, але зиркала скося, час від часу хитаючи головою.

Він не обідав удома — кудись пішов. Коли ми закінчили прибирати зі столу, я повернулася у дворик, щоб дорозвішувати білизну. Мені довелося набрати чистої води й заново її нагріти. Доки я працювала, Катарина спала у великій залі. Марія Тінс курила й писала листи в кімнаті з розп'яттям. Таннеке сиділа навпроти вхідних дверей і шила. Мерт'є всілася на лавці й плела мереживо. Біля неї Алейдіс і Лізбет перебирали свою колекцію мушель.

Корнелії я не бачила.

Я вішала фартух, коли почула, як Марія Тінс каже: «Куди ти йдеш?». Саме тон її голосу, а не слова, змусив мене зупинити свою роботу. Її голос звучав занепокоєно.

Я тихенько увійшла досередини й пройшла коридором. Марія Тінс стояла на підніжжі сходів і дивилася нагору. Таннеке прийшла й стала в передніх дверях, як уже робила раніше того дня, але тепер дивилася всередину, туди, куди і її господиня. Я почула скрипіння сходів та важке дихання. Катарина піднімалася нагору.

У ту мить я зрозуміла, що мало статися — з нею, з ним, зі мною.

Там Корнелія, подумала я. Вона веде свою матір до картини.

Я могла б позбавити себе мук чекання. Могла б піти тоді, залишивши недороблене прання, й не озиратися. Але не могла поворохнутися. Стояла завмерши на підніжжі сходів, як і Марія Тінс. Вона теж знала, що мало статися, й не могла цьому завадити.

Я опустила на підлогу. Марія Тінс побачила мене, але нічого не сказала. Вона й далі невпевнено дивилася вгору. А тоді звуки на сходах припинилися і ми почули, як Катарина важко ступила в майстерню. Я так і стояла на колінах, надто зморена, щоб підвестися. Таннеке стояла, затуляючи собою світло з-за вхідних дверей. Вона дивилася на мене, схрестивши руки на грудях, з порожнім поглядом.

Незадовго потому пролунав розгніваний крик, а тоді викрики, які швидко стихли.

Корнелія підійшла до сходів.

— Мама бажає, щоб тато прийшов додому, — повідомила вона Таннеке.

Таннеке ступила надвір назадгузь й обернулася до лавки.

— Мертє, побіжи знайди свого батька в гільдії, — наказала вона. — Швидко. Скажи йому, що це важливо.

Корнелія озирнулася навсібіч. Коли вона побачила мене, її обличчя засяяло. Я підвелася й знічено пішла назад у дворик. Мені більше нічого було робити, крім як розвішувати випране й чекати.

Коли господар повернувся, я на мить подумала, що він, може, знайде мене в дворику серед розвішаних простирадл. Але він не прийшов — я почула його кроки на сходах, які

згодом затихли.

Прихилилася до теплої цегляної стіни й підвела очі вгору. Стояв ясний, безхмарний день, небо мало глумливо-синій колір. То був такий день, коли діти бігали туди-сюди вулицями й галасували, коли пари виходили за міські ворота, йшли повз млини й уздовж каналів, коли старі жінки сиділи на сонці й заплющували очі. Мій батько, певно, сидів на лавці перед своїм будинком, повернувши обличчя у бік тепла. Завтра може вдарити лютий мороз, але сьогодні була весна.

Вони відправили по мене Корнелію. Коли вона з'явилася серед розвішаного одягу й згорда глянула на мене, жорстоко всміхаючись, мені хотілося дати їй ляпаса, як у перший день, коли я прийшла працювати до них служницею. Однак я цього не зробила — просто сиділа, склавши руки на колінах й опустивши плечі, і дивилася, як вона сяяла від радощів. Сонце блиснуло золотом у її рудому волоссі, успадкованому від матері.

— Тебе кличуть нагору, — сказала вона буденно. — Вони хочуть тебе бачити, — вона озирнулася й заскочила у дім.

Я нахилилася й змахнула трохи пилуки зі свого черевики, а тоді встала, розпрямила спідницю, пригладила фартух, міцно зав'язала кінці очіпка й перевірила, чи не вибилися пасма волосся. Облизала губи, стиснула їх, глибоко вдихнула й пішла вслід за Корнелією.

Катарина плакала — вона мала червоний ніс і набряклі очі. Вона сиділа на стільці, який він зазвичай підставляв до мольберта — його приставили до стіни й шафи, в якій

зберігалися пензлі й мастихіни. Коли я увійшла, Катарина підвелася, тож тепер вона стояла, висока й повна. Хоч вона й глянула на мене, та нічого не сказала. Обхопила руками живіт і здригнулася.

Марія Тінс стояла поряд із мольбертом і мала спокійний, проте нетерпеливий вигляд, наче їй треба було займатися іншими, важливішими справами.

Він стояв поруч із дружиною, опустивши руки й дивлячись на картину. Його обличчя не мало ніякого виразу. Він чекав, доки хтось почне: Катарина, Марія Тінс чи я.

Я увійшла й стала просто в дверях. Корнелія зупинилася позаду мене. З того місця, де я стояла, картини мені видно не було.

Марія Тінс нарешті заговорила.

— Ну, дівчино, моїй доньці цікаво, як це тобі вдалося одягнути її сережки, — вона сказала це так, наче не очікувала, що я відповім.

Я глянула на її старе обличчя. Вона не мала наміру визнати, що допомогла мені роздобути сережки. І він теж не мав, зрозуміла я. Не знала, що сказати, тож мовчала.

— Ти вкрала ключ від моєї скриньки та взяла їх? — Катарина говорила так, наче намагалася переконати себе в тому, що казала. Її голос дрижав.

— Ні, пані, — хоча я й знала, що для всіх було б легше, якби я сказала, що вкрала їх, та не могла себе оббрехати.

— Не обманюй мене. Служниці весь час щось крадуть. Ти взяла мої сережки!

— А їх що, зараз немає на місці?

На мить Катарина мала збентежений вигляд: і через те, що я поставила запитання і тому, що саме я запитала. Вочевидь вона не заглянула в скриньку, коли побачила картину. Вона й не знала, чи сережки зникли, чи ні. Але їй не сподобалося, що я ставила запитання.

— Замовкни, злодійко. Тебе кинуть до в'язниці, — прошипіла вона, — роками світу білого не бачитимеш, — Катарина знову здригнулася. Щось із нею було негаразд.

— Але ж, пані...

— Катарино, тобі не можна доводити себе до такого стану, — перервав він мене. — Ван Руйвен забере картину, щойно та висохне, викинь її з голови.

Він теж не хотів, щоб я говорила. Здавалося, що ніхто з них не хотів. Я замислилася, для чого вони покликали мене нагору, якщо так боялися того, що я могла сказати.

Я могла сказати: «А як же те, як він дивився на мене так багато годин, доки малював цю картину?». Я могла сказати: «А як же ваша мати й чоловік, що обманювали вас за вашою ж спиною?».

Або ж могла просто сказати: «Ваш чоловік мене доторкався, тут, у цій кімнаті».

Вони не знали, що я могла сказати.

Катарина все розуміла. Вона знала, що не сережки були у всьому винні. Вона хотіла, щоб так було, тому намагалася зосередитися на них, але нічого не могла з собою вдіяти. Вона обернулася до свого чоловіка.

— Чому ти ніколи не малював мене?

Доки вони дивилися одне на одного, я здивовано зауважила, що вона була вища за нього і, певним чином, міцніша.

— Ви з дітьми не належите до цього світу, — сказав він. — І не маєте належати.

— А вона належить? — крикнула Катарина пронизливо, киваючи на мене.

Він не відповів. Мені хотілося, щоб ми з Марією Тінс та Корнелією були тоді на кухні чи в кімнаті з розп'яттям, або десь на ринку. Таку справу чоловік і дружина мають обговорювати наодинці.

— І з моїми сережками?

Він знову промовчав, що розпалило Катарину ще більше, ніж його слова. Вона стала трусити головою, що аж її світлі кучері застрибали навколо вух.

— Я не потерплю такого у своєму домі! — вигукнула вона. — Не потерплю!

Вона несамовито роззирнулася навкруги. Коли її погляд упав на мастихін, моїм тілом пробігли дрижаки. Я зробила крок уперед — вона у ту ж мить наблизилася до шафи й схопила його. Я зупинилася, не знаючи, що вона робитиме далі.

Однак він знав. Він знав свою дружину. Рушив за нею, коли вона підійшла до картини. Вона рухалася швидко, але він — швидше: схопив її за зап'ястя, коли вона занесла діамантове лезо мастихіна над картиною. Зупинив його просто перед моїм оком. З того місця, де я стояла, мені було видно велике око, зблиск сережки, яку він нещодавно додав,

і миготіння леза, що пронеслося над картиною. Катарина пручалася, але він міцно тримав її за зап'ястя, чекаючи, доки вона випустить ніж. Раптом вона застогнала. Відкинувши ніж, вона вхопилася за живіт. Ніж ковзнув по кахлях до моїх ніг, а тоді почав крутитися, доки ми на нього дивилися, все повільніше й повільніше. Коли мастихін зупинився, кінчик його леза вказував на мене.

Я мала б його підняти. Саме це належить робити служниці — підбирати речі за своїми господарями й класти їх на місце.

Я підвела погляд і зирнулася з ним, подовгу дивлячись лише в його сірі очі. Знала, що це було востаннє. І більше нікуди не дивилася.

Мені здалося, що я побачила в його очах жаль.

Я не підняла ножа. Обернулася і вийшла з кімнати, спустилася сходами й вийшла у двері, відштовхнувши Таннеке. Дійшовши до вулиці, я не озирнулася ні на дітей, що, була впевнена, швидше за все, сиділи на лавці, ні на Таннеке, яка насупилася, бо я її штовхнула, ні на вікна, в яких він міг стояти. Дійшла до вулиці й побігла. Бігла вздовж Авде Лангендейк і через міст до Ринкового майдану.

Бігають тільки крадії й діти.

Добігла до центру майдану й спинилася в колі з кахлів із восьмикутною зіркою усередині. Кожен кут вказував на напрям, у якому я могла піти.

Я могла повернутися до батьків.

Я могла знайти Пітера в м'ясній залі й погодитися вийти за нього заміж.

Могла піти до ван Руйвена — він прийняв би мене усміхаючись.

Могла піти до ван Левенгука й попросити його зглянутися на мене.

Могла піти в Роттердам і знайти Франса.

Могла сама втекти кудись далеко.

Могла повернутися на кут папістів.

Могла піти в Нову церкву й молитися Богові про наставництво. Стояла в колі й, думаючи, оберталася й оберталася.

Коли зробила свій вибір, той вибір, який, я була певна, мала зробити, обережно стала на край одного з кутів і пішла туди, куди він мені вказав, твердою ногою.

Звівши очі й угледівши її, я ледь не впустила ножа. Я не бачила її десять років. На вигляд вона майже не змінилася, лише стала трохи повніша, а також, окрім старих рубців від віспи, тепер на її обличчі з одного боку були шрами. Мертве, яка ще досі приходила мене провідувати, розповіла про нещасний випадок — шматок баранини бризнув гарячою олією.

Їй ніколи добре не вдавалося смажити м'ясо.

Вона стояла досить далеко, й не було зрозуміло, чи вона прийшла саме до мене. Однак я знала, що інакше не могло бути. Десять років їй вдавалося мене уникати, живучи в досить невеликому місті. Я жодного разу не наштовхнулася на неї ні на ринку чи в м'ясній залі, ні дорогою уздовж головних каналів. Та, з іншого боку, я й сама не ходила по Авде Лангендейк.

Вона неохоче підійшла до моєї ятки. Я поклала ніж і витерла закривавлені руки об фартух.

— Добридень, Таннеке, — сказала я спокійно, так, наче бачилася з нею декілька днів тому. — Як твої справи?

— Пані хоче з тобою зустрітися, — навпрямки відказала Таннеке, суплячись. — Приходь до неї сьогодні після обіду.

Минуло багато років відтоді, коли мені наказували в такому тоні. Покупці замовляли собі м'ясо, але це була

інша справа. Я могла їм відмовити, почувши щось неприємне.

— Як поживає Марія Тінс? — запитала я, намагаючись бути ввічливою. — І як Катарина?

— Добре, зважаючи на обставини.

— Думаю, вони справляться.

— Моїй господині довелося продати деяке майно, але вона зробила це мудро. У дітей все буде гаразд.

Як і раніше, Таннеке не могла змарнувати нагоди похвалити Марію Тінс перед будь-ким, хто мав вуха, навіть якщо для цього доводилося розкривати забагато подробиць.

Підійшли дві жінки й стали позаду Таннеке, чекаючи своєї черги. Одна частина мене хотіла, щоб їх там не було, бо тоді я могла б поставити їй ще запитання, підштовхнути її розкрити ще більше подробиць про багато що. Але інша частина мене — розважлива, якої я тепер дотримувалася багато років — не хотіла мати з нею справи. Я нічого не хотіла чути.

Жінки переступали з ноги на ногу, доки Таннеке стояла стовпом перед самою яткою, все ще насуплена, але вже з добрішим обличчям. Оглядала шматки м'яса, викладені перед нею.

— Тобі хотілося б щось купити? — запитала я.

Моє запитання вивело її із заціпеніння.

— Ні, — пробурмотіла вона.

Вони купували м'ясо з ятки в іншому, дальньому кінці м'ясної зали. Щойно я почала працювати поруч із Пітером, вони змінили м'ясника — так швидко, що навіть не сплатили

за рахунком. Вони й досі були нам винні п'ятнадцять гульденів. Пітер так і не попросив їх повернути борг.

— Оце стільки я за тебе заплатив, — дражнивсь він іноді. — Тепер знаю, скільки коштує служниця.

Коли він це казав, я не сміялася.

Відчувши, як маленька ручка шарпнула мене за поділ, я глянула додола. Малий Франс знайшов мене й чіплявся до моєї спідниці. Я погладила його маківку, світлу й кучеряву, як у батька.

— А ось і ти, — сказала. — А де Ян і бабуса?

Він був ще надто малий, щоб відповісти, але потім я побачила свою матір та свого старшого сина, які йшли у мій бік через ятки.

Таннеке перевела погляд з одного мого сина на іншого і її обличчя посуворішало. Глянула на мене повним докору поглядом, але промовчала. Вона ступила крок назад, наступивши на ноги жінці, що стояла позаду неї.

— Не забудь прийти по обіді, — сказала вона й відвернулася, не дочекавшись моєї відповіді.

Тепер у них було одинадцятро дітей — Мертье і ринкові плітки тримали мене в курсі. Однак Катарина втратила дитину, що народилася в день пригоди з картиною і мастихіном. Вона народила в самій майстерні — не змогла спуститися донизу, щоб лягти на ліжко. Дитя з'явилося на світ на місяць раніше і було маленьке та хворобливе. Воно померло незадовго після святкування його народження. Я знала, що Таннеке звинувачувала мене в цій смерті.

Часом я уявляла його майстерню із підлогою,

заплямованою Катарининою кров'ю, й думала, як йому вдавалося й далі там працювати.

Ян підбіг до брата й потягнув його за кут, де вони стали буцати кістку.

— Хто це був? — запитала моя мати. Вона ніколи не бачила Таннеке.

— Покупниця, — відказала. Я часто захищала її від того, що могло її розхвилювати. Відтоді, як помер батько, вона стала лякатися всього нового, інакшого, всіляких змін, мов дикий собака.

— Вона нічого не купила, — зауважила мама.

— Не купила. В нас немає того, чого їй треба, — я обернулася обслужити покупницю, перш ніж вона мене ще щось запитала.

З'явилися Пітер і його батько, несучи удвох груднину з яловичини. Вони поклали її на стіл за яткою й узялися за ножі. Ян і малий Франс покинули кістку й побігли дивитися. Мама відступила набік — вона так і не звикла до вигляду такої великої кількості м'яса.

— Я піду закінчувати справи, — сказала, підіймаючи свій кошик для закупів.

— Придивитися за хлопцями сьогодні після обіду? Мені треба декуди сходити.

— Куди ти збираєшся?

Я звела брови. Уже не раз говорила матері, що вона ставить забагато запитань. Вона постаріла й ставилася насторожено до того, що не викликало ніякої підозри. Однак тепер, коли мала що від неї приховувати, я була на диво

спокійна й не відповіла на її запитання.

З Пітером було легше. Він просто глянув на мене. Я йому кивнула. Вже давно він вирішив не ставити запитань, навіть знаючи, що часом я не висловлювала своїх думок. Знявши з мене очіпок в ніч після нашого весілля й побачивши дірки в мочках моїх вух, він нічого не спитав.

Тепер ці дірки давно зажили. Все, що від них залишилося — крихітні шрами, які я відчувала тільки коли міцно стискала мочки між пальцями.

Минуло два місяці відтоді, як я почула новини. Вже два місяці я могла ходити Делфтом і не думати, чи зустріну його. За ці роки декілька разів бачила його вдалині, коли він ішов чи повертався з гільдії, чи поблизу готелю його матері, чи дорогою до ван Левенгука, що пролягала недалеко від м'ясної зали. Я ніколи до нього не підходила й не знала, чи він коли-небудь мене зауважував. Він ходив вулицями через майдан, вдивляючись у якусь далеку точку — не нахабно чи навмисно, а так, наче перебував в іншому світі.

Спочатку це мені давалося дуже важко. Побачивши його, я завмирала на місці, мені стискало в грудях і ставало важко дихати. Доводилося приховувати цю реакцію від Пітера-старшого й молодшого, від своєї матері, від цікавих ринкових пліткарів.

Тривалий час я думала, що все ще могла бути для нього важливою.

Однак трохи пізніше я зізналася собі в тому, що йому картина завжди була важливіша за мене.

Це стало легше сприймати, коли народився Ян. Син змусив мене зосередитися на сім'ї, як у дитинстві, перш ніж я стала служницею. Я була так ним захоплена, що не мала часу роззиратися навкруги. З дитям на руках я перестала ходити навколо восьмикутної зірки на майдані й думати про те, що там, у напрямку кожного з кутів. Коли бачила свого колишнього господаря з іншого боку ринку, моє серце більше не стискалося у кулак. Я більше не думала про хутро та перли, більше не прагнула побачити його картину.

Іноді на вулиці я перетиналася з іншими — Катариною, дітьми, Марією Тінс. Ми з Катариною відверталися одна від одної. Так нам було легше. Корнелія дивилася крізь мене розчарованими очима. Думаю, вона сподівалася зовсім мене знищити. Лізбет була зайнята тим, що наглядала за хлопчиками, надто малими, щоб мене пам'ятати. А Алейдіс скидалася на батька — погляд її сірих очей блукав довкола, не зупиняючись ні на чому. Пізніше з'явилися інші діти, яких я не знала або ж могла впізнати лише за батьковими очима чи материним волоссям.

З них усіх лише Марія Тінс і Мерт'є звертали на мене увагу: Марія Тінс коротко кивала, побачивши мене, а Мерт'є потай забігала до м'ясної зали, щоб поговорити зі мною. Саме Мерт'є принесла мені мої речі з їхнього дому — розбиту кахлю, молитовник, комірці й очіпки. Впродовж цих років саме Мерт'є розповіла мені про смерть його матері, про те, як йому довелося взяти на себе її готельну справу, про їхні все більші борги, про нещасливий випадок з олією, який стався з Таннеке.

Саме Мерт'є одного разу радісно повідомила: «Тато малював мене так само, як колись тебе. Лише мене, з поглядом, зверненням через плече. Знаєш, є лише дві картини, які він так намалював».

Не зовсім так само, подумала я. Не зовсім. Однак я здивувалася, що вона знала про картину. Мені стало цікаво, чи вона її бачила.

Я мала б бути з нею обережною. Тривалий час вона залишалася дитиною, і я не вважала правильним забагато

розпитувати про її сім'ю. Мала терпеливо чекати, доки вона перекаже мені дрібку новин. На той час, коли вона достатньо виросла, щоб щиро зі мною розмовляти, я вже втратила зацікавлення в її сім'ї, бо мала свою.

Пітер не був проти її візитів, але я знала, що вони його непокоїли. Він заспокоївся, коли Мертъє вийшла заміж за сина торговця шовком і стала менше зі мною бачитися й купувати м'ясо в іншого продавця.

І тепер, через десять років, мене покликали в дім, з якого мені довелося так раптово втекти.

За два місяці до цього я нарізала язик у ятці, коли почула, як одна жінка з черги сказала іншій: «Так, подумати тільки — померти й залишити одинадцятьоро дітей і вдову з такими боргами».

Я підвела очі й глибоко поранила собі долоню ножем. Не відчула болю від порізу, доки не спитала: «Про кого це ви?» і жінка відповіла: «Художник Вермеєр помер».

Закінчивши роботу в ятці, я особливо старанно вичистила нігті. Я вже давно покинула щоразу відчищати їх дочиста, що дуже повеселило Пітера-старшого. «Бачиш, ти звикла до брудних нігтів так само, як і до мух», — любляв казати він. «Тепер, коли ти краще знаєш цей світ, то розумієш, що це дурна справа — мати чисті руки. Вони просто знову забрудняться. Чистота стала не така важлива, як ти думала, коли була служницею, хіба ні?». Однак іноді я розтовкувала лаванду й ховала її під сорочку, щоб перебити запах м'яса, який, здавалося, не покидав мене, навіть коли я була далеко від м'ясної зали.

Мені довелося звикнути до багатьох речей.

Я вбралася в іншу сукню, чистий фартух та свіжонакрохмалений очіпок. Я і досі носила очіпок як раніше, і, певно, мала такий самий вигляд, як і того дня, коли тільки пішла працювати служницею. Лише мої очі були вже не такі великі й невинні.

Хоч і стояв лютий, страшенно холодно не було. Ринковий майдан роївся людьми — нашими покупцями, нашими сусідами, людьми, які нас знали й помітили б, що я ступила на Авде Лангендейк уперше за десять років. Так чи інакше мені доведеться сказати Пітерові, що я туди ходила. Ще не знала, чи буду змушена називати йому неправдиву причину.

Я перетнула майдан, пройшла мостом через канал на Авде Лангендейк. Не вагалася — не хотіла звертати на себе зайву увагу. Швидко повернула й пішла вулицею угору. Йти

було недалеко — за півхвилини я вже стояла біля будинку — однак, мені дорога здалася довгою, наче я йшла до дивного міста, в якому не бувала багато років.

Через теплу погоду вхідні двері стояли прочинені, а на лавці сиділи діти — четверо, двоє дівчаток і двоє хлопчиків — рядочком, як їхні старші сестри дванадцять років тому, коли я тільки прийшла сюди. Найстарший надував бульки, як Мерт'є колись, однак опустив трубку, щойно побачив мене. На вигляд йому було десять чи одинадцять років. За хвилю я зрозуміла, що це, певно, Францискус, хоча не впізнала в ньому дитину, яку знала. Але тоді я була ще юною та особливо не приглядалася до дітей. Інших я не впізнала, але бачила їх іноді в місті зі старшими дівчатами. Вони всі зупинили на мені погляд.

Я звернулася до Францискуса:

— Будь ласка, скажи бабусі, що до неї прийшла Гріт.

Францискус озирнувся до старшої дівчинки:

— Беатрікс, побіжи знайди Марію Тінс.

Дівчинка слухняно зіскочила й пішла досередини. Я згадала, як Мерт'є з Корнелією сварилися через те, хто має оголосити про мій прихід, і подумки всміхнулася.

Діти не зводили з мене очей.

— Я знаю, хто ви, — промовив Францискус.

— Навряд чи ти пам'ятаєш мене, Францискусе. Ти був зовсім малий, коли я тебе бавила.

Він пропустив повз вуха моє зауваження — мав на думці щось інше.

— Ви — та жінка з картини.

Я здригнулася, а Францискус переможно всміхнувся.

— Так, це ви, хоча на картині ви не в очіпку, а з вишуканим синім і жовтим убором.

— А де ця картина?

Здавалося, його здивувало моє запитання.

— У дочки ван Руйвена, звісно. Він же ж помер торік.

Почувши цю новину в м'ясній залі, я потай відчула полегшення. Відтоді, як пішла, ван Руйвен не намагався зі мною зустрітись, але я завжди боялася, що колись він з'явиться знову зі своєю масною посмішкою і хапкими лаписьками.

— А як тобі вдалося побачити картину, якщо вона у ван Руйвенів?

— Тато попросив узяти її у короткостроковий кредит, — пояснив Францискус. — Наступного дня після того, як він помер, мама відіслала її назад до ван Руйвенової дочки.

Я поправила накидку тремтливими руками.

— Він хотів знову побачити картину? — змогла я сказати слабким голосом.

— Так, дівчино, — Марія Тінс підійшла і стала в дверях. — І, маю тобі сказати, добра це не зробило. Але на той час він був у такому стані, що ми не наважилися йому відмовити, навіть Катарина, — на вигляд вона була точнісінько така сама — здавалося, ніколи не постаріє. Одного дня вона просто засне й не прокинеться.

Я їй кивнула.

— Співчуваю вашій втраті та негараздам, пані.

— Так. Ет, життя безумне. Коли маєш за плечима багато

років, нічого вже не дивує.

Я не знала, як відповісти на це, тож просто сказала те, в чому була впевнена:

— Ви хотіли мене бачити, пані?

— Ні, це з Катаріною ти маєш зустрітись.

— З Катаріною? — мені не вдалося приховати свого здивування.

Марія Тінс кисло всміхнулася.

— Що, дівчино, так і не навчилася тримати свої думки при собі? Не зважай. Думаю, тобі досить непогано живеться з тим твоїм м'ясником, якщо він надто багато від тебе не вимагає.

Я розтулила рота, щоб відповісти, і відразу ж стулила.

— Правильно. Ти дослухаєшся. Гаразд, Катарина з ван Левенгуком у великій залі. Розумієш, він виконавець заповіту.

Я не розуміла. Мені хотілося запитати її, що вона мала на увазі й чому сюди прийшов ван Левенгук, але не наважилася.

— Так, пані, — відповіла просто.

Марія Тінс коротко пирхнула.

— Ніколи ще не мали стільки мороки з прислугою, — пробурмотіла, струснувши головою, перш ніж зникнути всередині.

Я ступила в коридор. Стіни й досі були завішані картинами, деякі з них я впізнала, інші — ні. Я майже очікувала побачити себе між натюрмортів та морських пейзажів, але, звісно ж, мого портрета там не було.

Зиркнула на сходи, що вели нагору, до його майстерні, й зупинилася, відчувши, як щось стиснуло груди. Знову увійти до цього будинку, дивитися на його майстерню нагорі виявилось значно важче, ніж думала, хоч і знала, що його там не було. Так багато років я не дозволяла собі думати про години, які провела, розмелюючи фарби поруч із ним, сидючи у світлі вікон, спостерігаючи за тим, як він на мене дивився. Вперше за два місяці я повністю усвідомила, що він помер. Він помер і більше не малюватиме картин. Їх було так мало — я чула, що він так і не почав малювати швидше, як цього хотіли Марія Тінс і Катарина.

Лише тоді, коли дівчина визирнула з кімнати з розп'яттям, я змогла глибоко вдихнути й пройти коридором у її бік. Тепер Корнелія була приблизно того віку, що я, коли тільки почала працювати служницею. За десять років її волосся потемнішало й було зачесане просто, без стрічок чи кіс. З часом вона здавалася мені не такою небезпечною. Правду кажучи, мені майже було її шкода — обличчя скривила підступність, що робило дівчину її віку негарною.

Я подумала про те, що чекає на неї, що чекає на них усіх. Попри віру Таннеке у здатність її господині впоратися з усім, ця сім'я була велика й мала значний борг. На ринку я чула, що вони три роки не платили пекареві, який після смерті мого господаря пожалів Катарину й прийняв картину, зарахувавши борг. Якусь хвилю я подумала, чи не збирається Катарина й мені дати картину — за борг перед Пітером.

Корнелія ступила назад у кімнату, і я увійшла до великої зали. Вона не дуже змінилася відтоді, як я працювала в цьому домі. Навколо ліжка й досі висіли зелені шовкові штори, що тепер вицвіли. Інкрустована слоновою кісткою шафа була на місці, як і стіл та іспанські стільці з оббитими шкірою сидіннями, а також портрети його та її родин. Усе мало вигляд старіший, запорошеніший, зношеніший. Де-не-де червоних і брунатних кахлів на підлозі бракувало, деякі з них розтріскалися.

Ван Левенгук стояв, відвернувшись від дверей, зчепивши долоні за спиною. Він розглядав картину з солдатами, що пиячили в корчмі. Обернувся і вклонився мені, вірний своєму доброму вихованню.

Катарина сиділа за столом. Вона не була вбрана в чорне, як я очікувала. Не знаю, чи з наміром мене подразнити, але вона мала на собі жовту накидку, підбиту хутром. Накидка втратила свою яскравість і мала зношений вигляд. Розриви на рукавах були погано зашиті, а хутро де-не-де проїла міль. Проте Катарина грала роль елегантної господині будинку. Вона старанно зачесалася, напудрила обличчя й одягнула перлове намисто.

Але сережок на ній не було.

Вираз її обличчя не гармоніював з елегантністю. Ніяка пудра не могла приховати її незламну злість, її огиду, її страх. Їй не хотілося зі мною зустрічатися, але було треба.

— Пані, ви хотіли мене бачити, — я вирішила, що буде краще мені до неї звернутися, хоча, коли це говорила, дивилася на ван Левенгука.

— Так, — Катарина не запросила мене сісти, як зробила б це, коли я була б пані. Вона залишила мене стояти.

Запало незручне мовчання: вона сиділа, а я стояла, чекаючи, доки вона розпочне розмову. Їй явно було важко заговорити. Ван Левенгук переступив з однієї ноги на іншу.

Я не прагнула їй допомогти. Здавалося, хай би що я зробила — не зможу. Дивилася, як її руки перекладали якісь папери на столі, як вона проводила пальцями по краях скриньки на прикраси біля свого ліктя, брала щіточку на пудру й клала її на місце. Вона витерла долоні об білу ганчірку.

— Ти знаєш, що мій чоловік помер два місяці тому? — почала вона нарешті.

— Так, пані, я чула. Мені було дуже прикро про це дізнатися. Царство йому Небесне.

Здавалося, Катарина не чула моїх тихих слів. Її думки були деінде. Вона знову взяла щіточку й провела пальцями по ворсинках.

— Бач, це війна з Францією довела нас до такого становища. Навіть ван Руйвен тоді не хотів купувати його картин. А моїй матері було непросто збирати ренту. І йому довелося взяти на себе виплату боргу готелю його матері. Недивно, що життя стало таке важке.

Останнє, що я очікувала почути від Катарини, — це пояснення, чому вони опинилися в боргах. П'ятнадцять гульденів за весь цей час — це не так і багато, — хотілося мені сказати. Пітер їх пробачив. Не думайте більше про це. Але я не наважилася її перервати.

— А ще — діти. Ти знаєш, скільки хліба з'їдають одинадцятьох дітей? — вона крадькома на мене глянула, а тоді знову опустила погляд на пудрову щіточку.

«За три роки — на одну картину, — відповіла подумки. — На одну дуже гарну картину для жалісливого пекаря».

Я почула, як стукнула кахля в коридорі, і шурхіт сукні, яку пригладжували рукою. Корнелія, подумала я, досі підслуховує. Вона теж грає свою роль у цьому спектаклі.

Я почекала, утримавшись від запитань, які хотіла поставити.

Нарешті ван Левенгук заговорив.

— Гріт, коли є заповіт, — почав він глибоким голосом, — треба провести опис майна сім'ї, щоб оцінити капітал з огляду на борги. Однак є й особисті справи, які Катарина має залагодити, перш ніж це робити, — він глянув на Катарину. Вона продовжувала гратися щіточкою на пудру.

Вони досі одне одного недолюблюють, подумалось мені. Якби не було потреби, вони не перебували б в одній кімнаті.

Ван Левенгук узяв зі столу аркуш паперу.

— Він написав мені цього листа за десять днів до своєї смерті, — сказав мені й обернувся до Катарини. — Ви маєте це зробити, — наказав він, — бо вони ваші, а не його чи мої. Як виконавець його заповіту я не мав би бути тут, щоб це засвідчити, але він був моїм другом, і мені хотілося б побачити, як його бажання буде задоволено.

Катарина висмикнула папір з його руки.

— Мій чоловік хворобливий не був, — звернулася вона до мене. — Він серйозно захворів лише за день чи два до того,

як помер. Саме тягар боргу довів його до нестями.

Я не могла уявити свого господаря в нестямі.

Катарина подивилася на лист, глянула на ван Левенгука, а тоді відкрила скриньку з прикрасами.

— Він попросив віддати тобі це, — вона взяла сережки й, провагавшись хвилю, поклала їх на стіл.

Мені закрутилася голова, я заплющила очі, злегка доторкаючись пальцями до спинки стільця, щоб втриматися на ногах.

— Я їх більше не вдягала, — промовила Катарина з гіркотою в голосі. — Не змогла.

Я розплющила очі.

— Я не можу взяти ваші сережки, пані.

— Чому ні? Ти їх колись уже брала. І, крім цього, не тобі вирішувати. Він вирішив за тебе й за мене. Тепер вони твої, тож візьми їх.

Я завагалася, а тоді простягнула руку й узяла сережки. На дотик вони були холодні й гладенькі, якими я їх і пам'ятала, а в їхніх сірих і білих вигинах відбивався світ.

Я узяла їх.

— Тепер іди, — наказала Катарина здавленим голосом, тамуючи сльози. — Я зробила те, про що мене просили. Більше нічого не робитиму, — вона підвелася, згребла папери й кинула їх у вогонь. Відвернувшись від мене, вона дивилася, як папери зайнялися.

Мені було щиро її шкода. Хоч вона й не могла цього бачити, я поштиво вклонилася їй, а тоді ван Левенгукові, який мені всміхнувся. «Пильнуй, щоб залишитися

собою», — попередив він мене колись давно. Цікаво, чи мені це вдалося. Не завжди було легко зрозуміти.

Я пройшлася по кахлях, затискаючи в руці свої сережки, розхитані кахлі стукалися одна об одну в мене під ногами. Я м'яко зачинила за собою двері.

Корнелія стояла в коридорі. Брунатну сукню на ній, не таку чисту, як би це годилося, було зашито в декількох місцях. Коли я проходила повз неї, вона сказала низьким, ущипливим голосом: «Можеш віддати їх мені». В її жадібних очах стояв сміх.

Я простягнула руку й дала їй ляпаса.

Повернувшись на Ринковий майдан, зупинилася біля зірки в центрі й глянула на перли, які тримала в долоні. Не могла їх залишити собі. Що б я з ними робила? Я не могла розповісти Пітерові, звідки вони в мене — це означало б пояснювати все, що сталося так давно. Я все одно не могла носити сережки — дружина м'ясника не одягала таких речей, зрештою, як і будь-яка служниця.

Я декілька разів обійшла зірку, а тоді вирушила туди, де ніколи не бувала, але чула про це місце, заховане в глухій вуличці за Новою церквою. Десять років тому я туди не пішла б.

Справою цього чоловіка було берегти секрети. Я знала, що він ні про що мене не спитає й нікому не розкаже, що я до нього приходила. Бачивши стільки речей, які надходили і зникали, він більше це цікавився їхніми історіями. Він підніс сережки до світла, вкусив їх, виніс надвір подивитися.

— Двадцять гульденів, — сказав.

Я кивнула, взяла монети, які він простягнув, і пішла не озираючись.

Залишалося п'ять гульденів, наявність яких не зможу пояснити. Я відділила п'ять монет від решти й міцно затиснула їх у кулаці. Сховаю їх десь, куди Пітер і мої сини не заглядатимуть, в якомусь негаданому місці, про яке знатиму лише я.

Я не витратиму їх.

Пітер зрадіє решті монет — тепер борг сплачено. Я нічого йому не коштувала. Служниця стала вільною.

Подяки

Одним із найкорисніших та найцікавіших джерел з історії Голландії сімнадцятого століття є книжка Саймона Шама «Збентеження заможних: інтерпретація голландської культури Золотого віку» (1987). Та дрібка знань, які нам відомі про життя та сім'ю Вермеєра, старанно задокументована Джоном Монтіасом у книжці «Вермеєр та його оточення» (1989). Каталог виставки Вермеєрових робіт 1996 року містить чудові репродукції та зрозумілий аналіз його картин.

Мені хотілося б подякувати Філіпу Стедману, Ніколі Кострасу, Гамфрі Оушн та Джоанні Вудолл за те, що пояснили різноманітні аспекти роботи Вермеєра. Міку Бартраму, Орі Дреснер, Ніні Кіллгам, Дейлу Рейнолдсу, Роберту й Анжелі Ройстон — за корисні й заохочувальні коментарі щодо рукопису. Насамкінець, дякую моєму агентові, Джонні Геллеру, та моєму редактору, С'юзан Вотт, за роботу, яку вони виконують так добре.